VERSLAG

VAN DE VERHOOREN,

DOOR

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT

ONDERGAAN;

DOOR

MATTHIJS SIEGENBEEK.

TE HAARLEM,
BIJ A. C. KRUSEMAN.
1849.

Siegenbeck

VERSLAG

VAN DE VERHOOREN,

DOOR

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT

ONDERGAAN.

VERSLAG

VAN DE VERHOOREN,

DOOR

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT

ONDERGAAN;

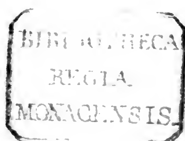
IN DRIE AFDEELINGEN,

DOOR

MATTHIJS SIEGENBEEK.

TE HAARLEM,
BIJ A. C. KRUSEMAN.
1849.

GEDRUKT BIJ J. G. LA LAU, TE LEIDEN.

VOORBERIGT.

De ontdekking der tot dus verre in het duister schuilende verhooren, door JOHAN VAN OLDENBARNEVELT *zoo voor de Gemagtigden tot het voorloopig onderzoek van hem en zijne medegevangenen, als voor de buitengewone Regtbank, uit 24 leden bestaande, aan welke de uitspraak over hen werd opgedragen, ondergaan, die ontdekking, waarvan de bijzonderhedeu door mij in de* eerste Afdeeling *van mijn* Verslag *zijn medegedeeld, zal gewisselijk de belangstelling van elk' beoefenaar en beminnaar der vaderlandsche geschiedenis in hooge mate opwekken. Ik heb derhalve gemeend, aan een groot deel mijner landgenooten eene welgevallige dienst te zullen bewijzen door de openlijke uitgave van het volgende verslag dier verhooren. Dit verslag kon, zonder eene vervelende wijdloopigheid, niet alle artikelen bevatten, over welke de grijze Staatsman daarbij ondervraagd werd. Om die reden heb ik mij, bijzonder in het overzigt der verhooren voor de Gemagtigden tot het voorloopig onderzoek, slechts tot de melding der voornaamste en van zulke bepaald, waaruit eenige schijn van beschuldiging te-*

gen den achtbaren gevangene kon worden afgeleid. Dat ik hierin ter goeder trouw en zonder eenige partijdigheid ben te werk gegaan, zal, naar ik vertrouw, wel voor niemand mijner lezeren verzekering behoeven. Mindere vrijheid heb ik mij ten dezen aanzien veroorloofd omtrent de verhooren, door hem voor zijne Regters ondergaan, als waarop ik meende, dat zijn vonnis voornamelijk zou gevestigd zijn geweest. In 't bijzonder heb ik mij verpligt gerekend het verhoor, waarbij hij tegen den Griffier AERSSENS *werd overgesteld, en waarvan* WAGENAAR *reeds een minder volkomen verslag gegeven had* [1]*, in zijn geheel mede te deelen. Naar mijn oordeel, kan uit den inhoud van dit verhoor ten hoogste een flaauw vermoeden rijzen, dat* OLDENBARNEVELT *eenige personen, die geschenken van de Spanjaarden hadden aangenomen, om vriendschapsbetrekking of andere redenen heeft willen sparen; doch hiertegen staat over, dat het de pligt van* AERSSENS *geweest was de zoodanigen aan te klagen, waarvan echter geen het minste blijk voorhanden is. Voorts meen ik op den dank mijner lezeren te mogen rekenen door hun de hoogst merkwaardige verdediging van* OLDENBARNEVELT, *in de drie eerste zittingen van zijne Regters uitgesproken, in haar geheel voor te houden, waarbij ik mij slechts eenige noodige beschaving van taal en stijl, door eene menigte van basterdwoorden ontsierd, veroorloofd heb. Gelijke vrijheid heb ik genomen met opzigt tot een aantal antwoorden, door mij voor 't overige met de eigene woorden van den spreker opgegeven.*

---

[1] *Vad. Hist.* X D. bl. 348 en 349.

't Geen mij in de straks gemelde verdediging van den gevangen' Staatsman bovenal getroffen heeft, is de onwederlegbare bondigheid, waarmede hij de onregtvaardigheid heeft aangewezen, dat hij voor eene buitengewone regtbank, door de Algemeene Staten benoemd, geroepen werd tot verantwoording van daden, in zijne hoedanigheid van dienaar der Staten van Holland verrigt, welks ingezetenen, volgens de privilegiën, niet dan voor hunne gewone regters konden te regt staan, en waarbij ten zijnen aanzien nog kwam, dat hij herhaalde malen door de Staten, zijne meesters, tegen alle buitengewone proceduren uitdrukkelijk was vrijgewaard. De onwettigheid der geheele regtspleging, tegen OLDENBARNEVELT *en zijne medegevangenen, op last der Staten Generaal, gevoerd, is, gelijk men weet, door kundige mannen meermalen beweerd; doch ik geloof niet, dat dezelve ooit zoo krachtig betoogd is, als door den schrijver van een te weinig bekend, en om die reden hier opzettelijk door mij aangeduid werkje, getiteld:* Oldenbarnevelds eer verdedigd tegen den Advocaet der Vaderlandsche Kerk *enz. en te Amsterdam in den jare 1773 uitgegeven: welks ongenoemde schrijver, volgens verzekering van mijnen onvergetelijken vriend, den algemeen, ook om zijne onpartijdigheid, geachten Hoogleeraar* J. M. KEMPER, *die mijne aandacht het eerst op dit werkje gevestigd heeft, de beroemde regtsgeleerde* Mr. H. CALKOEN *geweest is. In het op den titel genoemde geschrift,* de Advocaet der Vaderlandsche Kerk, *uit de pen van den bekenden Rotterdamschen Hoogleeraar* HOFSTEDE *gevloeid, waren, onder vele bezwaren tegen* OLDENBARNEVELT, *ook verscheidene, bij het*

eerste inzien, niet onaannemelijke bewijzen tot regtvaardiging van de over hem gehoudene regtspleging aangevoerd; doch deze worden allen door zijnen tegenschrijver op eene zegevierende wijze wederlegd. — Voor 't overige heb ik mijn gevoelen over OLDENBARNEVELT *en zijne bedrijven breeder ontvouwd in eene verhandeling* Over den strijd van Oldenbarneveldt tegen de geestelijke heerschzucht en ter vestiging van het Republikeinsch stelsel van regering, *in verband met eene voorgaande,* Over het tijdperk der Leicestersche regering, als bevattende de zaden der godsdienstige en burgerlijke twisten ten tijde van het twaalfjarig bestand met Spanje, *beide gedrukt onder mijne* Redevoeringen en Verhandelingen over onderwerpen, tot de Vaderlandsche geschiedenis en letterkunde behoorende, *in den jare 1836 te Dordrecht uitgegeven.*

Met dit weinige tot voorberigt van mijne lezers afscheid nemende, beveel ik mijn werkje aan hun bescheiden en onpartijdig oordeel.

EERSTE AFDEELING.

Onder de achtbaarste en doorluchtigste martelaars van Staat verdient gewisselijk OLDENBARNEVELT eene aanzienlijke plaats. Hoezeer ook de maatregelen van bestuur, door hem in de laatste jaren gevolgd, afkeurende, zal echter niet ligt iemand, ten zij door partijzucht geheel verblind, ontkennen, dat hij vroeger den Nederlandschen Staat belangrijke diensten bewezen had, een beter loon waardig, dan het deerlijk uiteinde, 't welk hem op twee-en-zeventigjarigen ouderdom ten deel werd. Het schijnt ook, dat de regters, grootendeels uit zijne verklaarde vijanden gekozen, het oordeel der nakomelingschap over hun bedrijf gevreesd en daarom gezorgd hebben, dat de stukken, tot zijne regtspleging behoorende, zooveel mogelijk, verdonkerd, althans niet in eene der bewaarplaatsen van dergelijke stukken, bij het Hof van Holland of den Hoogen Raad voorhanden, werden nedergelegd. Van daar dan ook, dat van de ondervragingen, aan BARNEVELT bij zijn voorloopig onderzoek gedaan en de antwoorden, daarop door hem gegeven, volstrekt niets, van die bij zijne

verschijning voor de over hem gestelde regters slechts weinig bekend is. Het mag derhalve als eene kostbare aanwinst voor de geschiedenis van het Vaderland beschouwd worden, dat het den Heer Archivarius DE JONGE, een' man, die zich omtrent de opheldering dier geschiedenis hoogst verdienstelijk heeft gemaakt, voor eenige jaren gelukte een afschrift van beide verhooren voor 's Rijks Archief te bekomen, met de hem bekende hand van den Raadpensionaris GILLES geschreven en alzoo het ondubbelzinnig merk van echtheid dragende. Van dit afschrift liet hij eene kopij voor de Koninklijke Boekerij in 's Hage vervaardigen, welke door hem zelven nagezien en voor geheel naauwkeurig verklaard werd. Deze kopij werd mij, met toestemming van den Heer DE JONGE, door de verpligtende dienstvaardigheid van den kundigen Heer Bibliothecaris HOLTROP ten gebruike verstrekt en daarbij vrijheid gegeven, daarvan voor mij zelven een afschrift te nemen. Ik heb gemeend u geene ondienst te zullen doen, wanneer ik u een beknopt verslag mededeelde van de vroeger geheel onbekende verhooren, door OLDENBARNEVELT ondergaan van wege en in tegenwoordigheid der Heeren, die zoo door de Algemeene Staten, als door die van Holland, na de groote verandering van de leden hunner vergadering, ten gevolge der verwijdering van de voorstanders der onderliggende partij uit de regering der steden, door Prins MAURITS bewerkstelligd, tot het voorloopig onderzoek der drie gevangene Staatslieden gemagtigd waren. [1]). De bedoelde verhooren namen

---

[1]) De namen dier Gemagtigden vindt men vermeld bij WAGENAAR, *Vad. Hist.* X D. bl. 288.

eenen aanvang op den 17 November des jaars 1618 en werden tot den laatsten dier maand, niet enkel 's voormiddags, maar meestal ook in den namiddag voortgezet. Niet minder dan 336 vragen werden gedurende dien tijd den grijzen Staatsman voorgehouden, op welke hij met ongemeene vaardigheid van geest en tegelijk met bescheidene deftigheid en waardigheid antwoordde. Bij het groote getal dier vragen zal ik mij natuurlijk slechts tot de voornaamste en zulke moeten bepalen, welke iets wezenlijks ten zijnen laste schijnen in te houden. In het vertrouwen, dat gij den achtbaren grijsaard niet ongaarne met mij in uwe gedachten vergezellen zult bij zijne verantwoording voor de gemagtigden tot zijn voorloopig onderzoek, ga ik tot het mij voorgestelde verslag over.

Op de eerste vraag, aan hem gedaan, *wie met hem, of met wien hij het eerst gecommuniceert heeft op het aannemen der Waardgelders?* erkent hij wel, dat hij, reeds sedert 1583, toen men met goed gevolg te Rotterdam Waardgelders had aangenomen, dergelijk een' maatregel in de steden van Holland tot bewaring der rust nuttig gekeurd heeft, doch dat hij niet weet in den jare 1617 met iemand in 't bijzonder over de aanneming van Waardgelders gesproken te hebben, of door iemand daarover in 't bijzonder onderhouden te zijn. In antwoord op de tweede vraag, *waarom hij dien van Utrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schoonhoven, den Briel en 's Gravenhage tot het aannemen van Waardgelders geraden heeft?* ontkent hij stellig, dien van Utrecht, 't zij in 't algemeen, 't zij in 't bijzonder, dien raad gegeven te hebben, en verklaart de Hollandsche steden slechts gewaarschuwd

te hebben, om tegen oproerige bewegingen op hare hoede te zijn, daar hij niets verderfelijker achtte, dan dat het gemeene volk der Overheid wetten wilde stellen. Met voorbijgang van twee min belangrijke vragen, rakende hetzelfde onderwerp, moet ik uwe aandacht kortelijk vestigen op de vijfde vraag naar *de redenen, waarom hij de Staten van Utrecht geraden heeft, dat zij zich van eenige plaatsen zouden verzekeren, en beletten, dat er geen meerder garnizoen van de Generaliteit in Utrecht zou gebragt worden.* Hij antwoordt hierop niet te weten, aan die van Utrecht zulks geraden te hebben en dat zij hem daar niet naar gevraagd hebben; doch stelt het als mogelijk, dat hij aan iemand van Utrecht geschreven heeft, dat zij, zoo binnen als buiten, goede wacht zouden houden, en geeft voorts een merkwaardig verslag van zijne bemoeijingen, om aan Prins MAURITS het Stadhouderschap van Utrecht, Gelderland en Overijssel te doen opdragen, welke die opdragt hadden uitgewerkt. — Het is bekend, dat in Julij van het jaar 1618 eenige afgevaardigden van Utrecht naar den Haag kwamen, gelast om met den Prins over het afdanken der Waardgelders te handelen; doch dat deze zich door eenige Hollandsche Staatslieden lieten overhalen, om in dezen gemeene zaak met die van Holland te maken. Hierop volgde eene aanzienlijke bezending uit het laatstgenoemde gewest, aan welker hoofd OLDENBARNEVELT stond, naar den Prins, welke hem eene redelijk gekeurde verandering van garnizoenen voorstelde, na welke men, zoo in Holland als in Utrecht, bereid was de Waardgelders af te danken; doch zijne Doorluchtigheid meende dit voorstel te moeten afslaan; waarop de Utrechtsche Ge-

magtigden, zonder volbrenging van hun bijzonderen last, huiswaarts keerden [1]). Het kan niet bevreemden, dat onze gevangen Staatsman ook hierover ondervraagd werd. Bij zijne antwoorden erkent hij wel met LEDENBERG de voorwaarden beraamd te hebben, op welke de afdanking in beide gewesten zou kunnen geschieden, doch ontkent bij herhaling, den Utrechtschen Afgevaardigden de voltrekking van hunnen last ontraden, of hun eenige hulp te hebben aangeboden, ten einde het ontslag der nieuwe benden te beletten. Gij herinnert u, dat niet lang hierna bij de Algemeene Staten besloten werd tot het zenden van eenige gemagtigden naar Utrecht, die, den Prins aan hun hoofd hebbende, bij de Staten van het gewest de afdanking der Waardgelders op de gevoegelijkste wijze zouden trachten te bewerken, en dat hierop door de Staten van Holland mede eenigen uit hun midden, tot welke ook DE GROOT en HOGERBEETS behoorden, naar Utrecht werden afgevaardigd om de Regeerderen aldaar van raad en hulp te dienen. Onze grijze Staatsman gevraagd wordende, wat hem bewogen heeft, HOGERBEETS, GROTIUS en anderen naar Utrecht te zenden, om het besluit der Staten Generaal tot het afdanken der Waardgelders tegen te werken, geeft in antwoord een breedvoerig verslag van hetgeen omtrent die zaak in de vergadering der Staten van Holland was voorgevallen, en betuigt ten slotte zijne bevreemding, dat die bezending tot zijn bijzonder bezwaar geduid wordt. Het zou te lang vallen, de verdere vragen, hem omtrent het-

[1]) Men zie dit een en ander breeder verhaald bij WAGENAAR, *Vad. Hist.* X D. bl. 209—217.

zelfde onderwerp gedaan met de gepaste en bevredigende antwoorden, door hem daarop gegeven, alle te vermelden. Ik mag echter niet geheel zwijgen van zijn antwoord op de vraag, *wie de brieven van credentie voor de afgevaardigden naar Utrecht heeft ontworpen, en of dezelve niet al ontworpen en ingesteld waren, eer de Staten van Holland daarop vergaderden?* Bij het antwoord op deze vraag betuigt hij die brieven niet ontworpen te hebben, en ook het laatst aangevoerde niet te kunnen gelooven, en verklaart eindelijk niet te weten, wie de ontwerper van dezelve is. Later worden hem verscheidene vragen, rakende zijne vroegere bemoeijingen met de zaken van Utrecht voorgesteld. Hoogst opmerkelijk is zijn antwoord op eene derzelve, als waarbij hij verklaart, in de maand October 1617 te Utrecht zijnde, aan LEDENBERG den raad gegeven te hebben, dat men de Contra-remonstranten aldaar moest trachten te vrede te stellen, door hun eene kerk in te ruimen. Geene mindere opmerking verdient, mijns achtens, het antwoord van den grijzen Staatsman op de hem later gedane vraag, *of met zijn advijs en goedvinden niet gemaakt zijn de scherpe plakkaten tegen de oefening der Contra-remonstrantsche religie binnen Utrecht, Rotterdam, Schiedam en andere plaatsen?* Bij dat antwoord legt hij zijn gevoelen bloot omtrent de nadeelen, welke hij uit eene scheuring der kerk voorzag, maar niet minder den afkeer, dien hij steeds van allen gewetensdwang koesterde en nog koestert, en ontkent stellig aan die plakkaten eenig deel gehad te hebben. Op eene volgende vraag, *waarom hij, de scheuring der kerk duchtende, de gevoelens der Remonstranten in dezelve in-*

gevoerd en begunstigd heeft? — keert hij in 't breede het hieromtrent gedane verwijt van zich af, maar erkent tevens, met aanvoering van bondige redenen, de onderlinge verdraagzaamheid omtrent de in geschil staande punten voorgestaan, en de besluiten der Staten van Holland, daartoe strekkende, volgens zijnen pligt als Advocaat van den Lande, gehandhaafd te hebben. Later hooren wij hem nog meerdere gronden aanvoeren tot staving van zijne onpartijdigheid tusschen Remonstranten en Contra-remonstranten. — Gij herinnert u, dat in den jare 1613 hier te lande een brief ontvangen werd van JACOBUS I, Koning van Engeland, aan de Algemeene Staten en die van Holland geschreven, waarin die Vorst, die voor een' kundig' godgeleerde gehouden werd, tot groote verbazing en misnoegen der Contra-remonstranten, de geschillen, tusschen hen en de Remonstranten gevoerd, voor verdragelijk verklaarde, en dat men bij de eerstgenoemden dien brief hier te lande ontworpen en den Koning bij verrassing afgedrongen hield te zijn. Geen wonder, dat OLDENBARNEVELT ook hierover ondervraagd werd. Bij zijne antwoorden op de hem hieromtrent gedane vragen, zegt hij wel te gelooven, dat onzen afgezant in Engeland, den Heer NOËL CARON, toen hier te lande zijnde, eenige memoriën, strekkende, om het gevoelen van den genoemden Vorst over deze zaak uit te lokken, waren ter hand gesteld, doch verklaart tevens niet te weten, wie de steller van dezelve geweest is, noch van haren inhoud of de veranderingen, die daarin door Z. M. mogten gemaakt zijn, iets te kunnen melden. Een aantal vragen, rakende gesprekken, in 1612 door hem met eenige Contra-remonstrantsche Predikanten gehou-

den, als waaruit niets wezenlijks ten zijnen nadeele kan worden afgeleid, en die enkel stoffe geven tot verwondering over de vaardigheid en tegenwoordigheid van geest, hem in zoo hoogen leeftijd eigen, ga ik met stilzwijgen voorbij. Meer der melding waardig komt mij het antwoord voor, door hem gegeven op de vraag, *waarom men, tot stijving van de partij der Remonstranten, zoozeer getracht had alómme Papisten en libertijnen in de regering der steden te brengen?* Op deze ongerijmde beschuldiging verdedigt hij zich enkel met de verklaring, dat hem van dergelijke stijving niets bewust is, en dat hij met de aanstelling van Overheden zich te allen tijde weinig of niet bemoeid, en zich, gedurende de godsdienstgeschillen, van die bemoeijing geheel onthouden heeft. — Op eene daaromtrent aan hem gedane vraag bekent hij, dat de acte van protest tegen de nationale Synode, op naam van Holland, Utrecht en Overijssel ingeleverd, door hem, op verzoek van eenige Heeren uit de genoemde gewesten, ten zijnen huize gedicteerd was, met vermaning aan die van Holland, om dezelve niet slechts aan de afgevaardigden van dat gewest ter vergadering van de Algemeene Staten, maar ook aan het Collegie van Gecommitteerde Raden mede te deelen. — Op eene kort hierna volgende vraag ontvouwt hij, met bescheidene deftigheid, de redenen, waarom hij zich tegen het houden eener nationale Synode gekant had, daar hij oordeelde, dat men vooraf nog andere middelen beproeven moest, om de rust en eendragt in de kerk te herstellen.

Het is bekend, dat de Engelsche gezant CARLETON, in October 1617, ter algemeene Staatsvergadering eene

uitvoerige rede hield, waarin hij het bijeenroepen eener nationale Synode, ook uit naam van zijnen meester, nadrukkelijk aanbeval, en dat die rede niet slechts door de Staten van Holland, die zich door verscheidene plaatsen in dezelve gegriefd voelden, ernstig wederlegd werd, maar dat ook, eene maand later, eene scherpe wederlegging van dezelve door een' ongenoemden, onder den titel van *Weegschaal*, in het licht verscheen. CARLETON, over dit geschrift ten hoogste gebelgd, leverde daarover, gelijk de Koning zelve, bij de Algemeene Staten een hevig beklag in, die daarop een verbod tegen hetzelve uitvaardigden, met uitloving van duizend guldens aan hem, die den schrijver, en zeshonderd aan hem, die den drukker wist aan te wijzen. De Engelsche gezant vermoedende, dat de Advocaat aan de zamenstelling en uitgave dezer *Weegschaal* deel had, en in dit vermoeden bevestigd door de ongeneigdheid van het meerendeel der Hollandsche Staten om de straks genoemde publicatie in hunne steden te doen afkondigen, vatte, sedert dien tijd, tegen den achtbaren Staatsman een' onverzoenlijken haat op, en liet geene middelen onbeproefd, om hem in het verderf te helpen storten. Dat echter dit vermoeden ongegrond was, blijkt uit de antwoorden van OLDENBARNEVELT op de hem daaromtrent gedane vragen. Daarbij toch ontkent hij stellig aan de *Weegschaal* eenige kennis gehad te hebben, vóór dat dezelve hem door den meergenoemden gezant in druk werd toegezonden, en verklaart voorts dezelve afgekeurd, en de publicatie van het voorgemelde plakkaat der Algemeene Staten ter vergadering van die van Holland te hebben voorgesteld, doch waarin door de meeste leden om rede-

nen, insgelijks door hem ontvouwd, zwarigheid gemaakt was. — Het is bekend dat, in den aanvang van 1618, door die van Haarlem eene veel besprokene en aan hare ontwerpers tot misdaad toegerekende verklaring ter Staatsvergadering van Holland werd ingeleverd [1]). Omtrent deze verklaring mede ondervraagd, zegt hij die noch ontworpen, noch verbeterd te hebben, doch zich wel te herinneren, dat hem zeker advijs tot handhaving der algemeene en bijzondere Unie en van de vrijheden en voorregten der steden en landen is medegedeeld, zonder dat hem voorstaat daarin iets door hem veranderd te zijn. — Op de vraag, *waarom hij het garnizoen in den Briel een' nieuwen eed had doen afpersen?* verklaart hij, daarin afzonderlijk niets gedaan te hebben, en beweert verder, dat de eed, door twee Afgevaardigden uit de Staten van Holland aldaar van de Officieren afgenomen, niets ongewoons behelsde. Men weet verder, dat MAURITS goed vond, zonder voorkennis der Gecommitteerde Raden, het garnizoen binnen de genoemde stad te veranderen, zoo hij voorgaf, om het aannemen van Waardgelders aldaar voor te komen. Gevraagd naar de redenen, waarom hij zich over die verandering zeer bedroefd betoond heeft, geeft hij ten antwoord, dat zulks schijnt te doelen op een' brief, door hem in October 1617 uit Utrecht aan Gecommitteerde Raden, in antwoord op hunne letteren, geschreven; dat hij, zonder beide brieven te zien, wegens de zwakheid van zijn geheugen, daaromtrent geene voldoende opheldering kon geven; doch dat, naar hij meende, uit den inhoud van beide

[1]) Men vindt deze verklaring bij WAGENAAR, X D. bl. 187—191.

brieven genoeg zou blijken, dat hij groote redenen tot droefheid over het gebeurde had, als zijnde geheel strijdig met het gebruik, dat meer dan dertig jaren had plaats gehad. Voorts betuigt hij op de vraag, waarom hij de steden wilde gewaarschuwd hebben, om op hare hoede te zijn, dat zijne vermaning daartoe gesproten was uit het ontvangen berigt, dat het voorgevallene in den Briel, op verzoek der afgescheidenen aldaar, geschied was, en dat hij met die vermaning geen ander doel had gehad, dan om oproerige bewegingen voor te komen.

Had hij vroeger reeds het verwijt, dat hij zich een' partijdig' begunstiger der Roomsch-katholijken betoond had, met nadruk van zich afgekeerd, thans hooren wij hem op eene nieuwe vraag, *of hij niet met iemand gehandeld en beloofd heeft, gedurende het tegenwoordige Bestand de zaken daartoe te leiden, dat de Katholijken met der tijd openbare oefening van hunne religie hier te lande zouden krijgen?* — op die vraag hooren wij hem, met eene edele verontwaardiging, zulks voor eene openbare valschheid en verzierde lastering verklaren, met bijvoeging dat het zeer kwalijk strookt met het plakkaat tegen de Jezuiten en Papisten, eenige jaren na het sluiten van het Bestand door hem geparapheerd. Op eene nadere vraag, hem omtrent dezelfde zaak voorgehouden, volhardt hij bij zijn vorig antwoord, ten bewijze van zijne tegengestelde meening nog aanvoerende, dat het voorstel van den President JEANNIN, vóór zijn vertrek na het Bestand, uit naam van zijnen Koning ter algemeene Staatsvergadering gedaan, om den Roomschen eenige vrijheid in het stuk der godsdienst toe te staan, dat (zeg ik) dit voorstel

voornamelijk door zijn beleid geheim gehouden en opgesloten is, zonder dat zelfs den Gecommitteerden van de provincien daarvan kopij is gegeven. Ten aanzien van eenige vragen, rakende het door hem gehandelde, tijdens zijn verblijf te Utrecht in October 1617, moet ik, uit vreeze van te groote uitvoerigheid, mij vergenoegen met alleenlijk te melden, dat, volgens den inhoud van zijne antwoorden, zijne raadgevingen aldaar gestrekt hebben, om alle billijke oorzaak van misnoegen uit den weg te ruimen, en onderlinge eensgezindheid en vrede te bevorderen. Allezins merkwaardig is het antwoord, door den grijzen Staatsman gegeven op de vraag, *waarom hij geen gehoor heeft willen geven aan de genen, die hem de Westindische Compagnie zoo dikwijls voorgeslagen hebben?* Bij dit antwoord namelijk ontvouwt hij, met eene verwonderenswaardige naauwkeurigheid, zijne onvermoeide en gelukkig geslaagde pogingen tot oprigting der Oostindische Maatschappij, en legt tevens met geene mindere naauwkeurigheid de redenen bloot, om welke hij de instelling eener Westindische, gedurende den oorlog door hen nuttig gekeurd, na het ophouden der vijandelijkheden ongeraden had geacht. — Tot de laatste maatregelen, door de meerderheid der Staten van Holland tot instandhouding van hun wankelend gezag genomen, behoort, zoo als gij weet, mede het verbod, om tegen de verordeningen der stedelijke overheden bij het Hof van Holland, of den Hoogen Raad regt te zoeken, en dat aan beide Hoven, om klagten, daartoe strekkende, aan te nemen. Het zal niemand bevreemden, dat OLDENBARNEVELT ook hierover ondervraagd werd. Bij zijne antwoorden verdedigt hij het bedoelde verbod met

den voorgang der Staten van Holland ten tijde van WILLEM I, door dien Vorst goedgekeurd, en geeft tevens te kennen, dat de tijden van oproer en ongehoorzaamheid aan de wettige regering, waarin dat voorbeeld gevolgd was, naar zijn oordeel, niet minder gevaarlijk waren, dan die, waarin, op gezag van den grondlegger der Nederlandsche vrijheid, een dergelijk verbod gedaan was, alles onder betuiging van zijnen eerbied voor de Geregtshoven en de handhaving van hunne achtbaarheid. — Onder de vele lasterlijke uitstrooiselen tot bezwaar van onzen Staatsman behoort ook, dat hij zou hebben voorgeslagen, om eenige personen in den Haag van het bedde te ligten en, zonder vorm van proces, een' voet te korten. Hoe ongerijmd dit uitstrooisel ook wezen mogt, vonden echter de gemagtigden tot zijn onderzoek geraden, hem te vragen, of hij dien voorslag niet gedaan had, en welke de personen waren. Zijn eenvoudig antwoord was; hiervan in 't allerminste niet gesproken, noch daarvan ooit gehoord te hebben. Van een groot aantal vragen, den gevangen' Staatsman gedaan, omtrent zijne bemoeijing met de zaak der Nijmeegsche Regenten, die bij de bekende magistraatsverandering in die stad, naar hunne meening tegen hare voorregten door den Prins geschied, hun ontslag hadden gekregen, en omtrent zijne ondersteuning van hun beklag bij de Staten van Holland, van die vragen en de daarop gegevene antwoorden, waarvan het bijzonder verslag veel te breed zou uitloopen, zij het mij vergund alleen te zeggen, dat ik daarin niets gevonden heb, waaruit eenige gegronde beschuldiging tegen hem zou kunnen afgeleid worden.

Die van Utrecht hadden den Prins, op reis zijnde

naar Gelderland, uit vreeze van opschudding bij zijne komst, verzocht hunne stad niet te willen aandoen; een verzoek, 't welk hij met regt als honend beschouwde en niet geraden vond in te willigen. Ook dit werd aan OLDENBARNEVELT door zijne vijanden te laste gelegd en hem derhalve gevraagd, *waarom hij zich bemoeid had, om zijne Excellentie te doen houden buiten Utrecht, als hij van meeninge was naar den Landdag van Gelderland te gaan?* waarop de grijze Staatsman enkel antwoordde, zich daarmede in 't allerminst niet bemoeid te hebben. — Op de vraag, *of hij niet geweest is auteur of correcteur van den eed, de commissie en instructie van de Waardgelders te Utrecht?* geeft hij tot antwoord, dat hij noch auteur, noch correcteur van de genoemde stukken geweest is, doch dat hij twijfelt, of dezelve hem niet zijn medegedeeld; en op de vraag, *of hij die ook niet goedgevonden heeft,* betuigt hij, dat hij zulks niet zou weten te zeggen.

Een aantal vragen, betreffende zijne bemoeijing met het geen tegen het einde van 1615 te Leeuwarden was voorgevallen, en door hem met bescheidene deftigheid beantwoord, ga ik, als minder belangrijk en niets wezenlijks ten zijnen nadeele behelzende, met stilzwijgen voorbij. Van grooter belang komen mij de vragen voor, rakende *de verhindering, die hij lang zou hebben in den weg gesteld tegen het te velde brengen van een leger, toen Spinola tegen Wezel optrok.* Bij zijne antwoorden op deze vragen ontvouwt hij in 't breede, hoe hij, zoo veel in hem was, geijverd had, om te bewerken, dat door tijdige hulp het voornemen van den vijand tegen genoemde stad gebroken werd, en geene gepaste middelen verzuimd had, om ter ver-

gadering van Holland de toestemming der leden in de buitengewone kosten, tot het te velde brengen van een leger vereischt, te verwerven. Men kan, naar mijn oordeel, de gansche verdediging van den achtbaren grijsaard tegen de beschuldiging, als ware het overgaan van Wezel aan hem te wijten, van welke ik slechts den korten inhoud u kan mededeelen, niet lezen, zonder van de volstrekte ongegrondheid dier beschuldiging overtuigd te worden. Ik zal u verder niet bezig houden met verscheidene vragen omtrent zijne handelingen met den Heer van LANGERAK, onzen Ambassadeur in Frankrijk, als waaruit bezwaarlijk iets ten laste van OLDENBARNEVELT kan getrokken worden. Ook wordt het voorname punt, daarin aangeroerd, in eene latere zeer uitvoerige verklaring van den gevangen' Staatsman, waarop ik uwe aandacht zal moeten vestigen, op nieuw opgehelderd. Vooraf echter moet ik nog een oogenblik met u stilstaan bij de hem gedane vraag, *om wat redenen hij getracht heeft, dat de patenten van 't krijgsvolk voortaan bij de Staten-Generaal, en niet meer bij zijne Excellentie zouden gegeven worden?* Zijn kort en deftig antwoord hierop is dat hij zulks nooit gedacht, veelmin gedaan heeft. Nader gevraagd, *of hij hetzelve nooit heeft voorgesteld ter Vergadering van de Staten-Generaal of in 't particulier bij die van Holland?* zegt hij, *neen*, bij zijne kennisse, als houdende zulks geheel tegen zijn humeur en de orde van 't Land. Der meldinge waardig ook is eene bijzonderheid, vervat in zijn antwoord op de vraag, *tot wat einde hij aan Grotius en anderen gelast heeft op te zoeken en na te zien het verhandelde met den Prins van Oranje omtrent de opdragt der Souverei-*

niteit van Holland? In dat antwoord namelijk verklaart hij, kort na den droevigen moord, aan genoemden Prins gepleegd, de Vroedschap van Rotterdam bewogen en gedisponeerd te hebben, om, in spijt der Spanjaarden, de handeling met zijne Prinselijke Excellentie te voltrekken.

Ik ben genaderd tot de boven reeds aangeduide uitvoerige rede van den achtbaren grijsaard, met welke eene nieuwe zitting van onderzoek geopend wordt. In die rede geeft hij eerstelijk een breed berigt van hetgeen hem de benoeming van den Heer VAN LANGERAK tot afgezant van den Staat naar het Fransche Hof heeft doen bevorderen, van de onderrigting, hem bij die gelegenheid medegedeeld, en geeft voorts eene bevredigende uitlegging van zijne vermaning aan genoemden Heer, om aan zijne Excellentie niet dan *soberlijk en met discretie te schrijven:* uit welke woorden een punt van beschuldiging tegen hem ontleend was. Hij betuigt namelijk met hoogen ernst, daarmede niets anders bedoeld te hebben, dan dat hij aan den Prins niet dan *kort en zakelijk zou schrijven, zonder hem met lang schrijven van bijzondere of kleine zaken moeijelijk te vallen:* welke uitlegging hij meent ook den Heer VAN LANGERAK gegeven te hebben. Ten verderen betooge, dat hij met die woorden de achtbaarheid en het gezag van den Vorst geenszins had willen verkleinen, haalt hij in bijzonderheden de bewijzen op, welke hij, gelijk twintig jaren vroeger, zoo ook na het Bestand, bij verschillende gelegenheden, gegeven had van deszelfs getrouwe dienaar te zijn, en verklaart uitdrukkelijk, dat tot het jaar 1617 tusschen hem en den Prins de beste verstandhouding had plaats gehad. Sedert was

tusschen hen omtrent de beslechting der kerkelijke geschillen eenig misverstand gerezen, 't welk hem zoo zeer bedroefd had, dat hij zelfs aan zijne Doorluchtigheid betuigd had liever zijne dienst te willen verlaten, dan de zaken tegen hare meening te beleiden. Ook had hij toen werkelijk het besluit genomen, van de Staten te verzoeken, om voor een jaar ontslagen te zijn van in hunne vergadering te verschijnen, opdat middelertijd de verschillen omtrent de Godsdienst, in zijn afwezen, mogten worden afgedaan. Doch van dit besluit had hij zich door de dringende voorstellingen van den oudsten der Hollandsche Edelen, den Heer VAN SCHAGEN, laten aftrekken, en sedert, gelijk hij ten slotte betuigt, met groot hartzeer en verdriet het beleid der zaken aangezien, op de godsdienstgeschillen gevallen. — Een aantal andere vragen ga ik met stilzwijgen voorbij, omdat zij of geheel onbeduidend zijn, of enkel zijne voorgewende en door hem ontkende partijdige begunstiging der Remonstranten betreffen, of tot zijne vermaningen aan die van Utrecht tot tegenstand der nationale Synode betrekking hebben, welke laatste hij doorgaans ontkennend beantwoordt, doch waarbij hij tevens beweert, dat de nationale Synode, volgens de Unie van Utrecht en andere tractaten, waarbij de beschikking over godsdienstige zaken aan de bijzondere gewesten verbleven was, door de Algemeene Staten aan geene provincie, zonder hare bewilliging, mogt worden opgedrongen. Doch ik meen met een kort woord melding te moeten maken van eenige vragen *omtrent de waarschuwing aan de Overheid van Leiden gedaan, ter gelegenheid dat de Prins den Haag verlaten had, om sommige steden van Holland te bezoeken, ten einde*

die tot toestemming in de nationale Synode, en afdanking der Waardgelders over te halen. Van dat vertrek hadden, gelijk bekend is, de Leidsche regeerders berigt ontvangen, en daarop buitengewone maatregelen van voorzorg genomen, en tevens besloten, zijne Doorluchtigheid door gemagtigden te verzoeken, om de stad van de eer zijner komst te verschoonen; doch waartoe, naardien de Prins een' anderen weg insloeg, zich geene gelegenheid voordeed. Men hield het er voor, dat OLDENBARNEVELT aan zijnen schoonzoon VAN DER MYLE, zich toen te Leiden onthoudende, geschreven had, dat de Prins te dier stede dacht te komen, en dat men daarom aldaar op zijne hoede zou wezen. Op de hem, in de gemelde bewoordingen, gedane vraag zegt hij zich niet te gedenken, noch te gelooven 't geen hier verhaald wordt. Op eene volgende vraag, *of met zijne kennisse 't zelve in effecte niet door anderen is geschreven en door wien?* geeft hij tot antwoord ook daarvan geene kennisse te hebben. — Hoogst merkwaardig is, naar mijn oordeel, een zeer uitvoerig vertoog van den grijzen Staatsman tot wederlegging der *beschuldiging, dat hij van Spanje geld zou getrokken hebben*, waartoe hij meende, dat twee hem kort te voren voorgestelde vragen, rakende geldelijke aangelegenheden, eene niet onduidelijke strekking hadden. Hij beklaagt zich, bij den aanvang van dat vertoog, met billijke droefheid en verontwaardiging over de hatelijke aantijgingen, door zijne vijanden in eene menigte van schimpschriften tegen hem in omloop gebragt, en voornamelijk daarover, dat zij hem verdacht zoeken te maken, als had hij het oog naar Spanje gewend en van deszelfs Koning of iemand der

zijnen eenige gelden ontvangen. Een glimp hiervoor was zeker door hen ontleend uit een voorval, dat, eenige dagen na het vertrek van SPINOLA en de verdere afgezanten der Aartshertogen tot de vredehandeling, in den jare 1608 had plaats gehad. Toen namelijk was eene slede met eenige manden vol penningen voor zijne deur gezonden, omdat, zoo men voorgaf, hun van wege de H. H. Staten was aangezeid, dat de kosten voor het onderhoud hunner paarden en derzelver opzieners door hen moesten voldaan worden. Over deze handelwijze verstoord, had hij terstond den Commissaris JOHAN SPRONSSEN, die over deze zaak het toezigt had gehad, ontboden, om de slede met de voornoemde penningen naar den Ontvanger Generaal of den Commies VOLBERGEN te doen voeren, gelijk hij meende ook dadelijk geschied te zijn, en uit de getuigenis der gemelde ambtenaren nader blijken kon. Hierop herhaalt hij met hoogen ernst de verzekering, reeds in zijne gedrukte *Remonstrantie* aan de Staten van Holland gedaan, dat hij te geenen tijde iets, hoe gering ook, van den Koning van Spanje, de Aartshertogen of iemand hunner aanhangeren genoten had, met uitzondering alleen van de bekende geschenken voor de gelastigden op het sluiten van het Bestand, welke hij voor zich gaarne gezien had, dat voor het algemeen gehouden waren. »Zijne handelingen (dus gaat hij voort) tot af»breuk der Spanjaarden en tot handhaving der gods»dienstige en burgerlijke vrijheid waren, door alle tijden »heen, zoo wereldkundig en zoo menigvuldig geweest, »dat hij vertrouwde, dat ieder onpartijdige, ja zelfs de »meest partijdige en vijandige daarin volkomen genoe»gen moest nemen." Hierop laat hij een zeer omstan-

dig verhaal volgen van al hetgeen ten dien einde, sedert het jaar 1572 tot verscheidene jaren na het Bestand, door hem verrigt was; een verhaal, dat, hoeveel merkwaardigs het ook behelzen moge, door mij niet in bijzonderheden kan worden medegedeeld, zonder uwe aandacht te zeer vermoeijen. Niettegenstaande deze mannelijke verdediging, werden hem later nog vele vragen voorgehouden, allen blijkbaar tot doel hebbende, om eenige bekentenis van hem af te persen, welke de beschuldiging van ongeoorloofde verstandhouding met, of geheime begunstiging van den vijand, door middel van omkooping, slechts eenigermate kon regtvaardigen. Hoezeer zijne vijanden zich beijverden, om gronden voor die beschuldiging uit te vinden, als waardoor zij hunnen doodelijken haat tegen den eerbiedwaardigen Staatsman het zekerst konden bevredigen, kan ook daaruit blijken, dat zij den deelgenoot zijner gevangenschap, den edelen DE GROOT herhaalde reizen, onder het geven van zeer vleijende uitzigten op den gunstigen afloop zijner zaak, aanzochten, om iets hieromtrent ten nadeele van OLDENBARNEVELT te openbaren, doch zonder bij den regtschapen' man hun boosaardig oogmerk te bereiken. Voorts durf ik gerust verzekeren, dat uit de straks aangeroerde vragen en de daarop gegevene antwoorden schijn, noch schaduw is af te leiden tot bevestiging van het vermoeden, dat de doorluchtige martelaar van Staat zich immer tot eenige ontrouw omtrent het Vaderland zou hebben laten vervoeren. Gij zult mij derhalve, vertrouw ik, gaarne vergunnen, de bedoelde vragen met stilzwijgen voorbij te gaan. Hetzelfde meen ik te mogen doen ten aanzien van verscheidene vragen, rakende zijne bemoeijin-

gen tot bevordering van het Bestand, welke insgelijks door hem op eene allezins voldoende wijze beantwoord werden. Ook zal het genoeg zijn, met een enkel woord gewag te maken van eenige vragen omtrent een nader verbond tusschen de acht steden van Holland, die zich tegen de nationale Synode verzetteden en omtrent een afzonderlijk verdrag met die van Utrecht in het stuk der religie. Van het een en ander betuigt hij geene kennisse te hebben. Opmerkelijker komt mij de vraag voor: *waarom hij in de Treveshandeling met den Heer Jeannin gehandeld heeft om zijne Excellentie te maken hoofd van den Raad van State, en aan Prins* HENRIK *te willen overgeven 't beleid van oorlog?* Hierop zegt hij daarvan in 't allerminste met den President JEANNIN niet gehandeld te hebben, en dat, zijns bedunkens, 't zelve geen' schijn heeft, dewijl hij verstaat, dat zijne Excellentie, met der daad, hoofd is van den Raad van State ten aanzien van zijne Gouvernementen, waardigheden en qualiteiten, maar dat het wel zou mogen wezen, dat hij somwijlen aan zijne Excellentie, gedurende den oorlog, voorgeslagen heeft van in gemeene exploicten den persoon van Prins HENRIK te gebruiken en zich daarvan te ontslaan. — Van de acht volgende vragen, allen de aanneming der Waardgelders en hun gebruik betreffende, zal ik alleen zeggen, dat dezelve, naar mijn oordeel, voldoende en zoodanig beantwoord zijn, dat daaruit geen bijzondere grond tot zijne beschuldiging ontleend kan worden. Nog veel minder acht ik dit te kunnen geschieden uit zijne antwoorden op een aantal vragen, rakende het regt der Overheden in zaken van godsdienst, de redenen van den opstand tegen Spanje, en de verpligting der Regeer-

deren tot handhaving van 's Lands voorregten en vrijheden. Dit gansche gedeelte toch heeft meer het voorkomen van een schoolsch dispuut, dan van een regterlijk onderzoek. — Gevraagd naar zijne begunstiging van den bij de meeste godgeleerden zoo zeer gehaten en ook door den Koning van Engeland veroordeelden VORSTIUS, ontkent hij stellig dezen eenige blijken van bijzondere genegenheid gegeven te hebben, en verklaart tevens wel te hebben bevorderd, dat aan verscheiden Contra-remonstrantsche predikanten, die van hunne dienst ontzet, of daarin geschorst waren, en van welke sommigen met name door hem vermeld worden, hunne jaarwedde bij voortduring betaald werd, tot den tijd, dat zij naar elders beroepen waren.

Tot voortzetting van mijn verslag omtrent de voornaamste punten van onderzoek, wil ik uwe aandacht bepalen bij de vraag: *waarom hij door den Heer van Buzenval de Souvereiniteit dezer Landen heeft doen opdragen aan den Koning van Frankrijk?* Hierop zegt hij zulks noch gedaan, noch gedacht te hebben, en dat het eerste misnoegen, 't welk hij over de handelingen van den Ambassadeur AERSSENS gekregen heeft, gesproten is uit diens aanneming van last, om zulks alhier voor te stellen, daar hij, die spreekt, wel wist, dat zulks niet alleen hier te lande onuitsprekelijke en, naar zijn verstand, onverwinnelijke zwarigheden moest medebrengen, maar ook de grootste ten opzigte van de Koninklijke Majesteit van Groot-Brittanje en de Engelsche natie. — Ook de volgende vraag mag ik niet met stilzwijgen voorbijgaan: *Of hij binnen drie jaren herwaarts niet aan verscheidene Gedeputeerden van Steden van Holland heimelijk heeft gezegd en zijne*

Excellentie nagegeven, dat hij naar de Souvereiniteit van de Landen stond, en dat hetzelve bij hem niet is gedaan, om die Gedeputeerdeu daarmede te polsen, maar om zijne Exc. daardoor bij dezelve Steden verdacht te maken? Hierop verklaart hij, bij zijne wetenschap, niemand gezegd te hebben, dat zijne Exc. stond naar de Souvereiniteit van de Landen, alzoo hij hetzelve met waarheid niet heeft kunnen zeggen, dewijl hij nooit uit den mond van zijne Excellentie 't zelve klaarlijk heeft kunnen verstaan. Hij erkent echter, dat hij, omstreeks drie jaren geleden, uit den inhoud van meerdere door hem genoemde libellen en uit verscheidene hem aangebragte gezegden eenig achterdenken had opgevat, of, onder deksel der godsdienstige geschillen, diesaangaande iets onordentlijks zou mogen voorgenomen worden, niet bij zijne Exc., maar bij 't gemeene volk of anderen. Daarom had hij, in 't begin van den jare 1616, een punt van beschrijving ontworpen, 't welk, met goedvinden van Gecommitteerde Raden, aan de Edelen en Steden was gezonden, en, naar zijn beste onthoud, inhield, dat men hoe langer hoe klaarder bevond, dat onder de godsdienstige geschillen iets anders in den staat van de Landen mogt gemeend worden, en men om die reden daarop zou willen letten, adviseren en besluiten. Op dit punt was bij hem, in 't begin van het gen. jaar 1616, verscheidene malen voorgesteld en omvrage gedaan, of de Edelen en Steden eenig misnoegen in de tegenwoordige regering hadden en daarom eenige verandering begeerden. Het mogt echter wel wezen, dat hij, gedurende die raadplegingen, aan de Gedeputeerden van eenige Steden gevraagd had, of zij wel geheugenis hadden van 't geen tusschen wij-

len den Heer Prinse van Oranje en de Staten van Holland op de opdragt der Souvereiniteit van dat gewest was gehandeld, en waar de zaak, tijdens den droevigen moord van dien Vorst, was gebleven. Deze vermaning betuigt hij ter goeder trouw en tot dienst van zijne Excellentie gedaan te hebben, opdat, indien men tot eenige verandering in de regering mogt geneigd wezen, daarop naar behooren mogt worden acht genomen. Sedert dien tijd (voegt hij er ten slotte bij) had hij meermalen aan den Prins, bij monde en in April l. l. bij geschrifte, verklaard, dat hij zijn opregte dienaar was, altijd geweest was en tot het einde van zijn leven begeerde te blijven, op hope dat zijne Exc. hem eenige opening van zijne goede meening en bedoeling zou gelieven te doen. Doch, alzoo hij daarop niets zekers had verstaan, en de Gedeputeerden der Steden genoegzaam eendragtelijk verklaarden zich bij de toen wezende regering wel te vinden, was daarop niets verder gevolgd. — Niet lang hierna werd den gevangen' Advocaat de vraag voorgesteld: *Waarom hij gearbeid had om de magt van zijne Exc., hem als Stadhouder toebehoorende, te besnoeijen?* Hierop antwoordt hij zulks niet gedaan, maar veeleer opregtelijk getracht te hebben, om het gezag van Z. E. wettiglijk te doen vermeerderen. Gelijk ontkennend antwoord geeft hij op twee andere vragen omtrent zijne pogingen tot vermindering van 's Prinsen magt.

Vroeger had de eerlijke Staatsman reeds bekend van Koning Hendrik IV van Frankrijk, eenige jaren vóór 't Bestand, tot erkentenis van te voren bewezene diensten, nevens een aanzienlijk gunstbetoon aan zijnen zoon, ook eene som penningen ontvangen te hebben:

nu wilde men hem opdringen, dat hij van gen. Koning ook gelden genoten had, om het Bestand te doen aannemen; doch op de hiertoe ingerigte vragen geeft hij, in de sterkste bewoordingen, een ontkennend antwoord.

Onder de verdere vragen, waarvan ik eenige, als het kennelijk uitvloeisel van de verregaande boosaardigheid zijner vijanden, onvermeld late, trok bijzonder mijne aandacht die, waarin hem gevraagd werd: *Waarom hij getracht heeft zijne Exc. te ontzetten van het Stadhouderschap van Utrecht en den Graaf van Kuilenburg* (met wien ook van elders bekend is, dat de Advocaat zeer bevriend was) *daarin te brengen?* Hierop antwoordt hij, dat hij zulks noch gedaan. noch gedacht, noch het allerminste daarvan gehoord heeft. — Niet onbelangrijk ook zijn de vragen, *rakende de neutraal-verklaring van Breda*, waarover ten tijde van het Bestand zou gehandeld, en 't welk door hem bevorderd zou zijn door het zeggen ter vergadering van Holland, dat die stad *slechts een houkind was voor de Staten, waarvan zij niet dan last hadden te wachten.* In zijne antwoorden bekent hij wel, dat vóór het Bestand door MAURITS oudsten broeder, den Prins van Oranje, op die neutraal-verklaring was aangedrongen, dat deze hem ook daarover door zijnen dienaar KORREMANS had doen spreken, doch verklaart tevens van het gemelde zeggen geene geheugenis te hebben, en hetzelve ook kwalijk te kunnen gelooven, onder andere bewijzen ook zijn gevoelen bloot leggende, dat Breda te houden was voor eene grensstad, wel versterkt en geproviandeerd en dienstelijk voor de Vereenigde Landen. »Niettemin (zegt hij) staat hem voor, dat hij eens, »gedurende het vervolg dezer zaak, daarvan eenige ge-

»heime opening heeft gedaan aan sommige gecommit-»teerden van Dordrecht, als de naaste hoofdstad van »Holland, en hunne redenen verstaan hebbende, den »vervolger vermaand heeft, dat hij, zijns oordeels, wel »zou doen met de zaak niet verder voort te zetten, »gelijk dan ook niet geschied was." Op eene nadere vraag: *of hij niet wel weet, dat de neutraal-making van Breda niet kon strekken, dan tot groote ondienst van de Landen?* geeft hij ten antwoord, dat hij in die neutraal-making geen voordeel heeft kunnen zien voor de Landen; doch dat hij niettemin den Prins van Oranje als oudsten zoon van den overledenen Vorst, en in zijne gevangenis zooveel geleden hebbende, altijd gunstig is geweest, zooveel met den welstand en dienst van deze Landen heeft kunnen geschieden. De laatste vraag, hem omtrent deze zaak voorgesteld, luidt dus: *of hij niet wel weet, dat het geheele stuk van de neutraal-making van Breda bij den vijand gedreven werd, en dat deze daarvoor aan Prins* MAURITS *aanbood den geheelen Staat of Graafschap van Lingen over te geven?* Hierop geeft hij dit merkwaardig antwoord, dat hij zulks nooit verstaan heeft, en dat hij het vorstelijk gemoed van den hooggedachten Prins zoodanig onderzocht en van zulk eene rondheid en opregtheid geoordeeld heeft, dat, niettegenstaande hij van de Roomsche religie was, hij nogtans zulks voor de Spanjaards en de Aartshertogen, tot nadeel van de Landen en zijn eigen Huis, niet zou hebben willen doen; weshalve hij meent, dat de handeling, in dit artikel verhaald, eene andere handeling moet wezen.

Ik ben thans gevorderd tot het verhoor, waarmede het voorloopig onderzoek op den laatsten November

des jaars 1618 ten einde liep. Bij de eerste vraag wil men hem opdichten, dat hij, in den jare 1603 in Engeland zijnde, en met den Marquis van Roshny sprekende, zelve dien het punt geopend had, van de Souvereiniteit dezer Landen aan den Koning van Frankrijk, bij eene nieuwe handeling, over te dragen. De valschheid dezer aantijging wordt, met volstrekte ontkenning van het bovenstaande, op eene bondige wijze door hem aangetoond met te zeggen, dat zijn verstand altijd geweest is, dat hetzelve niet alleen in deze landen niet aangenaam zou wezen, maar dat daaruit onwedersprekelijk misverstanden tusschen Frankrijk en Engeland zouden spruiten, welke, naar zijn inzien, den ondergang dezer landen ten gevolge zouden hebben. — Eenige vragen, uit de berigten van zijnen doodvijand, den voormaligen Ambassadeur AERSSENS geput, meen ik, als van weinig beteekenis zijnde en door den Advocaat op de voldoendste wijze beantwoord, onvermeld te mogen laten. Hetzelfde meen ik te mogen doen omtrent verscheidene vragen, rakende gezegden tot verkleining van Prins MAURITS, die de Burgemeester VAN DER LAAN tegen hem zou geuit hebben, doch van welke allen hij verklaart geene gedachtenis te hebben. Doch zijne antwoorden op eenige nieuwe vragen, strekkende om eene bekentenis van Spaanschgezindheid van hem uit te lokken, zijn in mijn oog te merkwaardig, om van dezelve geen gewag te maken. Dit geldt bovenal van zijn antwoord op de eerste dier vragen: *of hij nooit met iemand in communicatie geweest is, om deze landen weder aan 't Huis van Bourgondië te brengen?* — Hij zegt hierop: nooit niet, en dat hij zich van 't jaar 1572 af daartoe heeft gesteld en be-

sloten, om met alle eerlijke handelingen zich onverzoenbaar te maken, zoo als hier te voren gezegd is, dat daarbij nog wel twaalf notabele handelingen door hem gepleegd zijn, die elk, boven alle voorgaande, te voren in bijzonderheden opgegeven, voor misdaad van gekwetste Majesteit door die van 't Huis van Bourgondië zouden gehouden worden, en dat hij van zijne jonkheid af geleerd heeft, *dat Heeren peren niet rotten, noch zulke handelingen vergeten worden.* Niettegenstaande dit zoo krachtig antwoord, hield men hem nog de vraag voor: *waarom hij dikwijls gezegd heeft, dat die van Bourgondiën en Oostenrijk deze landen altijd wel hadden gedaan?* Zijn antwoord luidt, dat hem 't zelve niet gedenkt, maar dat niettemin, in gemeenzame gesprekken, bij hem wel mogt gezegd zijn, dat, uitgezonderd de excessen en tirannijen in 't stuk van de religie, en 't bouwen der kasteelen, Koning PHILIPS, de vader van Keizer KAREL, en die Keizer zelve de landen wel en wijselijk hadden geregeerd, of dergelijke woorden. — Op nieuw gevraagd, *of hij niet aan eenig persoon of personen van de regering gezegd heeft, dat het tijd was, dat men eens op middelen dacht om uit dezen oorlog te komen?* erkent hij rondborstig, dat hetzelve wel mag wezen, dewijl hij altijd een' goddelijken, eerlijken en verzekerden vrede beter gehouden heeft, dan een' onzekeren oorlog, en in zijn gemoed als nog houdt. Doch, als men hierop de vraag laat volgen: *of hij aan denzelfden persoon of personen niet gezegd heeft, dat het beste middel, om uit den oorlog te komen, was onder 't Huis van Bourgondiën weder te keeren?* antwoordt hij met nadruk, zulks niet gezegd te hebben en daarvan een afgrijzen te hebben om

redenen, hiervoren meermalen verhaald. — Nog niet ophoudende den eerlijken patriot met hatelijke vragen aan te vallen, wil men van hem weten: *of hij niet mede gezegd heeft, dat die van Bourgondië Prinsen waren, die magt hadden de landen te verdedigen en hunne dienaars wel te beloonen?* Hij antwoordt hierop, dat hij zich niet herinnert zulke woorden gesproken te hebben, en dat hij, van het begin van den oorlog af, een' afschrik heeft gehad van weder onder hun gebied of gezag te komen, gelijk te voren gezegd is. Niet zonder misnoegen hoort gij zeker met mij, tot de reeds vermelde nog drie andere vragen tot hetzelfde einde voegen. Volgens de eerste zou hij gezegd hebben, dat men in Portugal gezien had, dat aan allen, die den Koning aldaar vorderlijk hadden geholpen, hunne staten hun leven lang verzekerd waren; en als hem hierop werd te gemoet gevoerd, dat aldaar andere redenen waren, dan hier, niet hebbende eenig verschil in de religie, zou hij, naar luid der tweede vraag, daarop geantwoord hebben, dat het verschil in de religie zoo groot niet was, of het zoude nog wel kunnen gevonden worden. Op de eerste vraag zegt hij niet te weten, noch te gelooven zulks gezegd te hebben, omdat hij de gelegenheid der staten van Portugal, of die dezelve bedienen, niet kent. De tweede vraag wordt mede ontkennend door hem beantwoord met dit merkwaardig bijvoegsel, dat het geen' schijn ter wereld kan hebben, dat door hem, met opzigt tot de religie, zulke woorden zouden gesproken zijn, naardien hij het Pausdom over vijftig jaren gehouden heeft, en nog houdt besmet van afgoderij, ketterijen, en tirannijen. Op de derde vraag eindelijk, *of hij den-*

zelfden persoon niet belast had daarop nader te willen letten? — geeft hij eenvoudig *neen* tot antwoord. Deftig en der meldinge waardig komt mij insgelijks het antwoord van den achtbaren Staatsman voor op de straks volgende vraag: *wat eigenlijk zijn intentie en meening is geweest in 't vorderen en aandrijven van alle deze disputen, verwarringen en beroerten, zoo wel in de kerken, als in de politie?* — Hierop zegt hij, dat hij altijd opregtelijk en in een goed gemoed getracht en door alle middelen gearbeid heeft, om de landen in goede rust, zoo wel in de politie, als in de kerkelijke zaken, te helpen houden en bewaren, ja zoo, dat hij met waarheid kan zeggen, en gelooft dat eenigen van de vergadering der H. H. Staten van Holland daarvan kennis zullen hebben, dat hij, omstreeks drie jaren geleden, gezegd heeft, dat, eer de landen in zwarigheden of oneenigheden ter oorzake van 't verscheiden gevoelen op 't stuk van de predestinatie en gevolgen van dien, zouden komen, hij, voor zijn hoofd, liever het gevoelen der Contra-remonstranten alleen zou laten leeren, mits dat altijd alle gewetensdwang zou geweerd worden. Met groot ongelijk derhalve werd hem te laste gelegd, dat hij de zwevende geschillen in de religie en politie zou veroorzaakt hebben; maar die oneenigheden der religie (zegt hij) zijn daaruit gekomen, dat, van het begin van den oorlog af, niet alleen eenige leeraars, maar ook de gemeenten op de voorzeide punten van verscheiden gevoelen zijn geweest.

De nog overig zijnde vier artikelen van het onderzoek hebben deels betrekking tot de voorloopige kennis, welke hij mogt gehad hebben van de scherpe plak-

katen, te Utrecht tegen de Contra-remonstranten uitgevaardigd, waarvan hij stellig ontkent eenige mededeeling gehad te hebben, deels hebben zij haar opzigt tot den tijd, gedurende welken het verbond met Frankrijk en Engeland zou stand houden, en *waarom hij bezorgd had, dat de duur van hetzelve tot het einde van het Bestand was bepaald geworden?* Hij geeft hierop te kennen, dat de afgezanten der beide Koningen geen' langeren duur hadden willen toestaan, terwijl ik mijne verwondering moet betuigen, dat men ook dit als een punt van beschuldiging tegen OLDENBARNEVELT heeft zoeken aan te voeren.

Na dus de mij voorgestelde taak, zonder te groote uitvoerigheid, doch tevens, naar ik mij vlei, zonder eene te onbeduidende oppervlakkigheid, volbragt te hebben, laat ik het gaarne aan uw oordeel over, met welk gevolg de beroemde Staatsman geacht mag worden zich tegen zijne beschuldigers verdedigd te hebben. Zoo veel intusschen zult gij, vertrouw ik, mij gereedelijk toestemmen, dat hij, bij dit gansche verhoor, eene sterkte van geheugen, eene tegenwoordigheid en levendigheid van geest heeft ten toon gespreid, welke, op zoo hoog geklommen' leeftijd en na het verdriet eener eenzame opsluiting van nagenoeg drie maanden, met regt zeldzaam mogen heeten, en dat hij, hoezeer ook door vele hatelijke vragen gekweld, echter in zijne antwoorden nimmer de palen van bescheidenheid en gematigdheid is te buiten gegaan. Wat mijn bijzonder gevoelen aangaat, schroom ik niet te verklaren, dat de lezing der verhooren, waarvan ik een kort overzigt gaf, gelijk ook van die, welke de eerbiedwaardige grijsaard, eenige maanden later, voor de over hem

gestelde regters onderging, mij grootelijks bevestigd hebben in mijne overtuiging, dat hij, op het schavot gebragt, volkomen naar waarheid tot de omstanders zeide: »*Mannen, gelooft niet dat ik een landverrader* »*ben. Ik heb opregt en vroom gehandeld, als een* »*goed Patriot; en die zal ik sterven.*"

TWEEDE AFDEELING.

Het vereerend welgevallen, waarmede gij mijn verslag ontvangen hebt van de verhooren, door JOHAN VAN OLDENBARNEVELT ondergaan voor de Staatsleden, tot het voorloopig onderzoek der drie gevangene Heeren benoemd, heeft mij aangemoedigd, om u een gelijk verslag mede te deelen omtrent die, welke de genoemde martelaar van Staat voor de over hem en zijne lotgenooten gestelde regters ondergaan heeft. Ook dit verslag zal u, naar ik vertrouw, evenzeer als mij, overtuigen, dat hem niets anders kan worden te laste gelegd, dan al te sterke volharding in de verdediging van 't geen hij, in gemoede, meende tot de onvervreemdbare regten van Holland te behooren, en te geringe toegevendheid aan 't geen de tijdsomstandigheden vorderden; eene toegevendheid, welke hij uit de school van WILLEM I, waarvan hij voor het overige een waardig kweekeling was, niet had overgenomen. Doch laat ons, zonder verdere voorafspraak, ter zake treden.

De artikelen, over welke de eerwaardige grijsaard door zijne regters of liever door de drie fiscalen DUYCK,

LEEUWEN en SILLA, in hunne tegenwoordigheid, ondervraagd werd, zijn minder in getal, dan die bij het voorloopig onderzoek, als slechts dat van 242 bedragende, terwijl de vroegere tot dat van 336 klommen. In de vier eerste zittingen dezer hoogst partijdige regtbank [1]) doet de achtbare gevangene eene breede opgave van de redenen, waarom hij meende die regtbank voor onwettig te moeten houden, en verdedigt tevens, op eene bescheidene, maar tevens deftige en mannelijke wijze, zijn gansche gehouden gedrag. Gij zult derhalve met regt van mij verlangen, dat ik u den inhoud dezer redevoering, in de eerste plaats, mededeel, waartoe ik mijne tegenwoordige leesbeurt bestemd heb, terwijl ik, bij eene volgende gelegenheid, u van de eigenlijke verhooren een beknopt verslag zal geven.

In de eerste zitting herinnert de Advocaat vooreerst, dat bij de Unie van Utrecht de Bondgenooten zich onderling verbonden hebben tot handhaving der vrijheden en voorregten, waarvan elk hunner tot dusverre het genot had, en trekt hieruit het gevolg, dat, zonder schennis der geregtigheden van de Staten van Holland, de Algemeene Staten, noch zelve, noch door hunne gelastigden, van zijn persoon en handelingen kennis mogten nemen. Voorts brengt hij eene billijke klagte in, dat, terwijl men hem vergund had, zijne gronden van verdediging in geschrift te stellen, hem, niettegenstaande zijn herhaald aanzoek, de noodige hulpmiddelen daartoe bij voortduring onthouden waren; weshalve hij ootmoediglijk verzoekt, daarvan voorzien te mogen worden. Hierop voert hij

---

[1]) De namen van de leden dier regtbank vindt men vermeld bij WAGENAAR, X D. bl. 340 en 341.

voorloopig tot zijne verdediging aan, dat hij, op den dag zijner gevangenneming, in dienst noch eed der Algemeene Staten, maar in die van Holland was, binnen welk gewest hij met aanzienlijke ambten en waardigheden bekleed was. Het genoemde gewest nu was te allen tijde een vrij en onafhankelijk land geweest, welks Staten geene hoogere magt, dan alleen die van God almagtig, boven zich erkenden, terwijl zij aan de Algemeene Staten en de verdere hooge Collegien alleen die punten overlieten, welke bij de Unie van Utrecht of hunne instructiën waren uitgedrukt. Hij kon derhalve, volgens de privilegiën en geregtigheden van Holland, enkel voor deszelfs Staten en hunne gewone regters ter verantwoording geroepen worden; welke privilegiën en geregtigheden alle hoogere en lagere ambtenaren binnen het genoemde gewest, volgens hunnen eed, verpligt waren te handhaven. Die geregtigheden van Holland (vervolgt hij) moesten te meer omtrent hem van kracht wezen, omdat hij, na zes maanden, als Advocaat, gediend te hebben, op het ontdekken van den verkeerden weg, door den Graaf van LEICESTER als Gouverneur-Generaal ingeslagen, om zijn ontslag gevraagd, en, dit verzoek hem ontzegd zijnde, in zijne dienst, niet zonder groote moeite en gevaar, tot Augustus 1587 volhard had. In die maand had hij in de Staten-vergadering van Holland, uit zekere geheime advijzen, van het voornemen van genoemden Graaf opening gedaan. Toen daarvan aan LEICESTER, tegen den gedanen eed, onbehoorlijke kennis was gegeven, besloot deze tegen hem buitengewone proceduren te gebruiken, ten welken einde hij op zekeren dag van Dordrecht naar 's Hage kwam. Hiervan in den nacht door

den Heer van BENTHUYZEN, bij zijn leven President, en den Heer CASENBROOT, Raad in den Hove van Holland, onderrigt zijnde, had hij, lettende op hetgeen zijne beide naaste voorgangers Mr. JACOB VAN EYNDE onder de tirannij van den Hertog van ALVA, en Mr. PAULUS BUYS onder het bestuur van LEICESTER te Utrecht bejegend was, den Haag en zijn ambt verlaten met melding van de redenen daarvan aan de Heeren Staten. Deze hadden hem hierop verzocht, zijnen post op nieuw te aanvaarden en dien, naar gelegenheid van tijden en omstandigheden, te bedienen; waartoe hij zich eindelijk had laten bewegen onder uitdrukkelijke belofte, zoo bij geschrifte als bij monde gedaan, van hem tegen alle buitengewone proceduren te zullen vrijwaren. Hierop had hij in zijne bediening, niet zonder grooten arbeid en vele gevaren, voortgegaan tot het jaar 1592, toen hij, terwijl het land in merkelijken voorspoed was, op nieuw ernstig om zijn ontslag had aangehouden; doch 't welk hem geweigerd was, met verzoek om zijn ambt te blijven waarnemen, en eenige verhooging van zijne jaarwedde. Sedert had hij meermalen hetzelfde verzoek gedaan; doch hetzelve was hem telkens ontzegd, onder herhaling der bovengemelde belofte, zoodat hij daarna vier koninklijke gezantschappen over zee had waargenomen. Ten laatste had hij in het jaar 1608, toen hij, in zeer moeijelijke onderhandelingen over vrede of bestand gewikkeld, door oproerige paskwillen, strekkende om door een' opstand van het volk de handeling te beletten, werd aangevallen, op nieuw aangeboden zijnen staat te verlaten, en dien ook werkelijk verlaten; doch door de gecommitteerden van de Staten, zoowel uit de Edelen als verscheiden steden, was hij

uit zijn huis gehaald en andermaal tot aanvaarding van zijnen post gehouden, met vernieuwing echter der vroeger gedane beloften. Ten jare 1617 in de volle vergadering door eenige Gedeputeerden bedreigd zijnde, van met paskwillen en lasterlijke libellen, ter oorzaak van de godsdienstgeschillen, te zullen aangetast worden, was hij door stoornisse in zwakheid vervallen en, tot herstel van zijne gezondheid, naar het Sticht van Utrecht, zijn vaderland [1]), vertrokken, met het voornemen, om van de H. H. Staten van Holland te verzoeken, dat zij hem voor één jaar van het verschijnen in hunne vergadering verschoonen zouden. Hij had dit verzoek ook werkelijk gedaan, op grond van zijn' hoogen ouderdom en zwakheid, en van de bedreigingen, hem volgens het bovengemelde gedaan; doch op het aanzoek van gelastigden uit het Collegie van Gecommitteerde Raden, mitsgaders van Gedeputeerden uit eenige steden, en laatstelijk, op de ontvangst van brieven der genoemde Raden en sommatie van den oudsten der Edelen, den overledenen Heer van SCHAGEN, was hij weder in den Haag gekomen. Hier gekomen ondervond hij, dat de meergenoemde bedreigingen met der daad tegen hem werden te werk gesteld, en onwedersprekelijk ontdekt hebbende een' der voornaamste auteuren der tegen hem uitgegevene lasterschriften, uit wien men, indien de waarheid behoorlijk onderzocht was, het geheele beleid zou hebben kunnen verstaan, had hij zulks door de Regeerders van ééne stad verhinderd gezien [2]). Hierop had hij op

---

1) Hij was namelijk te Amersfoort uit een adelijk geslacht geboren, zoo als in zijne *Remonstrantie aan de Staten van Holland* breeder te lezen is.

2) De hier bedoelde auteur was de notaris DANKERTS, die vroeger wegens een dergelijk schimpschrift van OLDENBARNEVELT vergiffenis bekomen heb-

nieuw voorgenomen zijne dienst te verlaten. Maar de Hollandsche Staten hadden eenigen uit de Edelen en voornaamste steden afgevaardigd, om hem in zijne neêrslagtigheid te vertroosten en de voorgaande beloften te hernieuwen; gelijk zij daarna ook bij plakkaten tegen de auteurs der voorzeide libellen orde gesteld, en hem in hunne bescherming en hoede genomen hadden. Uit kracht (dus vervolgt de achtbare spreker) van alle de voorverhaalde beloften, behoorde hij dus van alle buitengewone proceduren en regters verschoond en bevrijd te worden, al ware 't ook dat de voorzeide algemeene redenen en regten geene plaats mogten vinden, gelijk hij nogtans vastelijk vertrouwt en verhoopt, *ja.*

Het zoude toch (gaat hij voort) voorwaar eene zeer harde zaak wezen, dat hij, hebbende den lande 46 jaren gediend, nu in zijn 72ste jaar, tegen de vrijheden en geregtigheden der landen, bij buitengewone wegen en regters zou worden behandeld. Hoogst merkwaardig is zijne daarbij gedane optelling der door hem bewezene diensten. In de drie eerste jaren namelijk was hij werkzaam geweest tot ontzet der goede steden, Haarlem en Leiden, op zijne eigene beurs met de wapenen, daarna in eerlijke lastgevingen. In de 43 volgende jaren was hij werkzaam geweest in openbare handelingen van Staat, had vele gevaarlijke reizen naar

---

bende, zich nu niet ontzag hem in een geschrift, met zijn' naam onderteekend, op het schandelijkst te lasteren, met bedreiging dat hij die lasteringen zou bewijzen. Hij werd hierop te Amsterdam, waar hij woonde, wel in hechtenis genomen, doch de Regering weigerde hem naar den Haag over te zenden, ten einde verhoord te worden. Na de gevangenneming van den Advocaat werd hij niet slechts ontslagen, maar zelfs beloond. Zie de *Vad. Hist.* X D. bl. 201-203.

de legers gedaan, aan moeijelijke en zware beraadslagingen, zoo ter vergadering van de Staten van Holland en hunne Gecommitteerde Raden, als van de Staten-Generaal, met den Graaf van HOHENLO en andere krijgsoversten deel genomen; had ook gearbeid in vele geschillen tusschen de gewesten, steden en leden van dien, zoo ten aanzien van politieke als kerkelijke zaken, mitsgaders in geschillen tusschen de voornaamste personen, meestal met groot gevaar; had vijf koninklijke gezantschappen dienstelijk bekleed, en was ten laatste mede een goed werktuig geweest, om de landen te brengen tot eene Goddelijke, eerlijke en verzekerde uitkomst van den oorlog, waarvan die landen reeds twaalf jaren de zegenrijkste vruchten genoten hadden, met het ophouden van veel bloedstortinge, ook van den overval van gewesten, landen en steden, en de voorkoming van het bedroeven en beschadigen van eenige honderd-duizend menschen door de oorlogsbedrijven, die, in de voorzeide jaren, van beide zijden zouden geschied zijn. Behalve de vóórgemelde bijzondere redenen, was het (dus vervolgt de eerwaardige spreker) nog van groot bedenken, niet slechts voor de Staten van Holland, leden en steden van dien, maar ook voor die van alle overige vereenigde provinciën, om de gevolgen, inbreuk op hunne privilegiën *de non evocando* toe te laten, naardien dit privilegie door alle de gewesten, steden, leden en ingezetenen van dien steeds van zeer groot inzigt was gehouden, zoowel in burgerlijke als lijfstraffelijke, wereldlijke als geestelijke zaken, gelijk ieder bekend is.

Boven deze redenen moest (volgens het oordeel van den spreker) nog van veel gewigt zijn de groote op-

en naspraak, welke, niet alleen in de vereenigde landen, maar ook daar buiten, uit de buitengewone proceduren en regtsplegingen zouden volgen, tot nadeel en verkleining van de loffelijke regering van de H. H Staten in 't algemeen en de bijzondere leden en steden van dien, en, naar alle waarschijnlijkheid, ook van zijne Prinselijke Excellentie en Genade en hare hoog loffelijke Huizen van Oranje en Nassau. Deze redenen alleen zouden behooren te bewegen, om ongehoorde en ongebruikte wegen van regtspleging en regters niet in te slaan, bijzonder in landen, die zoo lange jaren voor hunne vrijheden en geregtigheden, met tekostelegging van goed en bloed, standvastige en vrome besluiten en alle uiterste middelen, zich zoo gekweten en gedragen hebben, als de H. H. Staten van Holland en der overige Provinciën hebben gedaan. Want, al is het zoo, dat de Koning van Spanje, in den jare 1567 en daarna, buitengewonen loop van regters en regtspleging heeft gebruikt, zoo is het onwedersprekelijk, dat, op de klagten van de H. H. Staten, de Prinsen, Graven, Heeren en andere belang hebbenden in die proceduren, alle onpartijdigen van alle gezindheden, niet slechts in de Nederlanden, maar ook de onzijdige Koningen, Keurvorsten, Vorsten, Graven, Heeren, Regenten van groote en kleine Gemeenebesten dezelve onbehoorlijke proceduren van den Koning van Spanje wel voor de voornaamste en wettigste redenen gehouden hebben van het aannemen der wapenen tegen dien Koning en het verklaren, dat hij van zijn regt tot de Nederlanden was vervallen.

Ten slotte van dit gedeelte zijner verdediging, merkt hij nog op, dat nogtans de gemelde Koning voor rede-

nen van zijne onbehoorlijke proceduren had, dat hij was een ongetwijfeld geboren, aangenomen en bezworen Prins of Heer Souverein van elke der Vereenigde Nederlandsche Provinciën, en dat de H. H. Staten, Regenten van de steden, Edelen en Gemeenten hem gezworen hadden, gehouw en getrouw te zijn, zijne hoogheden en regten te handhaven, en ook hem hadden doen zweren de Roomsche kerk en godsdienst te verdedigen; in welke punten hij beweerde, dat, of met doen, of niet beletten, alle de Staten en ingezetenen der onderscheidene gewesten tegenstand hadden geboden; en dat hij daarom, met advijs van zijne Raden en groot overleg, alle de Staten der Provinciën, Regenten van de steden en ingezetenen, bij vonnis, verklaard had *in de misdaad van gekwetste Goddelijke en menschelijke majesteit* vervallen te zijn, en overzulks alle hunne privilegiën, regten en gebruiken verbeurd te hebben.

In deze bondige verdediging zullen velen uwer zeker de zedigheid zoo wel als voorzigtigheid van den grijzen Staatsman bewonderd hebben, daarin uitblinkende, dat hij onder de diensten, door hem, gedurende een drie-en-veertigjarig tijdperk, aan den Staat bewezen, niet mede de laatste en eene der belangrijkste noemt, de vrijkooping namelijk der aan Engeland verpande en met Engelsch krijgsvolk bezette steden, Vlissingen en den Briel met de daartoe behoorende sterkten, in den jare 1616, met behulp van zijnen schranderen vriend, NOËL CARON, toen afgezant van onzen Staat aan het Engelsche Hof uitgewerkt. Zeer belangrijk was deze dienst, zoo op zich zelve, daar zij het laatste bewijs onzer afhankelijkheid deed ophouden, als op het toenmalige tijdstip. JACOBUS I namelijk, hoezeer zich een'

ijverig' voorstander der Hervormde leer, en wel in hare hoogste zuiverheid, vertoonende, was er met allen ernst en vurige drift op uit, om voor zijnen zoon eene Spaansche en dus Roomsch-katholijke Prinses ten huwelijk te verkrijgen. Er bestond derhalve geene ongegronde vrees, dat hij, ter bereiking van zijn geliefkoosd doel, zich zou laten bekoren, om de genoemde steden in de magt van den Spaanschen Monarch te stellen. Dan deze uitstekende weldaad, door OLDENBARNEVELT aan het Vaderland bewezen, verre van op haren vollen prijs geschat te worden, werkte integendeel tot het verderf van den edelen Staatsman grootelijks mede. JACOBUS namelijk, uit de spotternij der Franschen en het misnoegen van vele Engelschen over deze vrijkooping ontdekt hebbende, dat hij zich door OLDENBARNEVELT had laten verkloeken, vatte sedert tegen dien getrouwen dienaar van zijn Vaderland een' onverzoenlijken haat op; en die haat (dit wist onze eerwaardige gevangene) kwam zijnen vijanden te zeer te stade, dan dat de vermelding der meergenoemde weldaad eenigen indruk ten zijnen voordeele op hun gemoed zou kunnen maken [1]). Doch gaan wij tot het vervolg van zijne verdediging over!

In de tweede zitting begint de grijze Staatsman met de opmerking, dat de vroeger aangevoerde redenen, met opzigt tot den Koning, omtrent de H. H. Gecommitteerden van de zeven vereenigde Provincien, uit den naam van hunne principalen de Staten-Generaal vertegenwoordigende, niet kunnen gelden. Het was toch ongehoord, ja ongedacht, dat de Staten der onder-

1) Zie WAGENAAR, X. D. bl. 98—105.

scheidene gewesten hunne oppermagt en regt van souvereiniteit aan weinige gecommitteerden buiten hunne provinciën zouden laten voeren of brengen: maar die vergadering wordt gehouden als van Bondgenooten, en geenszins van Souvereinen der vereenigde Provinciën. Van daar dat ook nooit gedacht was, om aan dezelve daartoe eed te doen, of te laten doen. De vergadering toch wordt ten naaste bij gehouden op den voet der kreitsen van Duitschland en der Eedgenooten van Zwitserland, die beide uit vele Vorsten, Heeren en Republieken zijn zamengesteld, en enkel raadplegen op de zaken, die hun bij hun verbond gemeen zijn gemaakt, op den last, hun door hunne principalen gegegeven, terwijl de oppermagt en souvereiniteit bij die principalen blijft. Zou, bij voorbeeld, indien er ten tijde, dat er een algemeen verbond tuschen de Koningen van Frankrijk en Engeland en de Staten van de vereenigde Nederlanden gemaakt was, een collegie van dezelve ware geformeerd geweest, het niet eene groote ongerijmdheid zijn geweest, dat dit collegie zou hebben willen gebruiken eenige acten van souvereiniteit over de voorzeide rijken en landen in regtspleging af andere zaken? Dat zulks even weinig de meening is geweest van de onderscheidene vereenigde Gewesten, is ook daaruit kennelijk, dat, in de handeling van deze landen met de Koningen van Frankrijk en Engeland, daartoe bijzondere volmagt van de Staten der onderscheidene Provincien is vereischt en gebruikt, gelijk mede de afgevaardigden der verschillende gewesten in eenige zaken van gewigt niet gewoon zijn iets te doen, zonder bijzonderen last van hunne afvaardigers. Voorts betuigt hij, dat, naar zijne beste kennisse, in 't alge-

meen de last van de afgevaardigden betrekking had tot de voorstellen van hunne Excellentiën en de andere Heeren van den Raad van State omtrent het stuk van de consenten en gevolgen van dien, en om te letten op het onderhoud der punten van de Unie, bij de gezamenlijke Provinciën aangenomen. Deze aanneming zegt hij hier bijzonder te verhalen, omdat vele dier punten niet aangenomen zijn, met name 't stuk van de gemeene middelen, waartoe vele Provinciën niet zijn te brengen geweest, niettegenstaande den grooten aandrang der afgevaardigden van Holland, gelijk ook de andere gewesten niet te bewegen zijn geweest, om daartoe te laten gebruiken het overschot der domeinen, en andere middelen, welke nogtans, naar alle regt en billijkheid, daartoe behoorden gebruikt te zijn geweest. Desgelijks is bij de Provinciën nooit in werking gebragt het doen opschrijven der ingezetenen van 18 jaren en daar boven, noch het doen van den eed, in die Unie vermeld. Voorts verklaart de spreker, dat hij, sedert zijne eerste verschijning in de Staten-Generaal, nooit heeft gehoord, dat iemand heeft durven voorstellen, of vorderen, dat iets gedaan zou worden tegen de vrijheden, geregtigheden, privilegiën en loffelijke gebruiken der onderscheidene provinciën, steden en leden van dien, maar wel, dat men schuldig is alle inbreuken daarop ten krachtigste af te weren, Ook had hij in dienzelfden tijd meermalen gezien en verstaan, dat de oudsten van de vergadering zwarigheid hadden gemaakt, om aan hunne principalen over te brengen of te schrijven eenige voorstellen, die zij oordeelden dezen niet aangenaam te zullen zijn; en dat, als die bij meerderheid van stemmen werden overgezonden, zij tot hunne ont-

lasting deden aanteekenen, dat zij in dat overzenden niet hadden bewilligd. Ook had hij dikwijls zwarigheid zien en hooren maken in 't aannemen van eenige voorstellen op 't behagen der principalen. En wat betreft de verzekering en den welstand der onderscheidene provinciën en steden, (dus gaat de achtbare spreker voort) nimmer had hij in twijfel hooren trekken, of de Staten en de Regenten der steden hebben tot hun bijzonderen last orde mogen stellen, om alle of een deel der inwoonders in de wapenen te brengen, of eenigen in soldij aan te nemen, zijnde het kennelijk, dat de Graven van Holland en ook de Bisschoppen van Utrecht zich, zoo te velde als in garnizoen, hebben doen bijstaan met zeker getal van lieden van wapenen. Hetzelfde regt en gebruik is zoo bekend en onwedersprekelijk gehouden, ook onder de regering van den Koning van Spanje, dat, als in 't jaar 1566 de Regeerders van Antwerpen zwarigheid maakten gewoon garnizoen van dienKoning in hunne stad te ontvangen, Mijn Heer de Prins aan de genoemde Regeerders heeft voorgesteld, tot wering van alle verwarring en populaire zwarigheden, in soldij te willen aannemen twaalf honderd mannen; en, hadden zij dien raad tijdig gevolgd, zij zouden het leven van velen hunner ingezetenen behouden en menige verwarringen voorgekomen hebben; doch zij deden het eerst naderhand, toen het te laat was. Ook is het bekend, dat in den jare 1572 binnen Holland, als te Delft, Amsterdam, Enkhuizen en in andere steden, volk van wapenen in soldij genomen is, tot hare verzekering en wering van alle onlusten. 't Zelfde had hij zien te werk stellen, te weten het wapenen van poorteren en inwoonderen en in gagie

nemen van eenigen hunner gedurende den tegenwoordigen oorlog, zoo onder het bewind van den thans regerenden Keizer MATTHIAS, toen Gouverneur-Generaal der Nederlanden, onder den Heer Prinse van Oranje, beide als Gouverneur en als hebbende de bediening van de Hooge Overigheid, onder den Hertog van ANJOU als Prinse, en den Graaf van LEICESTER als Gouverneur absoluut der vereenigde Nederlanden, en ook onder de tegenwoordige regering, die nu 30 jaar geduurd heeft. Dat hetzelve ook alzoo verstaan en in werking gebragt is gedurende het thans plaats hebbende bestand, is daaruit kennelijk, dat door de gewapende poorteren en ingezetenen van Dordrecht en Gorkum, ook door de gewapenden of soldaten binnen Amsterdam en de zeven steden van het Noorderkwartier gelijke dienst gedaan wordt, als gedurende den oorlog geschied is, en dat door de Regeerders van Amsterdam, boven 't getal van vier- of vijfhonderd, altijd aldaar in soldij gehouden, nog tweehonderd meer ten tijde van 't bestand zijn aangenomen. Ook was in 't jaar 1604 door de Staten van de stad Groningen en Ommelanden volk van wapenen aangenomen geworden, alles zonder kennis van de Generaliteit, gelijk ook, nog heden ten dage, onder den Aartshertog in zijne steden volk van wapenen gehouden wordt uit burgeren en inwoonderen, als in 's Hertogenbosch en andere plaatsen. En ofschoon men gewoon is (zegt hij verder) zulken gesoldigden kwade namen te geven, gelijk in Holland, Utrecht en elders van *stoepen*, in Groningen eertijds van *nienvogels*, in den Bosch van *hannekens*, en in Vlaanderen van *keurlingen*, zoo is nogtans met der daad bevonden, dat de gewapende burgers en zulke besoldigden groote en mer-

kelijke diensten gedaan hebben zoowel tegen als voor de H. H. Staten, als b. v. in den jare 1579 te Brussel tot wering van den aanslag van PHILIPS, Graaf van Egmond, voor de malcontenten op dezelve stad; ten jare 1583 in Antwerpen, waar te dien tijde 86 compagniën onder de vaandelen waren tot merkelijk nut van de stad; dat ook in hetzelfde jaar de stad Brugge (waar te dien tijde zes gegageerde compagniën in waren) en beide de voorzeide steden door de gewapende burgeren en besoldigden van de aanslagen des Hertogen van ANJOU om dezelve te vermeesteren voor de Staten zijn bewaard gebleven. Desgelijks zijn Amsterdam in 1567 en den Bosch in 1585 door de gewapenden en gegageerden tegen de aanslagen der H. H. Staten beveiligd geweest.

En wat aangaat de Godsdienst, kerkelijke zaken en personen (dus vervolgt de eerwaardige man) hem gedenkt, dat wijlen de Heer Prins van *Oranje* door de wanorde en verwarring in Vlaanderen en elders, mede bij toedoen van eenige kerkelijke personen te weeg gebragt, de Staten van Holland in den jare 1581 ernstig vermaand heeft, om in tijds op de kerkelijke personen en zaken te voorzien en orde te stellen; dat het anders geschapen was, dat men niet alleen de Godsdienst, maar ook 't land zou verliezen. Ten gevolge van die vermaning hadden ook de H. H. Staten, in het jaar 1582, eenigen uit hunne vergadering, van den Hoogen Raad en anderen, gecommitteerd, om voor de kerkelijke personen en zaken kerkelijke wetten en ordonnantien te maken, waartoe hij mede een der jongste gelastigden was geweest. In dat zelfde jaar was, op naam van hooggedachten Heer Prins en de Staten van Holland, eene

kerkelijke ordonnantie ingesteld, behelzende, dat de Hooge Overigheid van Holland behoorde orde te stellen, dat Gods heilig woord in zuiverheid hare gemeenten en ingezetenen onder goede orde werd geleerd. Gelijke ordonnantie was in den jare 1591, bij last van genoemde Staten, door vier gecommitteerden uit hunne vergadering, vier uit de beide Raden en acht predikanten van de voornaamste steden en plaatsen ingesteld geworden, met gelijke clausule van 't ambt der Hooge Overigheid van Holland, als hiervoren verhaald werd, en ook de clausule, naar zijn beste onthoud, dat men in middelmatige zaken met andere kerken, andere orde gebruikende, nogtans Christelijke broederschap en gemeenschap verstond te houden; welke ordonnantie ook door beide Raden van Justitie, bij hun schriftelijk advijs, voor de landen en kerken dienstig en noodig geoordeeld was, gelijk ook door de Edelen en meeste steden van Holland was gedaan. In het voorzeide jaar 1591 hadden de Staten van Zeeland insgelijks voor hunne kerkelijke personen en zaken eene afzonderlijke ordonnantie gemaakt met eene acte, waarbij hunne Edel-mogenden klaar en uitdrukkelijk gelasten, dat een iegelijk zich daarnaar zal hebben te gedragen, en ook, naar zijn beste onthoud, dat zij de verandering en vermeerdering van dezelve aan zich voorbehouden, en andere clausulen tot bewaring van hun gezag en regt in kerkelijke zaken. — In het vorige jaar, met name 't jaar 1590, hadden de Staten van Utrecht voor hunne kerkelijke personen en zaken mede eene ordonnantie gemaakt en, na 't maken van dezelve, bij de opdragt van het gouvernement aan den Heer Prins van *Oranje*, met goedvinden en toestaan der Staten-generaal, mitsgaders van de Staten van

Holland, uitdrukkelijk verklaard en bedongen, dat, overeenkomstig de nadere Unie van Utrecht, zij de beschikking over de godsdienst en godsdienstige zaken aan zich hadden behouden, waarop zijne Excellentie beloofd had, de ordonnantie, door hen daarop gemaakt en nog te maken, te doen onderhouden. Desgelijks hadden de Heeren Gouverneur en Gedeputeerde Staten van Groningen en Ommelanden, op magtiging van de Staten dier Provincie, eene kerkelijke ordonnantie gemaakt, inhoudende eene breede verklaring van het regt en gezag, der hooge Overigheid, in zaken van godsdienst, toekomende. Op 't zelfde kennelijk regt en gebruik van de Staten der onderscheidene provinciën in godsdienstige zaken had ook Prins MAURITS met weinige Gecommitteerden uit Zeeland, in het voornoemde jaar 1595, aan de H. H. LIESVELT en MAAS, aldaar uit Braband gekomen, verklaard, dat de Staten in elke Provincie in zaken van religie naar hun goedvinden zouden gelasten en beschikken, en dat de andere zich daarmede niet zouden bemoeijen; en laatstelijk hadden de Staten Generaal in 1602, bij hunne brieven de Staten onder de Aartshertogen noodigende tot het aanvaarden der wapenen, om de Spanjaards uit de landen te helpen verdrijven, denzelven aangeboden, dat zij in den hunnen in 't stuk van de godsdienst naar goedvinden zouden beschikken, zonder dat anderen zich daarmede zouden hebben in te laten.

Wat voorts het punt der leere betreft, hem gedenkt (dus gaat de gevangene voort) dat, omtrent 20 jaren geleden, verscheidene quaestien voor de Zuid- en Noord-Hollandsche Synoden en de vergadering der H. H. Staten gebragt, en daarover veel moeijelijkheden gevallen

zijn, uit Zuid-Holland namelijk tegen den Goudschen predikant HERMANNUS HERBERTS, en uit Noord-Holland tegen TACO SIBRANDI, predikant te Medemblik, en dat dezelve ten grooten deele sproten uit het verstand van het 16[de] artikel van de *Nederlandsche Geloofsbelijdenis*, sprekende van de verkiezing of predestinatie. Als TACO voornoemd verklaard had, dat hij te vrede was die geloofsbelijdenis en art. 16 aan te nemen en te onderteekenen, met zulken verstande, dat hij dezelve opvatte naar Gods heilig Woord, was daarop door PETRUS PLANCIUS in de volle vergadering der Staten verklaard, dat hij, onder zulke beperkingen en verklaring, te vrede was den Alcoran van den Turk te onderteekenen. Hierop was door de H. H. Edelen, ter Staatsvergadering verschijnende, onder welke verscheidenen waren, die door den Hertog van ALVA uit de landen waren gebannen geweest (hier volgt eene optelling van niet minder dan 13 namen, welke ik kortheidshalve oversla) door die Edelen dan, allen van aanzienlijk gezag en ouder dan hij, was toen gezegd, dat, naardemaal veel honderd jaren in de eerste kerken de quaestie van de predestinatie niet was bekend geweest, en na de tijden van AUGUSTINUS daarin verschillende gevoelens waren verdragen en ook wel het gevoelen van de volstrekte predestinatie was afgekeurd, als genomen *ex libris Augustini male intellectis*, weshalve bij den *Heidelbergschen Cathechismus*, met goeden inzigte, het onderwerp van de predestinatie niet was aangeroerd, maar duidelijk de zaligheid den geloovigen, en de verdoemenis den ongeloovigen was toegeëigend, gelijk mede de kleine Cathechismus van THEODORUS BEZA in de Fransche taal den geloovigen en

ongeloovigen onderscheidenlijk wordt toegekend, zonder melding te maken van de verdoemende predestinatie, en insgelijk in het *Kort onderzoek*, zoowel in de Nederduitsche als Fransche taal, van degenen, die zich tot 's Heeren H. Avondmaal begeven, niet van de verdoemende predestinatie wordt gewaagd; dat zij Edelen daarom goedvonden, dat men zoude arbeiden, om 't voorzeide 16de artikel of te verbeteren, of bij uitlegging te doen verstaan van de geloovigen en in den geloove blijvenden, mitsgaders van hunne kinderen, binnen de jaren van verstand stervende, aan wie de zaligheid, en van de ongeloovigen en in hun ongeloof volhardenden, aan wie de verdoemenis werd toegeëigend. Hiertoe meenden zij, dat verscheiden teksten van de H. Schriftuur bekwaam, en de gebeden, achter de Psalmboeken in 't Nederduitsch en Fransch gedrukt, zeer wel toepasselijk waren. Nog meenden zij, dat, naardien de gemeene lidmaten in hun gemoed niet bezwaard werden, om aan de volstrekte verdoemende predestinatie te gelooven, of de opregte geloovige Christenen in onzekerheid gesteld, of hunne kinderen, in de onbejaardheid stervende, zalig zullen zijn, of niet, dat men daarom het geweten van de predikanten tegen hun gemoed niet meer behoorde te bedwingen, dan de Gereformeerde kerken zelve de gemeene lidmaten en religionsverwanten hadden goedgevonden te bezwaren, aangezien de gemeene lidmaten zoowel zalig begeeren te worden, als de predikanten. Hierop (dus vervolgt de godgeleerde Advocaat) waren, na verscheidene mededeelingen en zamensprekingen, tusschen theologanten en predikanten gehouden, beide gevoelens bij vele besluiten voor verdragelijk verklaard, gelijk dit in de

Nederlandsche kerken, van 't begin der hervorming af, onder verscheiden predikanten was geweest, zonder dat de Staten verstaan of gemeend hadden daarmede eenige verandering in de godsdienst te maken, stellende het geweten der predikanten buiten dwang, gelijk de kerk zelve de gemeene lidmaten gesteld had; en of daaruit eenige verandering moge afgeleid worden, als om redenen voorzeid *neen*, in zulken geval (zegt hij) de Staten, als onwedersprekelijk de hooge Overheid van Holland zijnde, 't zelve mogen doen tot rust en vrede van hunne onderzaten en tot vermeerdering van de religionsverwanten. Ten dien einde hadden zij, na voorgaande zamenspreking tusschen verscheidene theologanten en predikanten, zoo in den Hoogen Raad, als in hunne volle vergadering daarop gehouden, gebruikt en in werking gebragt 't geen de religionsverwanten in den jare 1566 van den Koning van Spanje en de Staten des Lands verzocht hadden, om namelijk met hunne eigene ooren, oogen en verstand te hooren, zien en oordeelen over zaken van religie, zonder 't zelve te laten aankomen op de geestelijke personen. Op de conferentie (dus vervolgt de spreker, het laatst beweerde door voorbeelden stavende) gehouden tusschen negen Hervormde en negen Papiste theologanten, had wijlen de hooggeëerde Koningin ELISABETH van Engeland, met advijs of toestemming van haar Parlement, in 't jaar 1559 de tegenwoordige reformatie in haar rijk ingevoerd. Desgelijks had de Koning van Frankrijk, in den jare 1561, op de conferentie van 12 Hervormde en 12 Papiste theologanten de oefening der Gereformeerde godsdienst in zijn rijk doen ophouden, waarop het edict van den 2 Januarij 1562 ge-

volgd was. Ook de thans regerende Koning van Engeland had, in 't jaar 1604 naar den stijl dezer landen, doch in 1603 naar dien van het genoemde rijk, met zijnen Raad, ten overstaan van omstreeks 20 Bisschoppen en Prelaten, te Hamptoncourt gehoord Dr. REINOLDUS met zijne bijstanders, die zeide gelast te zijn van duizend dienaren aan zijne gezindheid, en aan zijne Majesteit verzocht, dat hij 't gevoelen van de Contraremonstranten in 't stuk van de predestinatie en de gevolgen van dien door zijn besluit zou bekrachtigen, en verscheiden plegtigheden veranderen, die, naar hun verstand, met de hervorming niet genoeg overeenkwamen; maar de Koning had het meerendeel van hunne pretensien bij openbaar gezag afgeslagen, gelijk uit de beraadslagingen, te dier plaatse gehouden, breeder te zien was. Ook de Keurvorsten van de Palts, Brandenburg en vele andere Vorsten, Graven, Heeren en steden van Duitschland hadden, met veel minder kennis van zaken, bij openbaar gezag grooter verandering in de religie ingevoerd, gelijk mede bij openbaar gezag, zoo te Bern als elders in Zwitserland, gelijke geschillen waren nedergelegd. En het gezag der Staten van Holland in zaken van godsdienst minder te willen maken, dan dat der voorzeide hooge Overheden, kon hunne hoogheid, waardigheid en regt van souvereiniteit niet dulden, immers naar zijn verstand, en de eeden daarop gedaan.

Ten slotte van dit gedeelte zijner verdediging gaat de grijze Staatsman tot de *Justitie* en *Politie* over. Ten aanzien der eerste is het, volgens zijne opmerking, kennelijk, dat de Staten van Holland, zoo in de collegiën van de Raden, als anderzins, souvereine justitie

administréren, zonder dat eenige beroepen, buiten hunne order, daarop toegelaten worden, of dat zij daarin eenige andere Overheid erkennen, daar zij 't geen daartegen, iets meer dan honderd jaren geleden, was ingevoerd, om den Grooten Raad van Mechelen bij beroep te erkennen, door de oprigting van den Hoogen Raad in Holland verbeterd hebben. Zoo ook (merkte hij verder aan) hebben zij, in 't stuk van de Politie, en alle andere zaken tot welstand en dienst van de Landen en ingezetenen, 't opperste regt en beschikking tot dusverre onwedersprekelijk gebruikt, en gebruiken die nog heden, zonder dat hiermede zich iemand anders bemoeit, dan de hooge Overheid en de gewone geregtsdienaars. Tegen 't geen hiervoor verhaald is kan in geenerlei bedenking gebragt worden 't geen, volgens sommiger zeggen, de nadere Unie zoude inhouden, dat alle de vereenigde Landen als ééne Republiek zouden beschouwd worden, alzoo hetzelve, naar beschreven regten en de uitdrukkelijke woorden van den tekst der Unie, niet verder kan genomen en verstaan worden, dan van de punten, in de Unie begrepen en bij de gezamenlijke Provinciën aangenomen, gelijk hiervoren verhaald is. Nog kan hiertegen niet in eenige bedenking komen 't geen gezegd wordt, dat in 't jaar 1581, op 't houden der Nationale Synode te Middelburg, aan eenige predikanten te Amsterdam zou gezegd zijn, alzoo het zelve inderdaad niets anders medebrengt, dan dat, naardemaal de Staten-Generaal op de voorgaande Synode niemand hadden afgevaardigd, zij ook daartoe niemand begeerden af te vaardigen, maar de predikanten, zonder tusschenkomst van hun gezag, daarmede lieten beworden. Desgelijks komt in zaken van religie in gee-

nerlei bedenking 't geen door de gelastigden van de nader Vereenigde Provinciën, in 't jaar 1582 of 1583, bij ontwerp is voorgeslagen geweest, noch de bijzondere besluiten, daarop in eenige gewesten genomen, naardien daarop niet is gevolgd eenig besluit van de gezamenlijke Vereenigden, zoodat de nadere Unie, niettegenstaande dat ontwerp en de bijzondere besluiten van eenige Provinciën, verstaan moet worden, in 't stuk der religie, in haar geheel te zijn gebleven, alzoo de Unie uitdrukkelijk inhoudt, dat van geene punten verandering zal worden gemaakt, dan bij toestemming van de gezamenlijke Provinciën. Even weinig kan in eenige bedenking komen, 't geen uit de instructie van den Landraad wordt aangehaald, naardien die instructie met den Landraad gedood is, en in de instructie van de drie volgende regeringen, nu 34 jaren geleden, zulk een artikel of orde niet gevonden wordt. Ook geldt hiertegen niet 't geen aangevoerd wordt van het gehandelde met wijlen zijne Prinselijke Excellentie, aangezien zulks mede veranderd is, op deszelfs eigene aanmaning, in 't jaar 1581, te voren verhaald. Even weinig gelden de aanhalingen van 't geen voorgenomen is geweest op de handelingen met de Koningen van Frankrijk en Engeland in de jaren 1584 en 1585, aangezien die handelingen geen gevolg hebben gehad, en omdat, vóór het uitzenden der Gezanten naar de voornoemde Koningen, wel uitdrukkelijk, bij bijzondere acte, verstaan en besloten is, dat de nadere Unie in haar geheel ongekrenkt zou blijven, en bij het voorgaande tractaat, met den Hertog van ANJOU gesloten, uitdrukkelijk was overeengekomen, dat elke provincie in 't stuk der religie orde zou stellen, en Holland en Zeeland blijven, gelijk

ze waren, zoo in de religie als anderzins; 't welk altijd verstaan is in overeenstemming met de nadere Unie, om bij elk daarin gedaan te worden, als zij zouden goedvinden; ook is het kennelijk, dat de gevoelens der Remonstranten te dien tijde in deze landen mede geleerd werden.

In de derde zitting, tot welke wij thans gevorderd zijn, begint de eerbiedwaardige spreker met aan te merken, dat tegen het laatst beweerde omtrent de zaken der religie insgelijks niet in bedenking kunnen komen de synodale besluiten van den jare 1586, onder de ongelukkige regering van den Graaf van LEICESTER, naardien de Staten-Generaal zich in het volgende jaar tegen den Baron van BUCKENHORST, Ambassadeur van de Koningin van Engeland, daarover beklaagd hebben, en noch de Staten van Holland, noch ook die van Zeeland, Utrecht en Groningen en Ommelanden, door het maken van hunne bijzondere kerkelijke ordonnantiën, boven vermeld, verstaan hebben daarin gehouden te zijn, zonder dat hij omtrent de drie andere Provinciën van 't geen zij desaangaande gedaan hebben wel is berigt. Van geene bedenking desaangaande zijn ook de handelingen, met de herwonnen steden op de zaken der godsdienst gemaakt, naardien de Staten van Holland en Zeeland door Gods genade daaronder niet kunnen begrepen worden, als zulke wetten niet ontvangen hebbende. Even weinig kan van eenig gewigt desaangaande gerekend worden de toestemming, welke, naar zijn onthoud, in den jare 1606, na lang vervolg van de Gecommitteerden van Holland, met gemeene bewilliging, tot het houden van eene nationale Synode gegeven is, mits daarin zouden herzien worden de

Nederlandsche Geloofsbelijdenis en de *Heidelbergsche Cathechismus*, alzoo, om de moeijelijkheden van wege de Contra-remonstranten tegen die herziening geopperd, en andere voorgevallen zwarigheden, dat besoigne verijdeld is geworden, en door de Staten van Holland, bij een besluit en burgerlijke practijk van dien, gelijk mede door die van Utrecht en Overijssel, tegen de voornaamste bezwaren orde gesteld en daarom de zaak niet in haar geheel gebleven is.

En wat betreft het punt van Justitie (dus vervolgt de spreker) kan hij niet bedenken, dat eenige voorbeelden in dezen van kracht kunnen zijn, om daarop de tegenwoordige regtspleging en proceduren te bouwen, naardien de burgerlijke geschilpunten, bij tractaat van Groningen, aan de Staten-Generaal waren onderworpen, om bij hen of hunne Gecommitteerden beslist te worden, en daarop uit verscheidene regterlijke collegiën, alleen tot voldoening der strijdende partijen, regters zijn verkoren, en op hunne besoigne beslissing is gedaan. En rakende de executie voor de geldelijke bijdragen, dezelve is, mits het zeer groot achterwezen van tusschen de twee en drie jaren achterstal tegen 't voorzeide tractaat, om gewigtige redenen van staat geschied, ten einde niet te vallen in de voorgaande ongelegenheden. En ofschoon de H. H. ALTING en HOEFLEN gehouden waren voor auteurs der weêrstrevingen tegen het voorgemelde tractaat in het bedoelde stuk, en daarop alhier naar 's Hage gezonden, zoo meent hij nogtans vastelijk, dat zij, op 't privilegie *de non evocando*, weder naar Groningen zijn gestuurd, doch naar zijn beste onthoud. Bij de proceduren, gehouden tegen SYPESTEIN, als Commies van 't aannemen

van schepen in dienst zijnde van de Staten-Generaal, en tegen HARINKMAN, uit Zeeland gebannen en, naar zijn beste onthoud, in Braband wonende, en die openbaarlijk met den vijand gehandeld had over den inval in het land van Tholen, zijn de straffen op de dienst van SYPESTEIN en 't regt van souvereiniteit der Generaliteit in Braband, als aan deze zijde geene Staten hebbende, gebouwd geweest, en desgelijks zijn de proceduren tegen den Spaanschen NAEYER van Steenbergen, als mede Braband zijnde, herwaarts gezonden. Van andere proceduren, bij de Generaliteit gebruikt, ten ware tegen volk van oorlog, en krijgsgevangenen of anderen, in dienst van de Generaliteit staande, of die uit Vlaanderen, waar de Staten-Generaal regtsgebied en souvereiniteit oefenen, tot hen zijn gekomen, heeft hij geene geheugenis. — En op 't geen voorgesteld zou mogen worden, dat de Staten van Holland, hunne Gecommitteerden, of de spreker iets met de Gedeputeerden der Staten van Utrecht alhier of ook te Utrecht gedaan zouden hebben tegen de nadere Unie van Utrecht, of tot kwade uitlegging van den eed der H. H. Gouverneurs, Hoofden, Oversten, Ritmeesteren, Kapiteinen en volk van oorlog, daarvan weet hij, in goeden gemoede, niets ter wereld te spreken, daar hij van de Staten van Holland, hunne Gecommitteerden en van hem zelven ter goeder trouw niets anders verstaan heeft, dan dat zij zeer gemoedelijk hebben gearbeid tot voorstand van de voorzeide Unie, in alle punten. De bezending en besoigne met de H. H. van Utrecht is gebouwd geweest op de volgende redenen.

Vooreerst op het verzoek van de Gecommitteerden der Staten; ten tweede op 't groot en merkelijk belang,

dat, tusschen 80 en 90 jaren geleden, de Staten van Holland hebben geoordeeld te hebben in den welstand van de Provincie, stad en steden van Utrecht, meer dan alle andere Nederlandsche gewesten te zamen; ten derde tot handhaving der Unie, door Keizer KAREL V in 't jaar 1536 tusschen de landen van Holland en Utrecht gemaakt, ook met bevel, dat zij door één' Gouverneur zouden worden geregeerd tot onderhouding van goede eenigheid en gebuurschap: ten vierde op de beloften, door de Staten van Holland aan die van Utrecht in 't jaar 1577 gedaan op 't handhaven van de punten, hun bij satisfactie beloofd. Ten vijfde uit aanmerking, dat de Staten van Utrecht door hunne Gecommitteerden zich, in den jare 1578, bij de Gecommitteerden van Holland gevoegd hebben, om in Gelderland de nadere Unie te bevorderen, in het volgende jaar te Utrecht gesloten, waardoor de Vereenigde Nederlanden merkelijk gediend zijn geweest. — Ten zesde, om de zonderlinge groote moeiten, arbeid en diensten, welke de Staten van Holland, zoo door hem, als andere Gecommitteerden, hebben gedaan tot herstel der buitensporigheden, in den jare 1586 binnen Utrecht, tot groot nadeel van de Provincie, de stad, en vele edelen en aanzienlijken, voorgevallen, opdat de pogingen tot demping dier onlusten, na vele diensten daartoe in de jaren 1586, 1587 en 1588, met bijstand van den toenmaligen Gouverneur, Graaf van *Meurs*, gedaan, eindelijk met een' gelukkigen uitslag bekroond, hare behoorlijke uitwerking mogten hebben. Ten zevende, om de beloften, door de Staten van Holland aan die van Utrecht gedaan, om de laatsten te doen genieten het gevolg van de punten, met zijne

Prinselijke Excellentie verhandeld bij de opdragt van het gouvernement aan Hoogstdenzelven. Ten achtste, om de groote moeite en kosten, ten jare 1610 gedaan tot herstel der beroerte te dien tijde ontstaan, hare uitwerking te doen genieten. Daartoe waren zij, boven alle voorzeide redenen, te meer bewogen, omdat zij hoop hadden dat, volgens 't advijs van den Raad van State, waarin zij niet verstaan hadden ter Generaliteit eenige verandering gevallen te zijn, de zaken gevoegelijk zouden tot minnelijke schikking zijn gebragt geworden.

En aangaande den eed van 't krijgsvolk, zoo van de hoogere, als lagere rangen, kan hij (dus vervolgt de Advocaat) met de beste kennisse spreken, als die denzelven uit verscheidene voorgaande eeden had ingesteld, niet wetende dat, in den tijd van 30 jaren na deszelfs instelling, door de Staten-Generaal ooit op iets anders aanspraak is gemaakt, dan op 't geen bij de nadere Unie is gehandeld, en door de gezamenlijke Provinciën aangenomen is geweest, en tot hunne beschikking gesteld, waarin hij niet weet, dat de Staten van Holland, of die van Utrecht ooit eenige verandering hebben willen maken.

Ten slotte meldt hij nog, dat over de kerkelijke ordonnantie, op last der Staten van Holland in de jaren 1582 en 1591 ingesteld en te voren verhaald, mede beraadslaagd hebben de H. H Presidenten van den Hoogen en Provincialen Raad, de H. H. van BENTHUYSEN, DIRK VAN EGMONT VAN DER NYENBURCH en BANCHE, mitsgaders de Raadsheeren CASEMBROOT, FOREEST, WENSSEN, LEEUWEN en andere, allen opregte religionsverwanten en goede patriotten, die verstaan hebben,

dat, volgens die ordonnantie, het gezag over de religie en zaken van religie aan de Staten van Holland toekwam, en dat dezelve veel ouder van jaren waren, dan hij.

In de vierde of laatste zitting, waarin OLDENBARNEVELT de regtvaardiging van zijne zaak ten einde brengt, begint hij met aan te merken, dat, boven de openbare redenen, te voren tot verdediging der handelingen van de Staten van Holland, hunne Gemagtigden en hem zelven te Utrecht gehouden, in 't gemeen daarop te letten is, dat de Staten en Regeerders van Utrecht niet waren veroordeeld, noch vogelvrij verklaard, noch gebannen, maar voor goede en getrouwe Bondgenooten gehouden; dat hij ook niet verstaan had van eenig genomen besluit van volstrekt gebod of proceduren tegen hen te gebruiken, en voor hem in 't bijzonder tot verdediging van zijne advijzen, dat hij een geboren landzaat, een aanzienlijk geërfde, en bij eed van leenmanschap, ook bij beloften, in den jare 1590, bij het opdragen van het Gouvernement aan zijne Excellentie, tot hun beste verpligt en verbonden was.

Op 't stuk der verzekering van de landen en steden komt (dus vervolgt de Advocaat) grootelijks in aanmerking, dat in de drie laatste Regeringen der landen, 34 jaren geleden, bijzonderlijk bedongen en gestadig onderhouden is, dat de steden gemagtigd zijn, tegen zeeroovers en kwaaddoeners schepen van oorlog uit te rusten tot kosten van de Generaliteit, om de kwaaddoeners te vermeesteren, opdat het aan- en afkomen voor de steden mogt vrij gehouden worden; dat zij daarom 't zelfde tot bewaring van de steden en openbare plaatsen van dezelve en verdediging van de overheden en inwoonde-

ren tegen allen overval ook wel zouden bedongen hebben, voor zoo verre zij eenigzins getwijfeld hadden aan het regt en gebruik, om daarin bij alle voorvallen, volgens haar bescheiden oordeel, te voorzien. Hetzelve regt toch en gebruik was ten hoogste noodig, bijzonder in de landen en steden, aan de zee en op de rivieren gelegen, zoowel tegen de aanslagen van vijanden, als tegen alle kwaadwilligen, oproeren en factiën, die door 't gebrek van 't zelve regt hunne aanslagen daarnaar zouden mogen aanleggen, die somtijds geen' dag, ja kwalijk een uur verzuims toelaten, om dadelijk middel daartegen te gebruiken. — Om alle deze redenen en andere, bij hem meer naar den eisch, meer in bijzonderheden en breeder, indien hij daartoe bekwame gelegenheid heeft, bij geschrifte te ontvouwen, verhoopt, vertrouwt en verzoekt hij, dat tegen hem geene buitengewone regters, tegen de voorzeide nadere Unie der gemeene landen, de hoogheden, regten en het regtsgebied van Holland, en de bijzondere beloften aan hem gedaan, mogen gebruikt worden. Naardien bij de hem voorgelezene Commissie anders schijnt geoordeeld te zijn, en hij allenthalve daarbij zeer grootelijks en bovenmatig is beleedigd, zoo is hij genoodzaakt, daarvan, bij beroeping, smeekschrift of andere regtmatige middelen, zoo aan de Heeren, die dezelve gegeven hebben, als ook, is 't nood, aan hunne Committenten, herstel en verandering te verzoeken, 't welk hij de Heeren bidt en verzoekt ten beste te willen duiden.

En of hij (dus vervolgt de gevangen Staatsman) zulks niet kon verkrijgen, als hij vastelijk verhoopt *ja*, zoo is zijn vertrouwen en ootmoedig verzoek, dat van de kennis en het oordeel van en over zijn persoon en han-

delingen zich willen onthouden of geweerd mogen worden, die met woorden, werken of anderzins getoond hebben zijne doodvijanden te zijn, waarvan hij alsdan uitdrukkelijke verklaring zal overleveren en bewijs doen, vertrouwende en ootmoedig verzoekende, dat, in zulken geval, het Hof van Holland, of de Hooge Raad, of beide Collegiën te zamen van de regtmatigheid en gegrondheid van dien mogen kennis nemen, en daarover oordeelen. In 't algemeen houdt hij daarvoor alle de genen, die gezegd, of toegestaan hebben, dat hij, vóór of na het Bestand tot op den dag van zijne gevangenneming, met de Spanjaards, de Aartshertogen, den Marquis SPINOLA, of iemand van die zijde verstand zou gehad hebben, van denzelven geld, geldswaarde of beloften ontvangen, en daarom iets gedaan, of gelaten, alzoo hij 't zelve houdt voor openbare valschheid, smadelijke en schelmsche leugenen, en de zeggers en toestanders van dien voor zulken, bereid zijnde 't zelve, bij alle geoorloofde en voegzame middelen, staande te houden tot verdediging der waarheid en van zijne eer voor zich en de zijnen.

Voorts verklaart hij heiliglijk voor God Almagtig, voor de Algemeene Staten en die van Holland, dat zijne handelingen in de religie-zaken opregtelijk en getrouwelijk gestrekt hebben tot Gods eere en versterking van de religionsverwanten, en gevolgelijk tot meerdere dienst en verzekering der landen en steden. Alleen had hij gaarne gezien, dat, in de hoogst gewigtige en mysterieuse stof van de predestinatie en gevolgen van dien, de gemoederen van vele predikanten en ettelijke duizend goede ingezetenen der landen in gerustheid hadden mogen gesteld worden, onder goede

Christelijke bepaling tegen alle buitensporigheden, waartoe hij, tot bewijs van zijn opregt gemoed, reeds in November 1611, nadat de zamenspreking gehouden was, een ontwerp, genoeg naar de begeerte der Contraremonstranten, heeft ingesteld.

Hij zegt verder, dat hij, duchtende dat ADOLPHUS (VENATOR) predikant te Alkmaar eenige buitensporigheden in 't hoofd had, bij de Heeren van Alkmaar gearbeid heeft, om hem van stoel te helpen, gelijk hij met groote moeite ook voor een' tijd heeft te weeg gebragt; maar daarna is hij, tegen zijn advijs, weder in dienst gekomen. Daarna heeft hij op nieuw met de Heeren van Alkmaar gehandeld op het verlaten van denzelven, maar zulks, niettegenstaande alle mogelijke pogingen, niet kunnen te weeg brengen. En in 't jaar 1617, toen ADOLPHUS op 't uitgeven van zijn boekske, getiteld *Vera et mera Theologia*, hier in den Haag door de Staten beschreven en bij de gelastigden, die hem gehoord hadden, geadviseerd was, dat hij in zijne dienst zou geschorst worden, heeft hij bij alle middelen tot zijne volstrekte afzetting gearbeid, zoo als ook geschied is. Dit dient daartoe, dat de Heeren volkomen mogen verstaan, dat het niet in zijne magt geweest is de zaak naar zijne goede meening te regten, waartoe hij ook, des nood zijnde, zou kunnen bewijzen, dat hij, bij iedere gelegenheid, de Remonstranten vermaand heeft, zich van alle buitensporigheden te wachten, of dat hij daartegen alle mogelijke pogingen zou te werk stellen.

De orde, die de Heeren Overheden, met advijs van den Kerkenraad te Dordrecht, daartegen hadden ingesteld, heeft hij met alle middelen gearbeid, naar hun

eigen goedvinden, te doen vaststellen. gelijk ook geschied is, en hij zal meer andere pogingen ten dien einde met waarheid kunnen verhalen.

Laatstelijk verklaart hij, dat hij, met opzigt tot de beleiding der Gemeenelands-zaken, zoo in de Generaliteit, als in de vergadering van Holland, opregtelijk, vromelijk en getrouwelijk, naar zijn beste vermogen, gearbeid heeft, om de oude loffelijke en duur verkregene en vastgestelde vrijheden en geregtigheden, privilegiën en loffelijke gebruiken der landen, mitsgaders de wettige Regering derzelve en die van hunne steden, waaronder God de Heer Almagtig de landen zoo merkelijk gezegend heeft, te helpen bewaren, en zijne Prinselijke Excellentie, in zijne beleidingen en gezag, door alle mogelijke middelen te ondersteunen, ook dat gezag, bij alle gelegenheden, wettiglijk te helpen vermeerderen. Hierop verzoekt en bidt hij, dat, bij het onderzoek van zijne handelingen, goedertieren inzigt en acht mag worden genomen, en dat, onverminderd zijne hierboven gedane verklaring en zonder benadeeling van dezelve, hij verstaan mag, wat men tot zijnen laste hem zal willen vragen, waarop hij verhoopt goed antwoord te geven.

Het medegedeelde verslag van zijne uitvoerige en meesterlijke verdediging, in twee-en-zeventigjarigen ouderdom, na eene eenzame opsluiting van weinig minder dan zeven maanden, zonder eenig behulp van boeken of papieren door hem opgesteld, zal, vertrouw ik, meer dan voldoende zijn, om u met mij de redenen te doen beseffen, om welke de Gemagtigden tot zijn voorloopig onderzoek en de over hem gestelde Regters hunne uiterste pogingen hebben aangewend,

ten einde de stukken, zijn proces betreffende, voor de onpartijdige nakomelingschap verborgen te houden. Wij verheugen ons, uit liefde tot waarheid en regt, hartelijk, dat de ontdekking van dezelve, na verloop van ruim twee eeuwen, eindelijk geschied is, en daardoor de eerekroon, welke sommigen, ook in onze dagen, van het hoofd des eerwaardigen martelaars van Staat hebben trachten af te rukken, voor het oog van alle waarheidlievenden op dat hoofd steeds onbewegegelijk zal prijken.

DERDE AFDEELING.

Ter voldoening aan mijne belofte ga ik u thans een beknopt verslag leveren van den inhoud der 242 artikelen, waarover de eerwaardige OLDENBARNEVELT door de drie over hem en zijne beide medegevangenen gestelde Fiscalen, DUYCK, LEEUWEN en SILLA, in tegenwoordigheid der bekende 24 Regteren, ondervraagd werd.

In de eerste zitting, gehouden op den 11 Maart 1619, werd hem in de eerste plaats gevraagd, *of het niet waarachtig was, dat de Griffier* AERSSENS, *na van Pater* NEYEN *de bekende giften ontvangen te hebben, hem twee personen genoemd heeft, die mede eenige giften ontvangen hadden?* De gevangene verklaart hierop, zulks van genoemden Griffier niet verstaan te hebben, maar wel te meenen, dat AERSSENS hem zeide, dat hem voorstond, van Pater NEYEN of CRAUWELS vernomen te hebben, dat zij nog eenige geschenken hadden om anderen aan te bieden. — De vier volgende vragen, rakende dezelfde zaak, worden door OLDENBARNEVELT allen ontkennend beantwoord. — Op dezelfde

vraag, *welke de giften waren, die de Griffier* AERSSENS *hem zeide, dat Pater* NEYEN *of* CRAUWELS *nog hadden, om anderen daarmede te begiftigen?* op deze vraag geeft de grijze Staatsman, na het vermelden der geschenken, door AERSSENS ontvangen, tot antwoord, van dezen verstaan te hebben, dat zij nog eenige diamanten hadden, om aan anderen te vereeren, en berigt verder, dat hij, nadat AERSSENS, van Delft gekomen, hem den ontvangenen diamant met de obligatie van SPINOLA vertoond had, terstond met den Griffier naar den Prins gegaan was met verzoek, dat deze een en ander geschenk onder zijne bewaring wilde nemen, ten einde men, voor zoo verre in de handeling bedrog zou bevonden worden te schuilen, de handeling zou afbreken, en, met het openbaren dezer onbehoorlijke treken, de zaak dezer landen te beter mogt regtvaardigen. Met voorbijgang van de 7[de] vraag, waarop het ontkennend antwoord reeds in dat op de voorgaande vervat is, ga ik tot de 8[ste] over. Bij deze gevraagd zijnde, *of hij aan denzelven* AERSSENS *niet vier personen genoemd had, aan welke hij hetzelve in vertrouwen zou mogen te kennen geven?* antwoordt de gevangen Advocaat zulks niet te gedenken, maar te meenen, dat hij, nadat de opening aan zijne Excellentie gedaan was, den Griffier in bedenking had gegeven, of het tot zijne ontlasting niet goed zou wezen, dat hij daarvan opening deed aan eenige gecommitteerden, onder belofte, dat zij de zaak geheim zouden houden ter tijd toe, dat men, met voordeel en tot dienst der landen, dezelve zou mogen openbaren. Op de 9[de] vraag, inhoudende, *of de Griffier* AERSSENS, *bij Pater* NEYEN *ontboden zijnde naar Delft te komen, of een' gemag-*

tigde te zenden, hem zulks niet heeft medegedeeld, alvorens derwaarts te gaan of te zenden? — geeft hij tot antwoord, dat hij meent zulks te moeten bevestigen, met zoodanig verstand en besprek, dat hij van 't geen hem daar zou bejegenen opening zou doen, om hetzelve aan zijne Excellentie of de Staten-Generaal te verklaren. — Op de 10de vraag, *of hij toen, uit* AERSSENS *verstaande, dat hij zulks mede aan den Prins wilde te kennen geven, hem zulks niet ontraden en verzocht had, het liever te kennen te geven aan vier door hem genoemde personen?* zegt de gevangene daarvan geene heugenis te hebben.

De naastvolgende vragen, tot de 16de ingesloten, betreffen allen het voorgewende pogen van OLDENBARNEVELT, om den Prins in verdenking te brengen, als stond hij naar de souvereiniteit der landen. Ik zal trachten u, zoo beknopt mogelijk, eenig verslag van den inhoud der merkwaardigste dier vragen en der antwoorden op dezelve te geven Op de eerste vraag, *of hij gevangen in het jaar 1602, toen het leger voor den Graaf lag, niet eene geheime vergadering belegd heeft en daar geopend, dat de Prins naar de souvereiniteit stond?* zegt de Advocaat hem zulks niet te gedenken, ook 't zelve niet te kunnen gelooven. — Op de tweede vraag, *of hij daar niet mede heeft voorgeslagen een' stilstand van wapenen met den vijand te maken?* — op deze vraag komt het breedvoerig antwoord van den gevangene zakelijk hierop neder; dat hij zegt hem zulks niet wel te gedenken, maar dat hij, in aanmerking nemende het groot verlies van duizenden van menschen en de aanzienlijke kosten, waarop het beleg van Ostende reeds was te staan gekomen en nog

verder zou te staan komen, kosten zoo groot, dat zij op den duur den landen ondragelijk zouden vallen, in zijn gemoed het voor de landen nuttig zou gevonden hebben, indien men dat jaar, van beide zijden, had kunnen te weeg brengen, dat het Spaansche leger van Ostende en het onze van Grave scheiden mogt; dan of hij daarvan eenige opening gedaan had, verklaart hij niet te weten. De hierop volgende 13de vraag betreft het berigt, dat hem door den overleden' Heer van *Warmond* zou gegeven zijn van eenige gesprekken, door den Thesaurier VALCK op 't voorzeide stuk der souvereiniteit gehouden. Het antwoord is, dat hij hiervan geene geheugenis heeft, maar dat het echter waar is, dat de Thesaurier VALCK, naar zijn beste onthoud, in 't jaar 1600 of 1601, daarop eenige besoigne gehouden of gedaan heeft. Ik geef in bedenking, (om dit in 't voorbijgaan te zeggen) of hiertoe ook betrekking zou kunnen hebben zekere bijeenkomst van eenige aanzienlijke Staatsleden, in Maart 1602 gehouden, waarvan door den Heer VAN WIJN, in het I Deel zijner *Nalezingen op de Vaderl. Historie van* WAGENAAR [1]), uit de aanteekeningen van een' der aanwezigen, een uitvoerig verslag gegeven wordt, en waaruit blijkt, dat OLDENBARNEVELT, die daarbij de voorname woordvoerder was, te dien tijde niet ongenegen was, de opdragt der Grafelijke waardigheid over Holland en Zeeland aan MAURITS te helpen bevorderen. — Doch zetten wij het aangevangen verslag voort. De drie volgende vragen betreffen zekere minuten van brieven, tusschen de Thesaurieren VALCK en KINSCHOT over het stuk der

1) Zie bladz. 317 en volgg.

souvereiniteit gewisseld, welke hij, na den dood des laatstgenoemden, uit diens kantoor zou ontvangen hebben, den persoon, die hem dezelve geleverd had, en of die levering met, of zonder zijn aanzoek geschied was. Bij zijn antwoord op deze vragen erkent hij de ontvangst der bedoelde minuten, noemt den persoon, van wien hij dezelve ontvangen had, en verklaart, dat zulks uit eigene beweging, zonder eenig aanzoek van zijne zijde, had plaats gehad. De 17de vraag betreft eene geheime vergadering, welke door OLDENBARNEVELT in den jare 1608 belegd zou zijn, en waar de voorgemelde minuten van brieven zouden gelezen en daarbij den Gedeputeerden der steden ingebeeld zijn, dat MAURITS naar de souvereiniteit stond. Het merkwaardig antwoord hierop is, dat hij zich herinnert, dat in het genoemde jaar door de Staten van Holland, ziende dat er buitengewone pogingen werden te werk gesteld, om de handeling over het bestand te beletten, en dat zijne Excellentie door anderen buiten de vergadering scheen bewogen te zijn, om aan de Hollandsche steden het mishagen te melden, 't welk hij in de voortzetting der handeling had, dat (zegt hij) door genoemde Staten goedgevonden was, eenigen uit de Edelen en de voornaamste steden te magtigen, om de redenen, in 's Prinsen brieven en 't geen op dat onderwerp tot der landen dienst behoorde onderzocht te worden, rijpelijk te overwegen. In diezelfde vergadering was, naar zijn beste onthoud, eenige opening gedaan van 't geen dienaangaande zoo wel hem bejegend, als tusschen de H. H. Thesauriers KINSCHOT en VALCK en in Engeland voorgevallen was, alleen met naakt verhaal van 't geen had plaats gehad, zonder den Ge-

deputeerden van de steden daarvan iets in te beelden, dan dat zij van 't voorgevallene zelven, naar hun goedvinden, zouden oordeelen, en alzoo de dienst der landen bevorderen. — Op de volgende vraag naar het diesaangaande in Engeland voorgevallene geeft de gevangen Staatsman tot antwoord, dat, naar zijn beste onthoud, de Heer Thesaurier VALCK, zonder eenigen last van hem spreker, den Heer CARON orde had gegeven, om op dat onderwerp de goede meening en bedoeling der Koningin van Engeland te polsen, en dat deze daarop eenige bedenkingen geopperd had, dat zulks noch voor de landen, noch voor zijne Excellentie dienstig zou wezen. De volgende vraag luidt: *waarom hij gevangen geweigerd heeft aan zijne Excellentie, in de vergadering der Staten van Holland komende, te openen 't geen des aangaande in de geheime mededeeling verhandeld was?* — Bij zijn antwoord zegt de Advocaat, dat hij, zonder last van de Staten, daarvan geene opening kon doen, en dat de Staten ten zelfden dage eenigen uit de Edelen en de steden gemagtigd hebben, om zijne Excellentie van de gelegenheid der zaak te onderrigten, en dat, tegen der landen vrijheid en geregtigheid en den gedanen eed, de zaak buiten de Gecommitteerden niet had behooren ontdekt te worden, en dat daarop, naar zijn beste onthoud, de zaak zonder eenig verder onderzoek gebleven is. Hierop werd den gevangen gevraagd, *of hij meende, dat de vrijheid en de geregtigheid toeliet, een lidmaat van het land, die in de zaak zoo hoog belang had, in eene geheime vergadering zoo te mogen zwart maken?* Op deze vraag wordt door OLDENBARNEVELT geantwoord, dat het noch

zijne meening, noch ook die van de Edelen en de Gecommitteerden der steden daarmede geweest is den Vorst zwart te maken, maar dat er, naar hun oordeel, reden was om hetgeen de landen zoo hoogelijk aanging en betrof, in die moeijelijke gelegenheid van 's lands zaken, wel te overwegen en tot de dienst der landen en van zijne Excellentie te gebruiken. De 21ste vraag is van dezen inhoud: *Dewijl de mededeeling bij die brieven, en 't geen hem gevangen bejegend was, en ook in Engeland had plaats gehad, alle te zamen zaken zijn, die lang geleden waren, wat dienst het voor de landen of zijne Excellentie doen kon, dat alles in dien tijd op te halen, anders dan om zijne Excellentie in bedenken te brengen?* Bij zijn antwoord zegt de grijze Staatsman, dat, naar zijn oordeel, de dienst daarin gelegen was, dat zoowel de Staten als zijne Excellentie konden verstaan en overwegen (bijzonder daarbij gevoegd zijnde 't geen, zeer kort vóór het jaar 1608 op die zaak uit Frankrijk was voortgebragt door FRANÇOYS AERSSENS, te dien tijde Ambassadeur) dat noodig en dienstig was zoowel voor de landen als voor zijne Excellentie, dat het uiterste werd beproefd, om, bij voortzetting der besoigne op de handeling van het bestand, te zien, of men de zaak tot eene goddelijke, eerlijke en verzekerde uitkomst kon brengen, gelijk door Gods genade en goede pogingen eindelijk te weeg is gebragt. — Op de naast volgende vraag: *of hij gevangen niet aan verscheidene Gedeputeerden van Provinciën en steden heeft ingescherpt, dat zijne Excellentie naar de souvereiniteit der landen stond?* — geeft hij een ontkennend antwoord, en vervolgt op gelijke wijze, als bij zijn vroeger vermeld

antwoord op eene gelijke vraag der gelastigden tot het voorloopig onderzoek door hem geschiedde. De 23ste vraag: *of hij gevangen aan den Secretaris* LEDENBERG *en den Heer van* MOERSBERGEN *zulks niet gezegd heeft, mitsgaders aan den Heer van* MYDRECHT? wordt insgelijks ontkennend door hem beantwoord, met bijvoeging, dat het wel zijn mogt, dat hij aan hen of een' hunner de advijzen en spraken, die daarop gegeven waren of gingen, had medegedeeld. — Hierop vraagde men hem: *Bij wien of van wien die advijzen gegeven waren, en de spraken gingen, en hoe die luidden?* waarop hij zegt, dat hij meent te voren en ook aan zijne Excellentie verklaard te hebben, dat door een' Engelschman, over HONDIUS wonende, gezegd was, dat hij van de Contraremonstranten, bij HONDIUS vergaderende, zou verstaan hebben, dat zij, onder anderen, tot hun genoegen vernamen, dat men zijne Excellentie Graaf van Holland zou maken; dat ook bij eenige libellen en geschriften, in de laatste drie of vier jaren, daartoe scheen getracht te worden, gelijk hij ook in 't loopende jaar van 1618 een advijs uit Frankrijk had ontvangen, waarbij heimelijk berigt werd, dat zulks de meening der Contra-remonstranten was. — Bij het volgende 25ste artikel wordt gevraagd: *Tot wat einde strekken kon, drt hij gevangen aan den Secretaris* LEDENBERG *en de H. H. van* MOERSBERGEN *en* MYDRECHT *de voorzeide advijzen en spraken geopend heeft, dewijl dezelve maar raakten de provincie van Holland en niet die van Utrecht?* Het antwoord luidt: tot geen ander einde, dan om, indien de zaken daartoe zouden komen, het, naar zijn oordeel, beter zou geweest zijn, daartoe ordentlijk, volgens der landen regten, in tijds

over te gaan, dan de zaken bij wanorde en verwarring daartoe te laten komen, gelijk in andere rijken en landen, zoo van oude tijden als bij de onze, dikwijls is gebeurd, en dat, volgens de nadere Unie, zulks niet kon geschieden door Holland alleen, maar generalijk door alle Provinciën zou behooren gedaan te worden, alzoo die nadere Unie uitdrukkelijk daarop gegrond is, dat de vereenigde landen ongescheiden bij elkander moeten gehouden worden. — Als hierop gevraagd wordt: *Hoe dan die van Holland en Zeeland de opdragt van het Graafschap aan den Prins van Oranje hebben kunnen doen, dewijl de Unie te voren reeds was aangegaan?* — antwoordt de Advocaat, dat, naar zijn verstand, als, in den jare 1580, de gezamenlijke vereenigde landen goedvonden met den Hertog een verdrag te maken omtrent de opdragt van de souvereiniteit, bij de andere Provinciën bewilligd en toegestemd is, dat Holland en Zeeland zouden blijven, als ze waren, en dat daarop brieven van renverse door den Hertog van ANJOU waren afgegeven, dat zijne Prinselijke Excellentie de landen van Holland en Zeeland zou hebben, mits dat dezelve den gemelden Hertog en de Generaliteit zouden erkennen in 't stuk van de handhaving der privilegiën en regten, de contributiën en de Unie. — Op de volgende vraag: *Of hij gevangen den Heer van* MYDRECHT *niet gezegd heeft wel te weten, dat zijne Excellentie naar de souvereiniteit stond?* geeft hij tot antwoord, hiervan geene geheugenis te hebben, aangezien zijne Excellentie zulke opening nooit aan hem gedaan, of gevorderd heeft, maar wel eenigen van zijne Raden. De 28ste vraag houdt in: *Of hij gevangen op* UYTENBOGAERT *niet begeerd heeft, dat hij*

zulks aan zijne Excellentie zou voorhouden, met aanbod dat hij gevangen daartoe zijne uiterste pogingen zou doen, indien zijne Excellentie daartoe genegen was? Op deze vraag zegt hij, zich wel te gedenken, dat hij aan de Raden van zijne Excellentie, hem in 't bijzonder over deze zaken sprekende, gezegd heeft, dat, zoo verre zijne Excellentie zelf hem van de zaak geliefde te spreken, en zijne redenen, zoowel voor de dienst der landen als van zijne Excellentie, gehoord hebbende, het zou begeeren, dat hij zulks zeer gaarne met ernst en genegenheid zou doen, maar, dit niet gelukkende, dat zijne Excellentie zou believen, de hand daaraan te houden, dat hij van zijne dienst zou mogen ontslagen worden en uit de landen vertrekken, en dat hij meent, dat UYTENBOGAERT, deze zijne antwoorden verstaan hebbende, hem daarvan gesproken heeft, en dat hij bekend heeft, zulke antwoorden gegeven te hebben, en dat hij wel van harte wenschte en begeerde, de goede meening van zijne Excellentie daarop te mogen verstaan, zonder zich te herinneren, dat hij UYTENBOGAERT verzocht heeft, zulks zijner Excellentie te willen aandienen. Op de vraag: *Of hij gevangen, in 't jaar 1618, van den Ambassadeur* LANGERACK *niet een' geheimen brief over dat onderwerp ontvangen heeft?* zegt hij ja, en wel inhoudende, dat een Heer van aanzien in Frankrijk hem gezegd had, dat de Contra-remonstrantsche partij, de landen in hare magt hebbende, zijne Excellentie wilde maken Prins of Heer, of dergelijke woorden. Nader gevraagd zijnde: *Of hij die missive niet aan verscheidene Gecommitteerden van de steden, alsmede aan* GROTIUS *heeft medegedeeld, en tot wat einde?* antwoordt hij, dat hij gelooft

dezelve aan eenige gedeputeerden van de steden en ook aan GROTIUS te hebben medegedeeld, ten einde, indien genegenheid daartoe mogt wezen, de zaak ordentlijk, en niet bij verwarring of wanorde, mogt gehandeld worden, om aan de landen en zijne Excellentie beide de beste dienst te doen. Nopens denzelfden brief wordt den grijzen Staatsman gevraagd, *waarom dezelve niet mede aan zijne Excellentie is medegedeeld geweest?* Hierop zegt hij, dat, naar zijn onthoud, de Prins, ten tijde van deszelfs ontvangst, niet in den Haag was, en dat hij te voren had gemerkt, dat zijne Excellentie hem ongaarne over de zaak hoorde spreken, ook dat de brief eene andere clausule medebragt, zijns oordeels, voor de landen van veel gewigt, en dat hij daarom en om zijne gedurige zwakheid sedert dien tijd zulks niet dienstig vond. — Met een stellig *neen*, wordt de volgende vraag beantwoord: *Of hij zelf dien brief niet bezorgd had?* — Op de hernieuwde vraag: *Of alle de voorzeide openingen aan de gedeputeerden der steden en provinciën niet alleen gedaan zijn met inzigt, om zijne Excell. daarmede verdacht te maken?* geeft hij gelijk antwoord als vroeger. — Desniettemin werd den achtbaren gevangene nog de vraag voorgehouden: *Of die openingen niet zijn geschied, opdat de provinciën en steden, de handelingen van zijne Excell. verdacht houdende, hem zouden tegenwerken?* Geenszins (dus luidt zijn merkwaardig antwoord) maar dat hij zich herinnert, dat hij aan eenigen van de gedeputeerden der steden, de gevoelens der Contra-remonstranten het meest toegedaan, aan welke de opening door hem geschied is, naar zijn beste onthoud, gezegd heeft, dat zij, zoo verre als zij zulks zouden goedvinden, zelven

het zouden willen openen, en dat hij zich volgens hunne advijzen en goedvinden, naar zijn uiterste vermogen, zou gedragen, en dat hij overzulks de meeste mededeeling daarvan heeft gedaan aan de Heeren van Dordrecht, Amsterdam en Enkhuizen. — Op eene volgende vraag: *Of hij gevangen aan* LEDENBERG *niet gezegd heeft, dat zijne Excell. geene landzaten beminde en nog minder doen zou, als hij Prins was?* zegt hij daarvan geene memorie te hebben. De vraag eindelijk waarmede dit eerste verhoor gesloten wordt, is van dezen inhoud: *Of de overleden Heer van* BUSENVAL *hem gevangen niet gezegd heeft, dat hij zijne Excell. wel ernstig op het stuk der souvereiniteit gepolsd had, en dat zijne Excell. hem geantwoord had, dat hij zich liever wilde nederstorten van den Haagschen toren?* Het antwoord luidt, dat hij, naar zijn beste onthoud, zulke of gelijke gezegden van wijlen den Heer BUSENVAL gehoord had, te weten, dat zijne Exc. zich liever wilde nederstorten van den Haagschen toren, dan de Graafschap van Holland aannemen op de voorwaarden, tusschen den Prins van Oranje, zijn' vader, en de Staten van Holland gemaakt.

De dertien vragen, den gevangen' Staatsman in de namiddag-zitting van den bovengenoemden 9 Maart 1619 voorgehouden, hebben allen betrekking tot zijne bemoeijingen met de geschillen tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten, en zijnen wederstand tegen de Nationale Synode. Dezelve behelzen volstrekt niets, waaruit eenige schijn of schaduw van grond tot regtmatige beschuldiging kon worden afgeleid, en ik meen derhalve die met stilzwijgen te mogen voorbijgaan. Maar ik zou oordeelen aan mijne verpligting te kort te

komen, wanneer ik u niet den inhoud mededeelde van het naastvolgende verhoor, drie dagen later, op den 12 Maart gehouden, waarbij OLDENBARNEVELT tegen den hem vijandigen Griffier AERSSENS, die hem de terugroeping van zijnen zoon als Ambassadeur in Frankrijk meende te moeten wijten, werd overgesteld. In de eerste plaats werd den achtbaren Staatsman gevraagd: *Of het niet waarachtig is, dat de Griffier* AERSSENS, *van Pater* NEYEN *de geschenken ontvangen hebbende, bij hem gevangene gekomen is, hem zulks aandienende, en zeggende, dat hij 't zelve zijner Exc. mede wilde gaan aandienen, en of hij gevangen zulks den Griffier niet heeft ontraden, noemende vier andere personen, aan wie hij dit in vertrouwen zou mogen te kennen geven?* Op deze vraag antwoordt OLDENBARNEVELT, daarvan geene geheugenis te hebben, noch ook, bij zijne regte wetenschap, vier personen genoemd te hebben. Hierop zegt AERSSENS, dat het zoo geschied was, doch dat de Advocaat hem niet duidelijk ontried 't zelve aan zijne Exc. te kennen te geven, maar dat hij scheen de mededeeling daarvan aan den Vorst niet gaarne gezien te hebben, overmits hij hem daartoe vier andere personen noemde, gelijk hij hiervoren verklaard heeft. — De tweede vraag luidt: *Of 't niet waarachtig is, dat de Heer Griffier* AERSSENS, *na 't ontvangen der geschenken, en de bekendmaking daarvan aan* OLDENBARNEVELT, *alleen naar zijn Exc. gegaan is en hem zulks mede heeft te kennen gegeven, zeggende:* »*Genadige Heer, hier hebben wij nu middel in han-* »*den, waarmede uwe Excellentie te allen tijde uit* »*de handeling kan komen.*" — De Griffier AERSSENS zegt hierop zulks waarachtig te wezen, en dat hij

eerst alleen bij zijne Excellentie gegaan is, en hem de voorzeide geschenken getoond heeft, zeggende de woorden, in 't vraagstuk vermeld. De Advocaat verklaart niet anders te weten, of hij en de Griffier AERSSENS zijn terstond te zamen bij Z. E. gegaan, en dat de woorden, door AERSSENS gebruikt, waren naar zijn onthoud: »*Genadige Vorst en Heer! ik brenge aan* »*U. E. middel en bewijs, waarmede men te allen* »*tijde eerlijk en dienstelijk uit de handeling zal kun-* »*nen komen:*" en dat dezelve aldaar in zijne tegenwoordigheid zijn gesproken, en dat daarop de geschenken in handen van Z. E. zijn gesteld. — Op de derde vraag: *of het niet waarachtig is, dat de Griffier* AERSSENS *aan hem* OLDENBARNEVELT *gezegd heeft, dat* CRAUWELS *hem twee personen genoemd heeft, die eenige geschenken van wege den vijand zouden ontvangen hebben?* — Op deze vraag verklaart AERSSENS aan OLDENBARNEVELT gezegd te hebben, dat CRAUWELS hem gemeld had, dat er nog twee personen waren, die geschenken hadden ontvangen, met aanduiding van de personen, bij wie ze gekocht, en aan wie ze gegeven waren, en dat OLDENBARNEVELT zeide, dat hij 't bij zich zou houden, terwijl hij er naar vernemen zou. — De gevangene antwoordt op die vraag, dat hij daarvan gansch geene geheugenis heeft, maar dat hem dunkt van den Griffier AERSENS verstaan te hebben, dat er nog andere geschenken waren. — De volgende vraag luidt: *Waar de voorzeide geschenken gekocht en aan wie ze gegeven zijn geweest?* — Hierop lees ik in het handschrift: "De Heer Griffier AERSSENS, bij vol besluit der vergadering, niettegenstaande verscheidene verontschuldigingen door hem gedaan, gedrongen zijnde,

zegt van CRAUWELS verstaan te hebben, dat hij verwonderd was, dat zoo oude geuzen en lieden, die zoo lang in regering geweest waren, zich met eenige geschenken laten begiftigen, en dat de Burgemeester BERESTEYN van Delft een diamant ontvangen had, gekocht van DUARTO FERNANDES, en dat de Burgemeester RUYCHAVER van Haarlem ook een geschenk ontvangen had, zonder te noemen wat, en dat hij Griffier zulks OLDENBARNEVELT heeft aangediend, die zeide, dat hij (AERSSENS) het bij zich zou willen houden, en dat hij er naar vernemen zou; en dat eenigen tijd daarna gebeurd is, dat, als OLDENBARNEVELT in de vergadering der Staten Generaal kwam, en hij Griffier met den buik tegen de tafel stond, hij den Advocaat, naar de tafel toe komende en zijn zak nederleggende, terwijl de andere Heeren aan de tafel wat afgezonderd stonden, heeft gevraagd, of hij naar het voorzeide vernomen had, waarop deze antwoordde, daarnaar vernomen en bevonden te hebben, dat er wat aan was. — De gevangen Staatsman verklaart hierop van geen van beide punten iets te weten, of ooit daarvan gehoord te hebben. En verklaarde (lees ik verder) de Griffier, in tegenwoordigheid van OLDENBARNEVELT, dat hetgeen hier voorzeid staat, alzoo waarachtig is, op den eed, dien hij op zijne vorige depositie met opgestrekte vingeren gedaan heeft, en dat hij geene vijandschap ter wereld tegen den Advocaat heeft. De laatstgenoemde volhardde mede daarbij, dezen aangaande anders niet te weten, of geheugenis te hebben.

Hiermede eindigt het verhoor van onzen Staatsman tegen over den Griffier AERSSENS; een verhoor, blijkbaar aangelegd, om daarin eenigen grond te vinden voor de beschuldiging van ongeoorloofde verstandhou-

ding met de Spanjaarden; op welken grond zijne partijdige regters zoo gaarne wenschten het vonnis zijner veroordeeling te kunnen bouwen, doch waarop zij evenwel, blijkens den inhoud van dat vonnis, niet schaamteloos genoeg waren, hetzelve te vestigen, zich vergenoegende daarvan bij de hem vijandige menigte eenig vermoeden te doen ontstaan.

Na het vertrek van AERSSENS werd het verhoor voortgezet en den gevangene in de eerste plaats gevraagd: *Of het niet waarachtig is, dat, ten tijde van de handeling over het bestand, ten zijnen huize zijn geweest verscheidene Heeren van de Regering, en onder die ook de Burgemeester* BERK, *en dat, als* CRAUWELS *daar mede was en er gesprekken gevallen waren over de geschenken aan den Griffier* AERSSENS *gedaan, dezelve* CRAUWELS, *in tegenwoordigheid van al de Heeren, daarop begon te lagchen, en rondelijk verklaarde, dat verscheidene obligatiën van honderd-duizend min en meer dukaten, mitsgaders andere geschenken en coupetassen van massief goud hier te lande gezonden en weggeschonken waren, en dat niet één van allen weder teruggekomen was.?* Hierop zegt de Advocaat van den geheelen inhoud van dit artikel in 't allerminste niet te weten, noch ooit daarvan gehoord te hebben. De tweede vraag luidt: *Of hij gevangen aan den voorn. Burgemeester* BERK, *bij hem komende om de dispute van de verdeeling van het krijgsvolk, niet gezegd heeft, dat het tijd was, eens op middelen te denken, om uit dezen oorlog te komen?* Hierop zegt de Advocaat, hiervan geene geheugenis te hebben, doch dat hij zulke of dergelijke gesprekken wel gehouden mag hebben, bijzonder gedurende de handeling over het

bestand. Daartoe was hij bewogen, omdat in de laatste jaren van den oorlog, te weten van 1599 tot 1606 ingesloten, de Vereenigde Landen, in den oorlog te water en te land, naar zijn beste onthoud, wel omtrent twintig millioenen guldens meer hadden te koste gelegd, dan uit de middelen van consumptie, de convoyen en omslagen over de onroerende goederen hadden kunnen gevonden en opgebragt worden, en dat er zoo goed uitzigt op eene Goddelijke, eerlijke en verzekerde goede uitkomst gegeven werd. — De vijf naast volgende vragen betreffen allen zijne aan denzelfden Burgemeester BERK verklaarde gezindheid, om onder het huis van Bourgondië terug te keeren. Zij komen geheel overeen met die, welke hem bij het voorloopig onderzoek werden voorgehouden, en worden door hem op gelijke wijze, onder sterke betuiging van zijnen afkeer van de Spaansche dwingelandij, beantwoord. Vreemd luidt de daarop volgende 61ste vraag: *Of hij tot den voorn.* BERK *alle de voorgaande gesprekken niet gehouden heeft in zijn eigen huis in de Spuistraat op zijn kantoor, waarop hij* BERK *geleid had langs een klein trapken staande in de salet ter zijden van 't voorz. huis?* — OLDENBARNEVELT zegt hierop, daarvan ook in 't allerminst niet te gedenken, en dat hij niet gewoon was iemand, met wien hij niet gemeenzaam was, langs een klein trapken op zijn kantoor te brengen. Voorts verzoekt hij, dat de Heeren gelieven te letten, dat de Heer BERK, met onregt, een' haat tegen hem had opgevat.

In den namiddag van den boven genoemden 12 Maart werd het onderzoek van den achtbaren gevangene voortgezet. Na voldoend antwoord op de eerste hem gedane vraag: *Waarom hij den brief van de Staten Generaal*

nopende de uitschrijving der nationale Synode aan die Staten ongeopend had doen terugzenden? werd hem op nieuw gevraagd: *of hij zulks aan de H. H. Edelen en steden van Holland niet geraden heeft?* Zijn antwoord op deze vraag komt mij te merkwaardig voor, om niet te worden medegedeeld. Hij zegt dan, dat de orde in de Staatsvergadering van Holland, zoo vóór, als gedurende den tijd van zijne dienst, geweest is, dat op zulke en dergelijke voorvallende zaken de gevoelens van de Edelen en steden door den Advocaat van 't Land gevraagd worden, en 't geen bij de meeste stemmen goedgevonden wordt, voor besluit wordt verklaard, en dat in dezen overeenkomstig hiermede is te werk gegaan, te weten de omvraag gedaan, of men den brief zou openen, of besloten terug zenden, daar men wist, dat de brief de uitschrijving der nationale Synode inhield, waarop te voren omtrent de geopende brieven van gelijken inhoud verstaan en den Staten Generaal verklaard was, dat die van Holland geene brieven, zonder hunne voorgaande bewilliging en toestemming op die zaak te schrijven, konden aannemen, of naarkomen. Wel mag hij (dus vervolgt hij) van dat te voren genomen besluit vermaand hebben, en daarna aan de H. H. Edelen en de meeste steden de omvraag gedaan en verklaard hebben volgens hun besluit, zonder dat hij weet, of zich herinnert iets anders in de zaak gedaan of geraden te hebben, zonder dat hij de steden of hare Gedeputeerden geraden heeft, dat men den brief besloten zou terugzenden; maar daarop met de H. H. Edelen adviserende, is hij van dat gevoelen geweest, verstaande, dat zulks behoorde te geschieden en heeft over zulks dit aan de Edelen als

zijn advijs verklaard. — Met voorbijgang eener geheel onbeduidende vraag, ga ik over tot die, waarbij hem gevraagd wordt: *Waarom hij gevangen, buiten en binnen 's lands, gezegd en geschreven heeft, dat de laatste nationale Synoden den landen groote ondienst hadden gedaan?* Hij antwoordt, omdat in de Synode van 't jaar 1581 zoo gebesoigneerd was, dat Burgemeesters en Regeerders der stad Leiden daarover, bij gedrukte Remonstrantie, in den hoogsten vorm geklaagd hadden, en dat hij altijd gemeend heeft, dat de vermaning van wijlen den Prins van Oranje, aan de Staten van Holland in hetzelfde jaar gedaan, om op de kerkelijke zaken en personen zelven orde te stellen, of dat zij geschapen waren niet alleen de religie, maar ook 't Land te verliezen, op goeden grond steunt. Voorts, zegt hij, is het kennelijk, dat uit de Synode..nige Chris-
1586 onder den Grave var zoowel van beide gevoelens
zoo in Holland, Utranten zoo vóór, als na den val, als
dat daarom Hgevoelen der Remonstranten op het on-
1590, Groier predestinatie en gevolgen van dien, met
den inhChristelijke bepalingen, eenvoudig zonder dub-
en wetnigheid geoefend en aangenomen wordende, en
Genevende binnen de palen van Gods H. Woord, alle
deieze zwarigheden zouden ophouden, en zoowel de kerdikendienaren, als de religionsverwanten in vrede en eenigheid leven tot der landen en steden dienst en welvaart, en dat hij tegen alle buitensporigheden en onbehoorlijke maatregelen met ijver gearbeid heeft ter goeder trouwe en naar zijn beste verstand. — De laatste vraag, aan OLDENBARNEVELT in deze zitting gedaan, is van dezen inhoud: *Of* GROTIUS *hem gevangen niet gezegd en geadviseerd heeft, dat men de scheuring van den*

en de gemeenten niet smaken, daaruit scheuringen, ondiensten en onrusten onder de religionsverwanten, tot der landen groote ondienst, te verwachten staan, welke voorgekomen kunnen worden, indien eene goede en Christelijke matiging in 't maken van de synodale besluiten gebragt wordt; 't welk, naar zijn verstand, beter ware te hopen geweest, als de humeuren wat beter tot eenigheid en stilte waren gestemd geweest. — Hierop wordt hem gevraagd: *Hoe hij meent, dat de gemoederen tot stilte zouden kunnen komen, als men verandering in de Religie invoert, en daardoor ook scheuringen in den Staat verwekt?* Het antwoord van den Advocaat luidt: dat hij altijd misprezen heeft het invoeren van verandering in 't stuk van Religie, en nog meer van scheuring zoowel in de Religie, als in den Staat, maar gemeend heeft, dat, bij onderlinge Christelijke verdraagzaamheid zoowel van beide gevoelens der Contra-remonstranten zoo vóór, als na den val, als ook van het gevoelen der Remonstranten op het onderwerp der predestinatie en gevolgen van dien, met goede Christelijke bepalingen, eenvoudig zonder dubbelzinnigheid geoefend en aangenomen wordende, en blijvende binnen de palen van Gods H. Woord, alle deze zwarigheden zouden ophouden, en zoowel de kerkendienaren, als de religionsverwanten in vrede en eenigheid leven tot der landen en steden dienst en welvaart, en dat hij tegen alle buitensporigheden en onbehoorlijke maatregelen met ijver gearbeid heeft ter goeder trouwe en naar zijn beste verstand. — De laatste vraag, aan OLDENBARNEVELT in deze zitting gedaan, is van dezen inhoud: *Of* GROTIUS *hem gevangen niet gezegd en geadviseerd heeft, dat men de scheuring van den*

Staat niet zou kunnen voorkomen, ten ware hij de kerkelijke geschillen door eene Synode liet afdoen? Hij antwoordt, dat hij met GROTIUS meermalen daarover gehandeld heeft, en zij gezamenlijk verstaan hebben, dat de zaken in die punten waren, dat noodzakelijk op eene minnelijke vereffening der geschillen door eene Synode dient gelet te worden; maar dat het gevoelen van hem, die spreekt, altijd geweest is, dat men zulks eerst met eene provinciale Synode moest beproeven, en, zoo aldaar de zaak niet kon gevonden worden, men alsdan op die vereffening bij eene nationale Synode behoorde te arbeiden; doch, zoo ook bij deze de zaak niet tot minnelijke vereffening kon gebragt worden, maar noodig werd bevonden beslissing te doen der verscheidene gevoelens omtrent de predestinatie en de gevolgen van dien, dat men uit de naaste Gereformeerde Koningrijken, Keurvorstendommen, Republieken, Steden en Kerken eene generale Synode van dezelve, zoodra eenigzins mogelijk was, zou kunnen bijeenroepen, om van dezelve eene Christelijke beslissing te verwachten, en intusschen rust en eenigheid in de kerkelijke peronen te onderhouden, en dat de voorzeide vergaderingen en besoignes wel in één jaar hadden kunnen afloopen.

Voorts zegt hij nopende 't geen heden morgen voorgevallen is tusschen hem en den Griffier AERSSENS, dat, hoewel hij geene geheugenis heeft van den voorslag van vier personen, door hem genoemd, hij evenwel gelooven wil, dat de Griffier, als zijnde het voornamelijk zijn stuk, daarvan betere geheugenis zal hebben, dan hij, maar dat zij, dewijl die voorslag niet goedgevonden was, gezamenlijk bij Zijne Excellentie zijn gegaan,

zoo als hiervoren gezegd is: en dat het wel mag wezen, dat de voorzeide Griffier te voren bij Z. E. is geweest buiten zijne kennisse.

In de navolgende zitting, gehouden op Woensdag, den 13 Maart 1619, zegt OLDENBARNEVELT, dat de Griffier AERSSENS, als de vijandschap van zijnen zoon tegen hem hebbende aangenomen, geen geloof kan hebben, als zijne verklaarde partij, ophalende vlugtige woorden, of voorslagen, welke hij zelf bekent, dat terstond zijn nagelaten, en zijne meening gevolgd is. Het blijkt derhalve klaarlijk, dat het ophalen daarvan enkel uit wraakzucht geschiedt. Daarenboven zou hij dan, te dien tijde, ter kwader trouw met hem gehandeld hebben, indien het waar was, 't geen hij zegt, dat hij te voren met Zijne Excellentie gecommuniceerd had; want, in zulk een geval, zou het buiten eenige hoop op gevolg geweest zijn andere voorslagen te doen.

Bij het 73ste Artikel wordt den Advocaat gevraagd: *Waarom hij zoolang tegengehouden en verhinderd heeft de vergadering van de provinciale Synode in Holland?* Tot wederlegging van deze beschuldiging, vermeldt hij zijne pogingen, om de kerkelijke ordonnantie van 't jaar 1591, aan wier ontwerping hij mede deel had genomen, en welke door de meeste Edelen en steden was goedgekeurd, en waarbij was vastgesteld, dat jaarlijks ééne Synode voor geheel Holland, in plaats van twee Synoden voor het zuidelijk en noordelijk gedeelte, zou gehouden worden, in werking te brengen; doch dat deze pogingen door het verschillend gevoelen van eenige steden en andere zwarigheden verijdeld waren. In het jaar 1610 en in 1617 had hij tot hetzelfde einde met geen' minderen ernst gearbeid; doch dat

hij, wegens het verschil van meeningen tusschen de steden, niettegenstaande hij verscheidene middelen had voorgeslagen, om allen, zooveel mogelijk, genoegen te geven, zulks mede niet had kunnen uitwerken. Ten laatste waren de zaken zoo verre gekomen, dat men twee provinciale Synoden. de eene in Zuid- de andere in Noord-Holland, zou houden; welk gebruik men, ook volgens het advijs der beide regterlijke Raden, had willen afschaffen, om door ééne provinciale Synode voor het gansche gewest van Holland te beter eenigheid onder de kerkelijke personen te houden, en mede om geen voorbeeld te geven van de burgerlijke regering in zaken van staat insgelijks in twee vergaderingen te scheiden. Hieruit (zegt hij ten slotte) blijkt het, dat hij geene verhindering in de Synode heeft gedaan. — De drie volgende vragen betreffen mede het bijeenroepen der provinciale Synode, en behelzen niets ten nadeele van OLDENBARNEVELT. — Bij het 77 Artikel wordt hem gevraagd: *Of het niet waarachtig is, dat hij gevangen aan eenige predikanten, hem aansprekende tot het houden der nationale Synode, gezegd heeft, dat de oorlog niet om de religie is aangevangen?* — Bij zijn antwoord zegt hij, niet te gelooven, dat hij alzoo gesproken heeft, maar wel, dat de oorlog aangenomen en de nadere Unie van Utrecht gegrond was, niet op de religie, maar op het behoud van de vrijheden en geregtigheden der Landen; doch dat hij onder deze het voorstaan der ware Gereformeerde religie, in de eerste plaats, gesteld en gehouden heeft. — De verdere vragen, tot Art. 90 ingesloten, waarmede de grijsaard in deze voormiddag-zitting lastig wordt gevallen, betreffen allen zijnen tegenstand der nationale Synode en

de uitdrukkingen, door hem tegen predikanten of anderen gebezigd, behelzen niets, dat door onpartijdigen ten zijnen nadeele kan geduid worden, en worden door hem op eene waardige wijze beantwoord.

In eene namiddag-zitting van denzelfden dag wordt het onderzoek, grootendeels over hetzelfde onderwerp, voortgezet. De vragen zijn meestal van klein belang en geene bijzondere vermelding waardig. De 106[de] vraag verdient opmerking. Zij luidt dus: *Of de Heer* CARON *niet bezorgd heeft, dat door den Koning* (van Engeland) *dien conform* (aan het ontwerp namelijk, dat door de Fiscalen beweerd werd en door den gevangene zelven erkend was bij zijne antwoorden op de vorige daartoe betrekking hebbende vragen, hier te lande gemaakt en aan CARON te zijn medegedeeld) *geschreven zijn geweest twee brieven, de eene aan de Staten Generaal, de andere aan die van Holland, beiden in dato den 6 Maart 1613, naar onzen en den ouden stijl?* Hierop antwoordt de Advocaat, dat hij, naar zijn beste onthoud, den Heer CARON verzocht had, dat, indien Zijne Majesteit mogt besluiten, tot bevordering van rust en vrede, omtrent de godsdienstige geschillen raad te geven, zulks bij brief aan de Staten van Holland geschieden mogt. Drie of vier maanden later was hierop van Z. M. een brief aan de Staten Generaal ingekomen, waarvan hij niet met zekerheid kan zeggen, of die was overeenkomstig met het voorzeide ontwerp, dan of daarin merkelijke verandering gemaakt was. Bij het antwoord der Staten op dien brief had hij aan CARON geschreven, dat, bij vergissing, de brief niet aan de Staten van Holland gerigt was, en hem verzocht te beproeven, of Z. M. zou te bewegen

zijn, om mede aan de Staten van Holland te schrijven; 't welk omstreeks zes weken later ook geschied is. Daarbij is bevonden, dat, in den voornamen inhoud des briefs, Z. M. boven het ontwerp uit eigene beweging had geschreven, zoodat beide brieven niet van dezelfde dagteekening zijn, en 't geen de Koning uit eigene beweging daarbij gevoegd had, was, naar zijn beste onthoud, dat, volgens zijn verstand, zoowel het eene als het andere gevoelen tot 's menschen zaligheid mogt aangenomen worden, of iets dergelijks. — De overige vragen, aan OLDENBARNEVELT gedurende deze zitting gedaan, betreffen allen zijn schrijven aan den Heer CARON, rakende de godsdienstige geschillen, en leveren met de antwoorden geen het minste bezwaar tegen hem.

In de naastvolgende zitting, gehouden op Donderdag den 14 Maart 1619, zegt de Advocaat, in de vorige herhaalde malen gevraagd, of hij zijne brieven aan CARON, op bijzonderen last der Staten van Holland, geschreven had, tot zeker bewijs, dat hij die brieven volgens de bedoeling en meening der Staten geschreven had, te kunnen strekken het besluit, in overeenkomst met het gevoelen der Edelen en meeste steden te dien tijde genomen, om aan Z. M., met brieven en ook bij antwoord op het voorstel van den Heer CARLETON, voor het belang der Staten van Holland in 't breede te schrijven tot regtvaardiging der handelingen van gen. Staten, op hoop, dat Z. M. daardoor bewogen zou worden, zijne gequalificeerde theologanten te zenden tot bijstand van de provinciale Synode van Holland tot vordering van eene Christelijke schikking, waartoe de hernieuwing van Zijner Majesteits brieven van 't jaar 1613 zou hebben kunnen dienen, terwijl intusschen Hoogstdeszelfs

brieven van 't jaar 1617 in hun geheel zouden gebleven zijn, in gevalle de zaak in de provinciale Synode niet had kunnen gevonden en minnelijk geschikt worden. De hierop volgende vragen van n° 117 tot 121 meen ik met stilzwijgen te mogen voorbijgaan. Zij betreffen zijne denk- en handelwijze omtrent de beide merkelijk verschillende brieven, door JACOBUS I in de jaren 1613 en 1617 afgevaardigd, waaruit men wil afleiden, dat hij dien Koning had zoeken verdacht te maken en hem de vrijheid betwistte, om het houden der nationale Synode aan te raden. Deze, op zich zelve reeds weinig belangrijke vragen worden door den grijzen Staatsman met bescheidene waardigheid beantwoord, en leveren enkel het bewijs, dat men zich niet ontzag hem ook met de nietigste bezwaren lastig te vallen. — De 122ste vraag en naastvolgende tot aan het einde van dit verhoor betreffen allen de dusgenaamde *scherpe* Resolutie, den 4 Augustus des jaars 1617 door de meerderheid der Staten van Holland genomen, waarvan, naar de meening der ondervragenden, OLDENBARNEVELT de insteller en krachtige bevorderaar geweest was, en waarvan de inhoud, alvorens tot besluit gebragt te zijn, aan Prins MAURITS, de Prinses Weduwe van WILLEM I en haren zoon FREDERIK HENDRIK werd medegedeeld. Uit deze vragen en de daarop gegevene antwoorden blijkt alleen, dat de Advocaat een werkzaam deel aan de voornoemde Resolutie gehad heeft, doch zonder dat daaruit eenige grond tot regtmatige beschuldiging kan worden afgeleid.

Bij de voortzetting van het verhoor in den namiddag van den voornoemden 14 Maart 1619, kwam men bij de eerte vraag (136) weder op de dusgenaamde

scherpe Resolutie terug. Zij luidt als volgt: *Of hij gevangen eenigen bijzonderen last van de Staten van Holland gehad heeft, om te ontwerpen en te minutéren de voorzeide Resolutie van den 4 Augustus, vóór dat hij daarvan mondeling verhaal in de vergadering der Staten gedaan heeft?* — Bij zijn antwoord verklaart OLDENBARNEVELT, dat het zijn last is, alle resolutiën van gewigt in te stellen, doch niet te weten, dat van deze zaak iets resolutieswijze ingesteld is, vóór dat, als de steden wilden scheiden, de punten, die van tijd tot tijd voor- en vastgesteld waren, ter vergadering herhaald en geresumeerd waren; waarop de voorzeide last tot opening aan hunne Excellentiën te doen, en aan hem die, om de resolutie in geschrifte te stellen gegeven was.

De naastvolgende vragen, ten getale van acht (136-143) betreffen allen de door OLDENBARNEVELT, naar meening der Fiscalen, bij herhaling gedane vermaning aan de acht steden, om vooraf met elkander te overleggen en overeen te komen omtrent de punten, in de vergadering te behandelen. Op de eerste vraag, hiertoe betrekkelijk, antwoordt de Advocaat, dat hem door afgevaardigden van verscheidene steden dikwijls gezegd is, dat de steden, die zich verzet hadden tegen de Resolutie van den 4 Augustus, afzonderlijke vergaderingen hielden; waarop door hem gezegd is, dat zij van gelijken mogten doen, zoo als ze reeds gedaan hadden gedurende zijne afwezigheid uit 's Hage te Utrecht. Voorts ontkent hij, bij herhaling, de straks gemelde vermaning aan de afgevaardigden der acht steden gedaan te hebben, of dezelve, vóór het nemen van het besluit van den 4 Aug., bijeengeroepen of hen ooit

gezamenlijk ten zijnen huize ontvangen te hebben. Wel verklaart hij, in de Staten-vergadering, zooveel mogelijk, de eenstemmigheid bevorderd, en de bijzondere leden, tot hem komende, somwijlen vermaand te hebben om, in het stuk der handhaving van de Unie, de vrijheden en geregtigheden der Landen, en van de besluiten der Staten, met eenigheid te werk te gaan, en daartoe met elkander goede correspondentie te houden. Te opmerkelijk is voorts de 142ste vraag en het daarop gegeven antwoord, om er geene bijzondere melding van te maken. De vraag luidt: *Waarom hij gevangen de acht steden ingebeeld heeft, dat twee steden genoeg waren om de besluiten der Staten te handhaven?* — In antwoord hierop verklaart de Advocaat, wel gezegd te hebben, dat de meeste steden of leden van de vergadering de vrijheden en geregtigheden der Landen niet mogten overgeven, of met anderen gemeen maken; maar, dat met reden de minste steden der Landen regten konden behouden en 't overgeven daarvan verhinderen, en dat hij 't alzoo bij zijnen tijd heeft in oefening gebragt, en weet, dat zulks te voren geschied is. Ook meent hij, dat hetzelve naar regten kan worden staande gehouden boven het voorzeide gebruik, en dat alzoo de minste steden de besluiten tot behoud van die regten en hoogheden vermogen te handhaven, zonder dat zij anders, dan bij bewilliging, tot overgave van dezelve mogen genoodzaakt worden.

De volgende vragen raken zijne kennisgeving aan de steden, Leiden, Delft en andere van het vertrek Zijner Excellentie derwaarts. De eerste vraag, hiertoe betrekkelijk, is der meldinge waardig, omdat de Advocaat hierbij het antwoord verbetert, dat hij op eene derge-

lijke vraag, hem door de gelastigden tot het voorloopig onderzoek gedaan, gegeven had. Op de vraag dan, *of hij gevangen door den Solliciteur* NOORDINGEN *die van Leiden bij nachte niet heeft doen waarschuwen van 't vertrek van Zijne Excellentie?* — Hierop zegt hij te meenen, dat hem te voren gevraagd was, of hij naar Leiden geschreven had, of wist door iemand geschreven te zijn; waarop hij ter goeder trouw verklaard had, noch geschreven te hebben, noch te weten, dat zulks geschied was. Doch, zich nader op deze zaak bedacht hebbende, weet hij dat een persoon, zonder zich te herinneren, of het NOORDINGEN of een ander was, zondagsavond, waarop de maaltijd van Burgemeesteren te Leiden gehouden werd, in zijn huis gekomen is, 't welk hij, als ziekelijk zijnde, hield, zeggende op 't Hof tijding te zijn, dat Zijne Excellentie in den nacht omstreeks vier uren naar Leiden zou vertrekken, en dat hij, naar zijn beste onthoud, uit denzelfden persoon verstond, dat de Heer WEESP (afgevaardigde der stad) mede te Leiden was. Hierop heeft hij, beducht zijnde, dat de Burgemeesters en Regeerders op de maaltijd wat hoog beschonken zouden zijn, dien persoon verzocht naar Leiden te willen reizen, en zich tot zijn' behuwdzoon den Heer VAN DER MYLE, die mede tot de maaltijd genoodigd was, en die hij wist dat zijn' wijn wel kon matigen, te vervoegen, en hem 't geen hij verstaan had, mondeling te zeggen, om hetzelve bescheidenlijk te behandelen. Maar in den nacht over de zaak bekommerd zijnde, heeft hij goedgevonden nader te onderzoeken, wat er van was, en omtrent de klok vier uren tijding krijgende, dat Zijne Excellentie niet naar Leiden, maar naar Delft zou reizen, heeft hij iemand

van de zijnen naar Leiden gezonden, om den Heer VAN DER MYLE van de waarheid te onderrigten, met last om zooveel spoed te maken, dat hij met het opgaan der poort aldaar mogt wezen. Ten slotte betuigt hij, hierin niets anders gedaan te hebben, dan een' dienaar van alle steden van Holland betaamt, en hij gedurende zijne dienst van 31 jaren, bij elke gelegenheid, zoo ten aanzien van Zijne Excellentie als van andere Heeren gedaan heeft. — Gevraagd zijnde, of hij, het bovenstaande vernomen hebbende, niet mede die van Delft in zulke haast daarvan heeft gewaarschuwd, zegt hij *neen*, als meenende dat de afgevaardigde van die stad, in den Haag zijnde, daarop wel gelet had. — Op de naastvolgende vraag: *Of 't advijs, door* NOORDINGEN *aan den Heer* VAN DER MYLE *gezonden, niet strekte, om die van Leiden te vermanen, wel op hunne hoede te zijn en op bewaking van hunne stad te letten?* — geeft hij tot antwoord, dat zijne meening met het berigt aan den Heer VAN DER MYLE geweest is, dat de Burgemeesters van Leiden, daarvan verwittigd, er op zouden letten, en doen, gelijk zij voor de gelegenheid, verzekering en bewaring van hunne stad bevinden zouden te behooren, en 't geen de gesteldheid der zaak verder zou vereischen, tot hunne bescheidenheid, zonder dat hij van andere woorden geheugenis heeft, zoo als hij ook niet gedenkt te hebben laten weten, dat zij op hunne hoede zouden zijn.

Bij de voortzetting van het verhoor op vrijdag, den 15 Maart 1619, werd hem, in de eerste plaats, andermaal gevraagd: *Of hij niet de Gedeputeerden der acht steden, zoo nu en dan, dikwijls vermaand heeft, dat zij afzonderlijk bij elkander zouden vergaderen, om el-*

kander te verstaan, onderling te overkomen, en dan in eenigheid hunne stemmen in de vergadering in te brengen? De gevangen Staatsman geeft hierop ten antwoord, niet anders te weten, dan dat hij wel eenige Gedeputeerden van de steden, en onder anderen die van de acht steden vermaand heeft, om in de zaak, rakende de handhaving van de Unie, van de vrijheden en geregtigheden der Landen en van de besluiten der Staten, daartoe genomen, waarin verschil was met de andere steden, die zich daartegen verzet hadden, zich in eenigheid te houden, en niettemin alle gevoegelijke middelen aan te wenden, ten einde de zaak tot schikking en onderlinge vereeniging van alle de leden zoude mogen gebragt worden, gelijk ook in de drie punten van verschil beproefd, en twee van dezelve tot eenigheid gebragt zijn geweest: te weten het eerste punt, de handhaving van de Unie, de vrijheden en geregtigheden, waarop een voet van matiging, door de Gedeputeerden van Amsterdam voorgeslagen, bij de Edelen en andere steden is aangenomen en dezelve daarbij gelaten: zoo ook is ten aanzien van de Waardgelders met gemeene stemmen verstaan, dat de Generaliteit daarover niet had te beschikken, naardien de kosten daarvan niet ten laste der Generaliteit zouden gebragt worden, gelijk van wege de Staten in de vergadering der Algemeene is ingebragt. En wat betreft het derde punt, rakende de kerkelijke vergaderingen synodaal, zegt hij, dat daaromtrent ook verscheiden voorslagen van schikking achtervolgens zijn gedaan, zonder dat zijne meening, bedoeling of woorden aan iemand van de Gedeputeerden der acht steden tot andere zaken, dan die tusschen hen en de zes steden te voren in geschil zijn-

de, tot eenige afzonderlijke vergadering hebben vermaand of geraden, maar wel tot de voorzeide drie punten, ten einde als in 't vraagstuk. Op de naastvolgende vraag: *Of dit alles niet strekken moest, om de besluiten door te dringen met meerderheid van stemmen?* antwoordt OLDENBARNEVELT, met zakelijke herhaling van zijn vroeger antwoord, dat het op geenerlei wijze zijne meening geweest is hun (den Gedeputeerden namelijk der acht steden) zulks te raden, ten einde de besluiten met meerderheid van stemmen zouden doorgedrongen worden, naardien alle voorslagen tot minnelijke schikking, bij hem en ook bij anderen gedaan, en door hem gevorderd, anders medebrengen. — Nu tot den aan den Heer VAN DER MYLE naar Leiden gezondenen NOORDINGEN terugkeerende, vraagt men: *Of het door dezen gebragte advijs niet mede was, dat die van Leiden in haast de andere naaste steden, als Haarlem, Woerden en Gouda, mede daarvan zouden verwittigen?* — Bij zijn antwoord op deze vraag verklaart hij, dat zijn advijs, bij monde aan NOORDINGEN gegeven, daartoe gestrekt heeft, dat Burgemeesteren van Leiden zich in wettelijke, natuurlijke, beloofde en noodige verdediging, zonder iemands nadeel of beleediging, zouden houden, en zijne Excellentie, bij zijne komst, met eerbied en pligtbetoon van minnelijke schikking (*officie van accommodatie*) bejegenen, gelijk gebruikelijk is; waarmede hij verstaan heeft, dat de landen, zijne Excellentie, de steden en ingezetenen best zouden gediend zijn. Voorts zegt hij, naar zijn beste onthoud, aan NOORDINGEN mede vermaand te hebben, dat de H. H. van Leiden zouden willen letten, of zij de naastgelegen steden daarvan mede zouden ver-

wittigen, strekkende zijne bedoeling mede als voren. — Hierop gevraagd zijnde: *Waarom hij die van Leiden vermaand of gewaarschuwd heeft, om op de bewaring van hunne stad te letten tegen hun eigenen Stadhouder?* geeft hij ten antwoord, dat hij, het berigt (dat namelijk van 's Prinsen vertrek) ontvangen hebbende, in zijn gemoed overlegd heeft, of hij den H. H. van Leiden daarvan kennis zou geven, of niet; en dat hij, na alles, zooveel in hem was, wel overwogen te hebben, tot kwijting van zijn ambt en geweten, zoo ten opzien van 't geen aldaar, in 't begin van October, was voorgevallen, als van de ontsteltenis der gemoederen binnen Leiden, best gevonden heeft, de kennisgeving te doen, om geene schuld te zijn aan de onheilen, die, bij gebrek der voorzeide waarschuwing, mogten plaats hebben, en dat zijne bedoeling niet anders geweest is, dan hiervoren verhaald is; waarmede hij gemeend heeft, dat ook zijne Excellentie best gediend zou wezen. — Nu wordt hem gevraagd: *Of hij in zijn gemoed en geweten de zaak dan daarvoor gehouden heeft, dat zijne Excellentie maken of stijven zoude gelijke beroerten, als den 3 October te Leiden hadden plaats gehad?* — Geenszins (luidt hierop het antwoord van den achtbaren grijsaard) maar, dewijl op de komst van zijne Excellentie, naar gewoonte, een gemeene toeloop van alle soorten van menschen bij den anderen komt, en in die ontsteltenisse der religiehumeuren daaruit eenige zwarigheid had mogen ontstaan, zegt hij best gevonden te hebben, dat de H. H. van Leiden daarop letten en, naar de kennis, die zij van hunne ingezetenen hadden, doen mogten 't geen zij raadzaamst zouden keuren, waarmede hij gemeend

heeft, dat de landen, zijne Excellentie en de stad en hare ingezetenen best zouden gediend wezen, en niemand verkort of verhinderd.

Na een allezins voldoend antwoord, door den Advocaat gegeven op de vraag: *Waarom hij geen gelijk berigt aan de Regering van Delft, als aan die van Leiden, gezonden had?* volgen nog eenige vragen, rakende de waarschuwingen, door hem aan de laatstgenoemde gedaan, welke ik meen met stilzwijgen te mogen voorbijgaan, als niets behelzende, waaruit ook de meest tegen den gevangen' Staatsman vooringenomene iets wezenlijks ten zijnen laste zou kunnen afleiden. — Meer der melding waardig is, mijns achtens, de 158ste vraag, dus luidende: *Of hij gevangen niet is de auteur van 't protest van Uniebraak tegen de Generaliteit over 't houden der nationale Synode, op den naam van de drie Provinciën gedaan?* Hierop geeft de Advocaat zakelijk ten antwoord, dat hij van geen protest van Uniebraak weet te spreken, maar dat, terwijl hij ziekelijk zijne kamer hield, eenige Gecommitteerden van Holland, Utrecht en Overijssel tot hem gekomen zijn, te kennen gevende, dat het meerendeel der Gecommitteerden van Gelderland (ook bij tegenspraak van eenigen hunner mede-afgevaardigden) mitsgaders die van Zeeland, Vriesland, Groningen en Ommelanden, niettegenstaande de afgevaardigden van Holland, Utrecht en Overijssel, ieder afzonderlijk, verklaard hadden, dat zij te dien tijde van hunne principalen niet gelast waren, om toe te stemmen in 't bijeenroepen of uitschrijven van eene nationale Synode, met die uitschrijving wilden voortgaan. Hierop was door hem en de voornoemde Gecommitteerden eenparig goedgevon-

den, eene korte beredeneerde verklaring, gegrond op de nadere Unie en andere tractaten, te doen, en daarbij gezamenlijk in 't kort te zeggen, 't geen bij elk van de Gecommitteerden der Provinciën in 't breede gezegd was. Deze verklaring was door hem, als oudsten, gedicteerd en door een' der anderen geschreven. Naar zijn oordeel, was dit het beleefdste en bekwaamste middel, om 't regt der Provinciën te handhaven, dat hij, in de veertig jaren de Generaliteit hebbende bijgewoond, heeft weten te gebruiken. Ook had hij de Gecommitteerden uit Holland uitdrukkelijk verzocht, die verklaring in de Generaliteit niet over te leveren, dan nadat zij niet alleen aan de gewone afgevaardigden van Holland ter vergadering van de Staten Generaal, maar ook aan het collegie der Gecommitteerde Raden was medegedeeld en door dezelve goedgekeurd: 't welk hem berigt was geschied te zijn. Van het woord *Uniebraak* zegt hij eindelijk niets anders te weten, dan 't geschrift inhoudt. — Hierop werd den Advocaat gevraagd: *Of hij gevangen eenigen last van de Staten van Holland gehad heeft, om van Uniebraak te mogen protesteren?* Zijn antwoord luidt, dat, behalve zijn staat als Advocaat van Holland en Westvriesland, hij mede gecommitteerd was ter vergadering van de Staten Generaal, en dat die Gecommitteerden in 't gemeen en in 't bijzonder gelast zijn, op het onderhouden van de gemaakte Unie en de behoudenis van de vrijheden en geregtigheden der Landen te letten, en te doen 't geen zij dienstig en noodig vonden, en dat hij, op dien en geen' anderen bijzonderen last, heeft helpen raadplegen, behalve dat bij die van Holland te dien tijde besloten was, dat men in de nationale Synode

niet zou toestemmen, zonder dat hij weet van een besluit, dat men van Uniebraak zou mogen protesteren, maar dat het van zelf spreekt, dat als daar tegen gedaan wordt, men 't zelve mag zeggen. — Op de eerste der drie volgende vragen: *Of hij het voorzeide protest niet aan* GROTIUS *heeft gedicteerd?* geeft hij een bevestigend antwoord. In antwoord op de tweede: *of hij diensvolgens niet aan* GROTIUS *gelast heeft, om in de vergadering der Staten Generaal van Uniebraak te protesteren?* zegt hij aan GROTIUS geraden en verzocht te hebben, 't zelve geschrift niet over te leveren, dan na mededeeling en goedvinden, als voren verhaald is, en dat hij van 't verdere niet weet te spreken, alzoo hij niet geregtigd was aan GROTIUS, in waardigheid zijnde, iets te gelasten. — Op de derde vraag, eindelijk, waarmede deze morgen — zitting gesloten werd: *Of bij 't instellen van 't gemelde protest van Holland iemand meer geweest is, dan hij en* GROTIUS? antwoordt hij zich niet te herinneren, dat er iemand meer geweest is, en dat hij daarom GROTIUS verzocht heeft, ten einde als hier voren verhaald is.

Bij het voortzetten der ondervraging van den grijzen Staatsman in den namiddag van den voorgenoemden 15 Maart 1619, worden hem drie vragen omtrent hetzelfde onderwerp voorgehouden, waarvan ik meen alleen de laatste te moeten vermelden. Daarbij wordt gevraagd: *Of het niet strijdig is tegen de nadere Unie en de orde van 't besoignéren in de Generaliteit, dat de Gedeputeerden van drie provincien 't zamen bandéren en met een geligeerd protest tegen de andere aangaan?* Hij antwoordt hierop, dat, naar zijn onthoud, in de Generaliteit nooit is gebruikt, dat men,

bij meerderheid van stemmen, bij overstemming of overdringing, éėne, ik laat staan, drie provincien zou willen de wet stellen in zaken, niet staande ter beschikking van de Geünieerden, maar uitdrukkelijk aan de Staten der onderscheidene provinciën voorbehouden; dat daarom de gezamenlijke belanghebbenden zulks wel gezamenlijk hebben mogen verklaren. — Hierop wordt hem de volgende vraag voorgeworpen: *Of hij gevangen niet, bij overstemming, de provincie van Vriesland overgedrongen heeft de deputatie naar Leeuwarden in eene zaak van politie, die, naar zijn eigen zeggen, aan de onderscheidene provinciën bleef behouden?* Hierop geeft de nog altijd kloekzinnige Advocaat het volgend, de bedoeling der Fiscalen met deze vraag geheel te leur stellend antwoord. Hij zegt namelijk wel verstaan te hebben in 't verleenen van 't octrooi aan die van Leeuwarden, dat hetzelve niet stond ter beschikking van de Staten Generaal; maar, naardien de Gecommitteerden van Vriesland ter vergadering van de Staten Generaal zelven drongen op 't verleenen van 't octrooi aan die van Leeuwarden en, naar zijn onthoud, als eene voorname en grondige reden aanvoerden, dat de Graaf van LEICESTER, te dien tijde absoluut Gouverneur bij commissie van de Staten Generaal, zulke octrooijen mogt verleenen, en des te meer de Staten Generaal, als zijne Committenten, en dat daarop het octrooi, bij gemeene bewilliging, was toegestaan, hij die spreekt, nevens de andere afgevaardigden van Holland en andere provincien, bij meerderheid van stemmen, tot de deputatie heeft helpen besluiten, en bijzonder naardemaal de eindelijke meening van die deputatie alleen daartoe strekte, dat het

veranderen van 't voorzeide verleende octrooi, zonder bewilliging van die van Leeuwarden, zou worden uitgesteld tot de vergadering der Staten van Vriesland, om bij dezelve daarop gelet en gedaan te worden, gelijk zij tot dienst van de provincie en de stad van Leeuwarden zouden goedvinden [1]. — Op de onmiddellijk volgende vraag: *Of de voorzeide Gedeputeerden, naar Vriesland gezonden, of eenigen hunner van hem gevangen, geen' bijzonderen last hebben gehad, om in Vriesland de humeuren in 't stuk der religie te polsen?* wordt door hem een ontkennend antwoord gegeven.

De volgende vragen, van de 169ste tot de 187ste ingesloten, betroffen allen de Magistraatsverandering, door MAURITS in den jare 1618 te Nijmegen tot stand gebragt, waartegen zich de dienstdoende Overheid, als strijdig met de privilegiën, vruchteloos verzette, en waartegen zij bovenal bij de Staten van Holland en hunnen raadsman OLDENBARNEVELT hulp zocht [2]. De eerste vraag luidt: *Of hij gevangen de disputen tusschen de Magistraat van Nijmegen niet heeft getracht te brengen aan de Staten Generaal, die, naar zijn eigen zeggen en volgens de Unie, daar niet komen konden?* Hierop antwoordt hij, dat, toen daarvan door de Gecommitteerden van Nijmegen eerst gesproken werd, hij gezegd had dit eene zaak te zijn, die, naar zijn verstand, niet stond ter beschikking van de Generaliteit. Die van Nijmegen hadden hierop ge-

---

[1] Van het voorgevallene te Leeuwarden vindt men eenig berigt bij WAGENAAR, X D. bl. 88—91.

[2] Zie over deze zaak WAGENAAR, X D. bl. 195—199.

antwoord, dat de stad Nijmegen eene vrije rijkstad was, dat zij den afstand van hunne privilegiën gedurende den oorlog hadden gedaan door de wapenen en magt der Staten Generaal, dat zij daarom meenden geregtigd te zijn, om zich tot hen te wenden en hunne beschikking daarop te vorderen. Voorts zegt hij in de vergadering der Staten Generaal niet tegenwoordig te zijn geweest, toen aldaar geraadpleegd werd, of men uit hun midden gedeputeerden naar Nijmegen zou zenden. Doch (voegt hij er ten slotte bij) indien met het voorgestelde vraagstuk gedoeld zou worden op het geschil, dat daar geweest was over 't beroepen van een' predikant, hij gedenkt daarbij geweest te zijn, en dat de zaak naar Gelderland verzonden is, zoo hij meent, naar het Hof aldaar. — Op de naast volgende vraag: *Of hij gevangen aan* BIESMAN *en anderen van Nijmegen niet gegeven heeft raad en advijs, om zich in 't stuk der keuze van de Magistraat tegen zijne Excellentie te opposeren?* geeft hij tot antwoord, zich te herinneren, dat eenige Gecommitteerden van Nijmegen over dit onderwerp bij hem geweest zijn, willende beweren, dat, naardemaal zijne Excellentie alleen was gecommitteerd bij tractaat op de overgave van Nijmegen, om, gedurende den oorlog, de Magistraat te stellen, en dat de privilegiën daarop zoo lang zouden worden opgehouden, dat zij daarom, na het gemaakte Bestand, hunne privilegiën behooren te genieten; waarop hij, na eenige mededeelingen, hun geraden heeft, zich te willen tot zijne Excellentie vervoegen, en hem door bekwame middelen tot hun verzoek te bewegen. Naardien zij (dus vervolgt de spreker) daarna weder bij hem kwamen, zeggende, van zijne Excellentie geen eindelijk

bescheid tot hun genoegen ontvangen te hebben, en zijnen raad verzochten, hij hun zeide, dat de zaak van gewigt was en in regten bestaande, dat zijne dispositie hem niet toeliet, daarop te letten, en dat zij daarom wel zouden doen, over hunne zaken met verscheiden regtsgeleerden op verscheiden plaatsen te raadplegen. Hij had derhalve (dus laat hij zich ten slotte hooren) hun geen' anderen raad gegeven, om zich tegen zijne Excellentie te opposeren, maar dat zij, indien zij advijzen van regtsgeleerden tot hun voordeel kregen, die aan zijne Excellentie zouden mededeelen, en bezien, of zij hem daarmede tot hunne meening zouden kunnen bewegen. Op de volgende vraag: *Wat raad hij* BIESMAN *en anderen gegeven heeft, om te doen, als zij zijne Excellentie niet konden bewegen tot hunne begeerte?* antwoordt hij, geen' anderen, dan dat zij te Nijmegen met elkander op de zaak zouden letten, en doen, zoo als zij zouden best vinden, en, zoo veel mogelijk, met genoegen van zijne Excellentie. — Op eene nadere vraag: *Of hij hun niet geraden heeft, dat zij zelven de keus van de Magistraat zouden doen en zijne Excellentie voorbijgaan?* zegt hij, niet te weten, of te gelooven zulks gedaan te hebben. Gevraagd zijnde: *Of hij gevangen van hen geene brieven ontvangen heeft regt vóór de verandering van de Magistraat, en van welken inhoud, en wat hij daarop terug geschreven heeft, of laten weten?* geeft hij tot antwoord, daarvan geene geheugenis te hebben. — De volgende vraag: *Of hij gevangen de Heeren van* MOERSBERGEN *en van* RIJSENBURG *niet vermaand heeft, dat die van Utrecht, als de naaste Provincie, die van Nijmegen behoorden aan te moedigen?* wordt door hem

beantwoord met het zeggen, dat hij zich dit mede niet herinnerde, en dat het hem onmogelijk zou zijn, alle mededeelingen te onthouden, en dat zulks een' man van 72 jaren niet behoort gevergd te worden. — Op de volgende vraag: *Of hij, ten behoeve van* BIESMAN *en de anderen van Nijmegen, niet gezocht heeft zijne Excellentie van de voorgenomen reis naar Nijmegen te doen afzien?* antwoordt hij, te meenen, dat hij op gelijke vraag hier voren verklaard heeft mede geweest te zijn over het besluit der Gecommitteerde Raden, om zijne Excellentie te verzoeken, mits de zwarigheid in Holland wezende en den onbekwamen tijd, de reis na te laten, en dat hij, naar zijn beste onthoud, meent dat zulks geschied is; doch, zich nader bedenkende, meent hij over het besluit niet geweest te zijn, maar dat eenige Gecommitteerden uit het collegie bij hem zijn geweest, met wie hij over de zaak gesproken heeft, en hun verklaard voor zijn advijs het blijven van zijne Excellentie in Holland, en, in de tweede plaats, dat hij dit ter dienste van de Gedeputeerden van Nijmegen gedaan heeft, alzoo zijne Excellentie gewoon was aldaar, bij commissaris en niet in persoon, op 't verstellen van de Magistraat te besoignéren. Daarna gevraagd zijnde: *Of hij gevangen niet bevorderd heeft, dat de afgezette Magistraat van Nijmegen, in die waardigheid, waartoe zij zich geregtigd meenden, in de vergadering van de Staten Generaal gehoor zou krijgen?* antwoordt hij, te dien tijde in de vergadering der Staten Generaal niet verschenen te zijn, en niet te weten, of hij de Gecommitteerden van Holland, aldaar verschijnende, daarvan gesproken heeft, of niet, maar wel dat de voorzeide afgevaardigden in de verga-

dering van Holland gehoor verzocht en verkregen hebben. De volgende vraag: *Of hij gevangen zelf de voorzeide afgezette Magistraat niet geraden heeft, zoo in de vergadering van de Staten Generaal, als van die van Holland, over de keuze, door zijne Excellentie gedaan, openlijk te klagen en herstelling daarvan te verzoeken?* wordt door hem beantwoord met het zeggen, dat hij zich herinnert, dat verscheiden Gecommitteerden van de oude Magistraat bij hem zijn geweest en verklaard hebben, zulks hunne meening te zijn, zonder dat hij weet hun eenigen raad gegeven te hebben, maar beloofd alle aanzoek te doen bij de Staten van Holland, om hen aldaar te doen hooren en hunne redenen te verstaan.

Bij de voortzetting der verhooren op Maandag den 18 Maart 1619, wordt hem eerstelijk gevraagd: *Of hij gevangen aan die van Nijmegen niet beloofd heeft, dat hij hen bij de Staten van Holland zou doen hebben herstelling van dezelve keuze?* waarop hij stellig *neen* zegt. Op de vraag: *Of hij dezelve afgezette Magistraat van Nijmegen niet heeft doen hebben gehoor bij de Staten van Holland in 't stuk van de klagten, die zij over de keuze van zijne Excellentie waren doende?* geeft hij tot antwoord, dat, toen zij gehoor verzocht hadden bij de Staten van Holland, hij het voorstel daartoe bij de Edelen en steden gedaan heeft, en dat bij dezelve goedgevonden is, hen te doen binnen staan en gehoor te verleenen. De drie volgende vragen houden in, de eerste: *Waar gebleven is het schriftelijk voorstel door hen overgegeven?* waarop hij zegt dit niet te weten twijfelende, of het hun niet zou mogen terug zijn gegeven, maar weet het niet zeker: de tweede:

Waarom hij dat voorstel niet aan die van Gelderland heeft willen mededeelen? bij zijn antwoord zegt hij, zich niet te herinneren, dat die van Gelderland mededeeling daarvan verzocht hebben. De derde vraag luidt: *Waarom hij hetzelve voorstel niet heeft willen mededeelen aan verscheiden leden van Holland, Dordrecht, Amsterdam en andere?* waarop hij zegt, zich mede niet te herinneren, dat zulks aan hem verzocht is. De volgende vraag is van dezen inhoud: *Of hij gevangen niet geminuteerd en ingesteld heeft den brief aan de Staten van Gelderland, geschreven ten einde de afgezette Magistraat van Nijmegen, in gelijk getal, nevens de dienende zitting te doen hebben op den Landdag?* Zijn antwoord luidt, dat hij meent die minute ingesteld te hebben volgens het besluit der Staten van Holland, en dat hij gelooft, dat dezelve houdt 't geen hier vermaand wordt, bij vorm van voorslag of raad, en dat hij niet weet, wat verandering, bij 't vaststellen van 't ontwerp, daarin gemaakt is, alzoo hij daar niet bij geweest is. — Op de vraag: *In wat regering van deze Landen ooit gebruikelijk is geweest, dat de afgezette Magistraat zitting heeft nevens de dienende?* geeft hij tot antwoord, dat de bedenkingen en redenen, door de Gedeputeerden van de oude Magistraat voorgedragen, door de Heeren van Holland van zooveel gewigt geacht zijn, dat, zoo wel ten aanzien van het twaalfjarig Bestand en 't geen, gedurende dien tijd, in 't bestellen van de Magistraat werd aangevoerd gebeurd te zijn, namelijk, dat die gesteld was geweest naar 't eigen gevoelen en begeerte van die van de Magistraat, en deze daartoe door zijne Excellentie zelfs gecommitteerd was geweest, als omdat zij 26 of 27

jaren zich wel en getrouwelijk voor de gemeene zaak hadden gedragen, en 't gebruik van hunne privilegiën zoo lang geschorst was geweest, het van belang was, dat door het landschap van Gelderland onderzocht werd, of het niet redelijk ware, dat zij hunne privilegiën zouden behooren te genieten, gelijk andere groote en kleine steden van Gelderland die genoten, zonder dat hij, volgens de vraag, eenig ander voorbeeld zou kunnen aanvoeren, niet wetende, dat er gelijk geval ten aanzien van andere Magistraten is voorgekomen. — De 187ste vraag, waar het onderzoek omtrent de zaak van Nijmegen mede besloten wordt, luidt dus: *Waarom hij gevangen aan de Staten van Holland zulk een' raad gegeven heeft, om alzoo te schrijven tegen 't notoire regt dezer Landen?* Hierop zegt hij, dat in de vergadering der Staten van Holland de redenen gelezen zijn, door die van Nijmegen overgegeven, en daartegen 't verbaal, door zijne Excellentie aan de Staten Generaal overgeleverd van het voorgevallene bij 't veranderen van de Magistraat te Nijmegen, en dat, na op alles gelet te zijn, volgens de orde der vergadering besloten is, aan de Staten van Gelderland te schrijven; waarop hij, zonder eenigen raad te geven, na 't lezen der stukken, de stemmen omgevraagd en bij de meeste stemmen het besluit opgemaakt heeft; doch dat bij de Edelen, in 't formeren van hun advijs, 't zelve is voorgeslagen, en door hem, die spreekt, in 't uiten van hun advijs verklaard, en bij de meeste stemmen voorts gevolgd, zonder dat hij eigenlijk weet, of hij 't bij de Edelen heeft voorgeslagen.

Thans tot een ander onderwerp overgaande, vraagt hem een der Fiscalen: *Of hij niet verscheidene steden*

van Holland aangeraden heeft de verandering van den eed der schutterijen? waarop hij antwoordt, daarvan geene geheugenis te hebben. Op de volgende vraag: *Of er eenige last of besluit van de Staten is geweest, uit kracht van welke de schuttereeden mogten veranderd worden?* geeft hij tot antwoord, ook daarvan geene geheugenis te hebben, maar dat hij meent 't zelve altijd gestaan te hebben ter beschikking van de Regeerders der steden, en dat hij bij zijnen tijd, als Pensionaris van Rotterdam, zulks heeft helpen bezorgen. — De volgende vraag: *Of in September 1617 de Secretaris* LEDENBERG *hem gevangen niet heeft medegedeeld 't ontwerp van een' brief, die beraamd was aan zijne Excellentie te schrijven, ten einde hij te Utrecht niet komen zoude?* wordt insgelijks door hem beantwoord met het zeggen, dat hij daarvan geene geheugenis heeft. — Hetzelfde antwoordt hij op de vraag: *Of hij gevangen niet verscheidene bedenkingen op het ontwerp van dien brief geopperd heeft, naar welke die brief verbeterd is?* — Op de vraag: *Of hij gevangen onder verbetering der bedenkingen, daarop door hem gemaakt, niet goedgevonden heeft, dat aan zijne Excellentie zulk een brief zou toegezonden worden?* verklaart hij, daarop niet anders te kunnen zeggen, dan als voren.

Thans wordt de veel gerucht gemaakt hebbende verklaring van Haarlem ter sprake gebragt. De 193ste vraag luidt dus: *Of de verklaring van die van Haarlem met zijn toedoen en advijs niet is ingesteld geweest?* Hij antwoordt hierop, zich te herinneren, dat die van Haarlem door eenige Gedeputeerden hem zeker geschrift hebben medegedeeld, inhoudende hun

gevoelen tot voorstand van de Unie, de vrijheden en geregtigheden, mitsgaders de privilegiën der steden, zonder dat hem gedenkt, daarop bij hem veranderingen te zijn gemaakt. Hierop wordt hem gevraagd: *Of hij die verklaring niet zoo goedgevonden had?* Zijn antwoord luidt, dat hij zich niet herinnert, daartegen iets gezegd te hebben; en aangaande zijn goedvinden, of niet, dat hij zich dat heeft voorbehouden, tot dat de Edelen zouden vergaderen en daarop raadplegen, bij welke hij verstaan heeft, dat eenige punten van die verklaring zoo niet schenen uitvoerlijk te zijn, als zij naar de letter schenen te luiden, en dat, ten aanzien van 't precies herstellen van 't geen tegen de vrijheden der landen en steden was gedaan, daarin de Edelen, en hij nevens hen, verstaan hebben, dat matiging en bescheidenheid mogt gebruikt worden, zonder dat hij weet, te dien tijde aan die van Haarlem verklaard te hebben, dat hij dezelve goed vond. — Hierop wordt gevraagd: *Of hij gevangen den Gedeputeerden der acht steden, die over 't ontwerpen van die verklaring hadden gebesoigneerd, niet had geraden, dat zij dezelve zouden brengen in hunne steden, en bij hare onderscheidene Vroedschappen daarop doen besluiten?* Zijn antwoord luidt; dat hij zich hetzelve niet herinnert, maar wel, dat, bij zijne afwezigheid door ongesteldheid, in de vergadering der Staten van Holland goedgevonden is, die verklaring aan de Edelen en steden over te zenden, en dat, na die beschrijving, daarop eene matiging, met gemeene toestemming van alle leden, is geschied, en door hem het aannemen van die matiging bevorderd is. Over hetzelfde onderwerp wordt hem verder nog gevraagd: *Of dezelve verklaring door*

die van Haarlem niet daarna in de vergadering der Staten is ingebragt, en door zijn beleid bij de acht steden aangenomen en het besluit daarop geformeerd? Bij zijn antwoord verklaart hij, niet wel te weten, of hij daarbij is geweest, dat er besluit in de vergadering op zou zijn geformeerd, alzoo, naar zijne geheugenis, de Edelen de matiging, hiervoren gemeld, hebben voorgesteld, en bij de andere steden zwarigheid gemaakt is, zich daarop te verklaren, zonder voorgaande beschrijving en mededeeling met hunne Vroedschappen. — Op de volgende vraag: *Of hij gevangen die verklaring niet in het Fransch heeft doen overbrengen, en door wien dat gedaan is?* zegt hij eenvoudig *neen.* — De beide volgende vragen, rakende de verzending van die vertaling naar buiten 's lands, en tot wat oogmerk zulks geschied is, worden natuurlijk mede ontkennend beantwoord. Van meer belang is de 200ste vraag, dus luidende: *Of de publicatie van die van Haarlem, tegen den Hoogen Raad gedaan, met zijn advijs, weten of toedoen niet is ingesteld geweest?* Hierop antwoordt hij, ook daarvan geene memorie te hebben, maar dat hij zich laat dunken, dat de Pensionaris van Haarlem hem, gedurende zijne ongesteldheid, iets daarvan gezeid of medegedeeld heeft, zonder dat hij 't nogtans zeker weet.

Op deze volgt een aantal vragen, rakende de aanstelling van Waardgelders. De eerste luidt: *Of hij gevangen de Gedeputeerden van de steden van Holland, die in het besluit van den 4 Augustus hadden toegestemd, niet geraden heeft, tot handhaving van dat besluit Waardgelders te ligten?* Hij antwoordt, dat hij, vóór en na het nemen van dat besluit, de

steden vermaand heeft wel te willen letten op hunne verzekering tegen alle populaire factiën en onwettige aanmatigingen, 't zij met hunne schutterijen, of bij ligting van lieden van wapenen, volgens 't gebruik van de steden, naar dat een iegelijk, met bewilliging van hunne Vroedschap, best en bekwaamst zou vinden, zonder te weten, dat, vóór zijn vertrek uit Holland op Maandag vóór half Augustus, eenig volk in soldij of gagie aangenomen was, dan te Haarlem en te Rotterdam, die dezelve reeds aangenomen hadden vóór den 4 Augustus. — Op de volgende vraag: *Of hij de Gedeputeerden van Haarlem, Leiden en Rotterdam niet geraden heeft Waardgelders te ligten?* geeft hij tot antwoord, dat hij, vóór 36 jaren, in zulke en gelijke omstandigheden, het ligten van Waardgelders of volk van wapenen in gagie voor 't bekwaamste gevonden, en daarom op verscheiden tijden daarop aangedrongen en somtijds te weeg gebragt heeft, dat door de steden Waardgelders zijn geligt geworden, en dat hij, om die redenen, de steden in 't gemeen en in 't bijzonder zijne geneigdheid daartoe wel heeft geopend, zonder nogtans iemand daartoe te raden, maar zulks gelaten heeft tot beschikking en goedvinden van Burgemeesteren en Vroedschappen van de onderscheidene steden, zonder dat hij, bij zijn gedenken, in 't bijzonder de voorzeide steden dit geraden heeft. — Hierop wordt hem gevraagd: *Of hij gevangen dien van Gouda niet geraden heeft mede Waardgelders te ligten?* Hij antwoordt, zich hetzelve mede niet te herinneren, maar dat het wel mag wezen, dat hij hun zijne bedenkingen des aangaande heeft geopend, om daarop in den hunnen gelet en gedaan te worden, gelijk zij best zouden vinden. —

Eene gelijke vraag, hem omtrent Schoonhoven gedaan, wordt door hem beantwoord met te zeggen, dat hij zich dit mede niet herinnert, maar wel, dat iemand van Schoonhoven, naar zijn beste onthoud, hem aangesproken heeft, zeggende dat de Regeerders aldaar besloten hadden, tot hunne verzekeing eenige Waardgelders aan te nemeu. Op de vraag; *Of die van Schoonhoven hem niet aangezegd hebben, dat zij, bij geheime, bijzondere onderteekening, elkander verbonden hadden tot het ligten der Waardgelders?* zegt hij, zich dit niet te herinneren. Op de vraag: *Of die van Rotterddm, bij zijne kennis, voorweten of advijs, eenigen van hunne Waardgelders niet naar Schoonhoven gezonden hebben?* zegt hij *neen*, maar dat hij meent eens verstaan te hebben, of van iemand van Rotterdam, of van iemand van Schoonhoven, dat die van Rotterdam omtrent 25 van hunne Waardgelders hadden afgezonden, om die van Schoonhoven daarmede te gerieven. — Nu wordt hem gevraagd: *Of hij gevangen door den Heer* MEERMAN *te Delft niet heeft doen arbeiden, ten einde zij mede Waardgelders zouden doen ligten?* Zijn ontwoord luidt, dat hij zich zulks niet herinnert, maar wel, dat hij hem gezegd heeft dat, volgens de libellen en fameuse geschriften, een iegelijk van de steden wel behoorde op hare hoede te wezen, of dergelijke redenen, maar niet, dat hij hem bijzonder geraden heeft, om te Delft Waardgelders te doen ligten; doch hij bekent zulks wel noodig geacht te hebben. — Thans wordt hij omtrent zijn deel aan de ligting van Waardgelders te Utrecht ondervraagd. De eerste vraag luidt: *Of hy, te Utrecht zijnde, door den Secretaris* LEDENBERG *en anderen niet heeft doen*

arbeiden, om aldaar mede Waardgelders te ligten? Hij antwoordt, daarvan met niemand te Utrecht gesproken te hebben, vóór dat zij zeiden tot het ligten van Waardgelders besloten te hebben, en dat hij alzoo met LEDENBERG daarvan niet heeft gesproken, vóór dat deze hem gezegd heeft, dat de Heeren daartoe genegen waren en hunne meening daartoe strekte. — Op de volgende vraag: *Of hij gevangen tegen denzelven* LEDENBERG *niet gezegd heeft, dat de stad Utrecht zonder de Waardgelders niet kon verzekerd zijn?* zegt hij dat hij zich niet herinnert zulke woorden gesproken te hebben, maar wel, dat hij meende in de stad veel meer lieden ontevreden te zijn, zoo om 't stuk van de regering, als religie, dan hij te voren gemeend had, en dat ze daarom wel deden, lettende op hunne verzekerdheid. Hierop wordt hem gevraagd: *Of hij gevangen tegen denzelven* LEDENBERG *niet gezegd heeft, dat de Waardgelders hun ten hoogste noodig waren, en waarom?* Hij antwoordt, dat het wel mag wezen, dat hij, uit LEDENBERG vernomen hebbende der Staten meening, om Waardgelders te ligten, en verstaan hebbende, als voren, 't misnoegen van vele ingezetenen van de stad, goedgevonden en geprezen heeft der Staten meening, om op hunne verzekering in tijds te letten, naardien hij verstond, dat door 't voorgevallene in eenige steden van Holland de gemoederen van de misnoegden en ook hun getal hooger en grooter zouden worden, en daarom uit de vroegere voorbeelden het besluit of de meening van de Staten tot hunne wettige, natuurlijke en noodige verzekering en verdediging, zonder iemands kwetsing of aanstoot, behoorde behartigd te worden, zonder dat hij eenige aanspo-

rende redenen tegen LEDENBERG gebruikt heeft tot het aannemen der Waardgelders, dan nadat deze hem zeide, dat de meening van de Heeren van Utrecht was, soldaten aan te nemen, en dat hij te meer zulks toestond en aanprees, overmits, boven 't gemeene regt van de Staten en Regeerders van Utrecht desaangaande, hij kennis had, dat zoowel bij de Staten Generaal, als den Raad van State, ten aanzien van de stad Utrecht, zulks, na de laatste beroerte aldaar, goedgevonden was.

In den namiddag van den bovengenoemden 18den Maart 1619, werd het onderzoek van den gevangen' Staatsman voortgezet. In de eerste plaats wordt hem gevraagd: *Waarin 't gevaar van die van Utrecht kon bestaan, dewijl zij binnen de stad een zoo groot garnizoen hadden, dat hen tegen alle volksberoeringen kon beschermen?* Hierop zegt hij, dat ten tijde, als diegenen, die in 't stuk van de religie, regering en 't ontwapenen van de burgers, of het brengen van dezelve buiten de orde van hunne wachten binnen Utrecht (aanstoot vonden) [1]) nog zoo zeer niet geoffenseerd waren, als in September 1617, noch zoo zeer gestijfd uit hetgeen in Holland omging, 't garnizoen sterker zijnde, dan te dien tijde, men getracht had hetzelve uit de stad te jagen, en dat in 't verleden jaar onder 't volk van oorlog een gemeen gerucht en geschrei was, dat in geene zaken, de religie rakende, zij schuldig waren, de Overigheid de hand te bieden en bij te

[1]) Hier ontbreekt iets in het handschrift, dat ik gemeend heb, dus te moeten invullen. Voorts worden hier de oproerige bewegingen bedoeld, welke in het jaar 1610 te Utrecht plaats hadden, en waarvan het verhaal te vinden is bij WAGENAAR, X D. bl. 25—33.

staan, en dat daarom, zijns bedunkens, de Staten en de Regeerders der stad Utrecht, geleerd zijnde door de voorgaande groote zwarigheden, en best de gelegenheid van de burgeren en de inwoonderen kennende, tot het voorzeide besluit gekomen waren; welke redenen hij, die spreekt, mede goedgevonden heeft, kennende ten deele de sterkte en resolutie der burgeren en inwoonderen. — Op de vraag: *Wanneer bij de burgers te Utrecht getracht is geweest, 't garnizoen uit de stad te jagen?* antwoordt hij, zulks, naar zijn onthoud, geschied te zijn in 't jaar 1610, volgens de sententie te Utrecht gewezen, ten overstaan van eenige Gecommitteerden uit de andere provinciën, op 't verzoek van de Staten van Utrecht, om bevrijd te zijn van alle opspraak van partijdigheid, daartoe naar Utrecht afgevaardigd. — Hierop wordt hem gevraagd: *Of de eed en instructie der Waardgelders te Utrecht niet ingesteld zijn met advijs van hem gevangen?* Zijn antwoord luidt, dat, naar zijn beste onthoud, LEDENBERG hem die heeft medegedeeld; doch, naardien hij ziekelijk was, zoo herinnert hij zich den inhoud daarvan niet wel, en dat alzoo dezelve niet met zijn advijs zijn ingesteld, maar, door LEDENBERG ingesteld zijnde, medegedeeld, als voren. — Op de vraag: *Of hij gevangen die eed en instructie, te dier tijd als die hem werden medegedeeld, niet goedgevonden heeft?* antwoordt hij, zich niet te herinneren, dat hij daarin eenige punten van zwarigheid heeft gevonden, maar wel, dat LEDENBERG bij hem gekomen is, en hem dezelve heeft medegedeeld, en gevraagd, of hij eenige zwarigheid daarin vond; waarop hij, die spreekt, geantwoord heeft geene zwarigheid daarin gevonden, op-

gemerkt of ook dezelve kwaad gekeurd te hebben; zonder dat hij op 't verdere van deze vraag iets naders kan zeggen, verzoekende, dat de Heeren hem van nader antwoord willen verschoonen. Voorts zegt hij, dat, dewijl hij 't niet kwaad gekeurd heeft, daaruit volgt, dat hij het goed gevonden heeft, verhopende nogtans, dat de Heeren daaruit niet zullen captéren eenige woorden, die daarin zouden mogen gesteld zijn, waarop hij, mits zijne ziekte, niet ten volle zou mogen gelet hebben. Hierop wordt den gevangen' Staatsman gevraagd: *Waarom de naam van zijne Excellentie uit dien eed en lastbrief* (instructie) *is gelaten geweest, daar dezelve nogtans was Kapitein Generaal van de provincie Utrecht?* Zijn antwoord luidt, dat hij daarop niet gelet heeft, en dat hij ook meent, dat zulke gegageerde soldaten, die tot bijzonderen last van de provincie of stad aangenomen worden, niet gewoon zijn geweest anderen eed te doen, dan die was, en dat zij over zulks ook niet gewoon zijn, eed te doen aan den Kapitein Generaal, als staande alleen onder 't bevel van degenen, die hen betalen, en tot hunne bijzondere verzekering geligt. — Op de volgende vraag: *Wat redenen er geweest zijn, waarom men getwijfeld heeft, dat de Kapitein Generaal op de verzekerdheid van de stad Utrecht niet wel zou letten?* antwoordt hij, daarvan geene redenen verstaan te hebben, of te kunnen zeggen. — De volgende vraag luidt: *Waarom de naam van de Staten Generaal uit dezelve instructie en eed mede zijn gelaten, daar nogtans de provinciën tot onderlinge verdediging zijn verbonden?* Hij antwoordt, dat het geen gebruik is, dat de naam van de Staten Generaal gebruikt wordt, dan ten aanzien

van degenen, die tot last van de Generaliteit betaald worden, en dat, boven de generale verdediging volgens de Unie, de Staten van de onderscheidene provinciën, en ook de Regeerders van de steden op hunne nadere verzekering tot hunne eigene kosten wel mogen voorzien, zoo als zij goedvinden; dat hij 't zelve alzoo altijd heeft weten te practiséren ten tijde van zijne dienst. — Nu wordt hem gevraagd: *Waarom in dezelve instructie gesteld is, dat de Waardgelders zullen dienen tegen allen en een iegelijk zonder eenig onderscheid, en of daarmede niet gemeend zijn, zoo wel zijne Excellentie, als de Staten Generaal?* De gevangene antwoordt, dat, alzoo die aangenomen zijn geweest voor de verzekering van de provincie en de stad Utrecht en bescherming van hare vrijheden en geregtigheden, daarin gesteld zijn de eigen woorden, staande in de nadere Unie, en dat die woorden in een' gezonden zin moeten verstaan worden tegen een iegelijk, die tegen de Unie, de vrijheden en geregtigheden der landen en steden, mitsgaders tegen hunne privilegien en openbaar gezag iets zouden willen ondernemen, en zulks ook tegen zijne Excellentie en de Staten Generaal, indien zij (dat God verhoede!) iets tegen de vrijheden en geregtigheden der landen wilden doen, alzoo dezelve even weinig tegen de vrijheden en geregtigheden der landen iets mogen doen, als iemand anders — Hierop volgt eene vraag van dezen inhoud: *Of de woorden, in dezelve instructie vervat, dat de Waardgelders op niemands bevelen zouden passen, ook niet insluiten, dat zij ongehouden waren te passen op zijne Excellentie en de Staten Generaal?* Die vraag wordt beantwoord met het zeggen, dat, naar zijn verstand,

een Prins, of de Staten van eene souvereine provincie, gelijk de zeven vereenigde provinciën zijn, en daarvoor gehouden worden, op dien voet, tot hunnen bijzonderen laste, volk van wapenen mogen aannemen, en dat zulks, vóór en gedurende den oorlog, is gebruikt geweest, en dat overzulks dezelve niet gehouden waren te gehoorzamen aan de bevelen van zijne Excellentie en de Staten Generaal, zonder order van de Staten van Utrecht, als souvereinen, met zulken verstande nogtans, dat die niet gebruikt mogen worden tot nadeel van de provincie, leden of ingezetenen van dien, maar alleen tot wettelijke en natuurlijke verdediging, zonder iemands beleediging. — Op de vraag: *Waartoe dan in de instructie gesteld is, dat zij* (de Waardgelders) *zouden moeten dienen te water en te lande binnen en buiten de provincie?* geeft de gevangene tot antwoord, dat, naar zijn verstand, dit bijvoegsel alleen daartoe dient, opdat, indien de Staten Generaal, zijne Excellentie, of de Staten van eenige provincie, bij voorkomende omstandigheid en nood, die zouden begeerd hebben te gebruiken, en de Staten van Utrecht daartoe doen verzoeken, bij bewilliging van dezen, de kapiteinen, officieren en soldaten zulke dienst niet zouden mogen weigeren, maar zich daartoe zouden moeten laten gebruiken. — Hierop wordt hem gevraagd: *Of, met zijn advijs en aanrading, die van Utrecht niet geschreven hebben aan de Staten Generaal de missive van den 5 September 1617 op de verontschuldiging van 't aannemen der Waardgelders?* Hij geeft tot antwoord, te meenen, dat die brief hem is medegedeeld geweest, en dat hij mede goedgevonden heeft, dat dezelve alzoo zou geschreven worden,

omdat hij daarin niets had opgemerkt, of het mogt geschreven worden. — Op de vraag: *Tot wat getal het voornemen van hem gevangen is geweest, dat men de Waardgelders in Holland zoude ligten?* — zegt hij, dat, bij zijne kennis, daarover niet geraadpleegd is, om het eindelijk te besluiten, maar dat de onderscheidene Regeerders van de steden alleenlijk zoo velen zouden aannemen, als zij tot hunne noodige verzekering en verdediging zouden bevinden te behooren, en dat men, de zaak in goede voorziening houdende, zou mogen komen tot eene gevoegelijke schikking en verzekering met volk van oorlog in gewone dienst zijnde, om alsdan de afdanking te doen. De volgende vraag luidt: *Of hij gevangen, in December 1616, niet voorgeslagen en onder de punten van reces gebragt heeft, om zes duizend Waardgelders te ligten?* Hierop zegt hij, niet wel onthouden te hebben, of in 't zelve jaar zulk een punt bij beschrijving is gemeld, dat hij zich daarom gedraagt tot dezelve punten van reces of beschrijving, te meer omdat hem dunkt, dat, in 't begin van 't jaar 1617, bij reces gebragt is het aannemen van vier duizend Waardgelders. De vraag, met welker voordragt deze zitting besloten wordt, is van den volgenden inhoud: *Waaruit hij gevangen gemeend heeft de betaling der Waardgelders te vinden?* Zijn antwoord luidt, dat hij, gelijk hier voren gezegd is, hoop gehad heeft, dat de zaak haast gevoegelijk zou zijn geschikt geworden; maar, zoo 't zelve zoo haast niet zou hebben kunnen te weeg gebragt worden, dat alsdan bij de steden, die dezelve verstonden noodig te wezen, daarop zou hebben moeten gelet en besloten worden, hoe dezelve steden elkander zouden mogen

verstaan, om de eene aan de andere onderlingen bijstand te doen, conform de Unie, in de beste redelijkheid en gelijkheid ter tijd toe, dat de voorzeide gevoegelijke middelen hadden mogen genomen worden.

In de laatste zitting, welke het bovengenoemde handschriift bevat, gehouden op Dingsdag, den 19 Maart 1619, wordt het onderzoek van den gevangen' Staatsman voortgezet met hem in de eerste plaats te vragen: *Of hij de steden niet geraden heeft, de betaling van dien, bij repartitie naar ieders magt, onder elkander te vinden, en dat ze in hare Vroedschappen daarop zouden letten?* Zijn antwoord luidt, dat hij nooit met de gezamenlijke afgevaardigden der acht steden gesproken heeft, maar wel met eenigen van die, en dat dezelve meenden hunne consenten met die beperking te dragen, dat het onderhouden der Waardgelders, als tot hunne verzekering en verdediging noodig, daaruit vooral behoorde betaald te worden; maar dat hij, verstaan hebbende, dat verscheiden steden en zelfs de H. H. Edelen zulks niet goed vonden, hen vermaand heeft van dat voornemen te willen afzien, en order stellen, dat die kosten bij een iegelijk uit hunne stedelijke middelen mogten gevonden worden, zonder de middelen van 't gemeene land daartoe te gebruiken, en dat, als door eenige afgevaardigden aan hem gezegd was, dat zij zulks uit hunne eigene middelen niet zouden kunnen vervullen, hij daarop eens voorgeslagen heeft, dat, zooverre, met den eersten, de zaken tot gevoegelijke schikking, genoegen en verzekering van de steden niet konden gebragt worden, *men alsdan zou behooren te letten, hoeveel volks elke stad noodzakelijk tot hare verdediging van doen had*,

en dat men van de kosten in 't gemeen zou behooren te maken eene repartitie naar 't vermogen van elke stad tot de noodige maandelijke betaling van dezelve, tot der tijd toe, dat de zaak zou gevonden zijn, als voren, en dat *daarin de steden elkander behoorden behoorlijk de hand te bieden*, in overeenstemming met de Unie: maar, dat daarop verder niets is gevolgd, overmits, den 13 Julij 1618, door hem, die spreekt, in tegenwoordigheid van 27 of 28 afgevaardigden uit de Edelen en steden, aan hunne Excellentie en Genade werd voorgeslagen, dat, zijns oordeels, het stuk van de Waardgelders of nieuwe soldaten, zoo in eenige steden van Holland, als ook binnen Utrecht aangenomen, ligtelijk was te vinden en te schikken met het veranderen van de uitheemsche garnizoenen, en, in hunne plaats, zoo de steden van Holland, als de stad Utrecht te gerieven met compagniën van de landen van hunne wederzijdsche repartitie, die zich hadden te gedragen in overeenstemming met de nadere Unie; waarop hij verhoopte, dat de zaak tot genoegen zou mogen afgedaan en de Waardgelders afgedankt worden, waarmede ook de voorslag van de voorzeide repartitie zou vervallen zijn; en, voor zoo verre de zaak niet was geschikt geworden, dat dit zijn voorslag was, en dat hij zulks zou hebben geraden en aan de afgevaardigden gezegd, dat zij daarop zouden letten en het aan hunne principalen mededeelen, om te weten, hoe het smaken zoude. — Hierop wordt den Advocaat gevraagd: *Of de voorslag, aan zijne Excellentie gedaan, van in de steden te hebben inlandsche soldaten van de onderscheidene repartitiën niet daartoe strekte, om hen in bijzonderen eed der steden te brengen, dezelve*

meester van de militie te maken, en alle de garnizoenen van de frontiersteden in handen van de uitheemsche te doen komen? Hij antwoordt hierop, dat hij, naar zijn beste onthoud, aan zijne Excellentie en Genade verklaarde, dat de zaak met 20 Nederlandsche compagniën kon geregt worden, en dat men 't zelve zoo vele steden van Holland, en de stad Utrecht, zich, respectivelijk, altijd zoo loffelijk voor de gemeene zaak gekweten hebbende, niet behoorde te weigeren; en, hoewel hij, die spreekt, in 't instellen van den eed van 't volk van oorlog in 't jaar 1588, gemeend heeft daarmede de steden, volgende de nadere Unie, genoegen gegeven te hebben met de clausule daarin komende, dat zij ook gehouw en getrouw zullen wezen den Staten van de provincie en den Regenten van de steden, waarin zij in garnizoen of anders gebruikt zouden worden, zoo lang zij aldaar zullen zijn, hij echter meent, dat vele steden, zich daarmede niet vergenoegd houdende, in 't ontvangen van de garnizoenen bovendien zelve den eed hebben afgenomen in overeenstemming met het 7de artikel van de nadere Unie; en dat hij verstaan heeft, dat hetzelve geen' nieuwen eed inhoudt, maar inderdaad niets anders, dan vernieuwing of herhaling van de voorzeide clausule, waarbij niemand kon voorwenden in zijn regt verkort te zijn, en, zijns oordeels, geene zwarigheid behoorde gemaakt te worden, om de Regenten van de steden daarin te believen, en dat zoo weinige compagniën geene bijzondere verandering in de garnizoenen van de frontiersteden konden maken, zonder dat hem gedenkt, dat de voorslag, alhier verhaald, te dien tijde bij zijne Excellentie is gedaan, doch dat hij zich gedraagt tot de waarheid. —

Op de vraag: *Wie diegenen zijn, die hij zegt, dat de Staten van den lande klein en tot stof hebben willen maken, en waartegen dezelve altoos weder opgekomen zijn?* antwoordt de Advocaat, dat hij, bij zijn leven en geheugen, 't zelve tot verscheiden tijden heeft zien doen bij fameuse libellen en geschriften, en dat die zich nooit zoo veel en zoo groffelijk geopenbaard hebben, als in de naaste vier of vijf jaren, zonder dat hij van eenige anderen weet te spreken, die de Staten hebben willen klein maken. — De volgende vraag is van dezen inhoud: *Of hij die van Schoonhoven niet geraden heeft de gemeene middelen van Holland aan te tasten tot betaling van hunne Waardgelders?* De gevangene antwoordt, dat hij de steden of hare afgevaardigden, die bij hem geweest zijn, ontraden heeft tot betaling van de Waardgelders de gemeene middelen van 't land aan te tasten, maar die uit hunne eigene middelen te betalen, of daartoe repartitie te gebruiken, gelijk boven verhaald is; maar dat hij zich laat voorstaan, dat iemand van Schoonhoven hem eens gezegd heeft, dat zij van geen vermogen waren uit hunne eigene middelen dezelve te betalen, en dat zij mitsdien de penningen moesten ligten van de pachters der middelen, zonder dat hij zulks geraden, of ook daar veel tegen gezegd heeft, wetende hun klein vermogen, en meenende, dat, bij schikking, of bij 't invoeren van de repartitie, voren verhaald, de zaak ligtelijk zou hebben kunnen geregeld worden. — Op de vraag: *Wie degenen van Schoonhoven waren, die hem kwamen aandienen, dat zij de gemeene middelen aldaar tot betaling van de Waardgelders zouden aantasten?* — zegt hij, niet wel onthouden te hebben, of het een

Burgemeester, of de Secretaris geweest is. — Hierop wordt den gevangen' Staatsman gevraagd: *Of die van Utrecht, in den Haag gekomen zijnde in competenten getale, om hunne resolutie op 't afdanken der Waardgelders te openen, de Secretaris* LEDENBERG *bij hem niet is gekomen, om hem 't zelve te kennen te geven?* Zijn antwoord luidt, dat in 't begin van de maand Julij, zonder den dag wel onthouden te hebben, op een morgen-uur bij hem gekomen is de Secretaris LEDENBERG, zeggende, dat de Gecommitteerden van Utrecht in competenten getale waren aangekomen, en hem gelast hadden te gaan bij hem, die spreekt, om opening te doen van hun voornemen, en dat zij begeerden, dat hij, als hun geboren landzaat, notabel geërfde en vasal, ook volgens zijne beloften in 1590, vóór de opdragt van 't Gouvernement van de provincie van Utrecht aan zijne Excellentie, aan hunne Ed. Mog. gedaan, hen zoude in de zaak ten beste raden, en daarop voorts verklaard heeft, dat de meening van de Gecommitteerden was, verandering te verzoeken van hun geheele garnizoen, en, in plaats van dien, compagniën van landzaten van hunne repartitie, en, dezelve in de stad hebbende, de nieuwe compagniën of Waardgelders af te danken; waarop, na eenige woordwisselingen en bedenkingen, door hem, die spreekt, geopperd was, *dat zulk een voornemen behoorde geheim gehouden te worden*, om alle ondiensten voor te komen, en daarop LEDENBERGS redenen gehoord hebbende, heeft hij, die spreekt, verklaard 't voornemen van de Heeren van Utrecht goed te vinden, maar verzocht van hem LEDENBERG te verstaan, wat orde zij daarin geraamd hadden te gebruiken, *waarop hij zeide, dat*

daarop nog niet was geraadpleegd, en verder eenige woordwisselingen op de zaak gevallen zijnde tusschen hen beiden, heeft hij voorgeslagen, tot gevoegelijke, ordelijke en aangename middelen, te willen letten, of 't niet goed ware te verzoeken, dat alleenlijk vijf of ten minste vier compagniën van 't oude garnizoen uit de stad geligt, en elders zouden gezonden worden ter keuze van de H. H. Staten en Regeerders der stad Utrecht, en patenten verzocht van zes compagniën Nederlanders, mede van hunne keuze en tot hunne repartitie, en aan te bieden, terstond na 't vertrek van de voorzeide vier of vijf compagniën, af te danken de eene helft van 't nieuwe volk of Waardgelders, en, de voorzeide zes Nederlandsche compagniën in de stad gekomen zijnde, de rest af te danken, en als dan nader te letten op de verdere verandering van het garnizoen. Deze voorslag scheen den voorzeiden LEDENBERG niet wel te behagen, en hij ook daarin besluiteloos en zonder moed te wezen, *zoodat hij, die spreekt, tot hem zeide, geen bekwamer middel te kunnen bedenken;* maar dat hij daarop zoude willen letten, en met de H. H. Gecommitteerden van Utrecht spreken, en dien of zulken anderen voet nemen, als zij naar de gesteldheid van hunne zaken best zouden vinden, dat hetgeen zij goed vonden, zij met vast besluit en moed zouden in 't werk stellen; waarop hij van hem gescheiden is. — De volgende vraag luidt: *Of hij gevangen denzelven* LEDENBERG *te dien tijde niet ontraden heeft de opening van hunnen last, en vermaand tot moed en het aanhouden der voorzeide Waardgelders?* Hierop geeft hij tot antwoord, dat, na redenen voor en tegen, LEDENBERG van hem gescheiden is, zonder dat hij hem anders

geraden, of ontraden heeft het openen van hunnen last, of vermaand tot het aanhouden der Waardgelders, anders dan hiervoren verhaald is, dewijl, naar zijn oordeel, de voorgeslagen voet de bekwaamste was, zoo ten opzigte van de geneigdheid der H. H. Staten tot het ophouden der kosten, als dat zij met de gewone en steeds dienstdoende compagniën wel zoo goed verzekerd zouden wezen, als met de nieuwe geene gestadige dienst hebbende. — Op de hem hierna voorgestelde vraag: *Of hij op* LEDENBERG *niet begeerd heeft, dat hij gaan zou ten huize van* UYTENBOGAERT, *en gezegd, dat hij aldaar eenigen van de afgevaardigden der acht steden van Holland bij hem zou zenden, om nader met hem op 't stuk van hunnen last te spreken?* antwoordt hij eenvoudig *neen.* — Hierop wordt hem gevraagd: *Of hij den Pensionaris* DE HAEN *niet ontboden en aangezegd heeft, dat hij ten einde als voren met* HOGERBEETS *en* GROTIUS *naar* UYTENBOGAERT *zou willen gaan?* waarop hij zegt, zulks niet te gedenken, noch het te gelooven. — De volgende vraag luidt: *Of de voornoemde* DE HAEN *en* HOGERBEETS, *bij zijnen last, niet zijn gegaan naar* UYTENBOGAERT *bij den voorzeiden* LEDENBERG, *en of deze aldaar niet ontboden hebben* GROTIUS, *te dien tijde bij hem gevangen wezende?* Hij zegt, hiervan anders niet te weten, dan dat aan GROTIUS, bij hem zijnde, naar zijn zeggen, geboodschapt werd, dat de H. H. DE HAEN en HOGERBEETS ten huize van UYTENBOGAERT waren, en hem verzochten bij hen te willen komen, zonder dat dezelve DE HAEN en HOGERBEETS bij zijnen last of kennisse daar gegaan waren. — Op de vraag: *Of hij gevangen* GROTIUS *niet ried daar mede te gaan?* antwoordt hij, dat, naar

zijn onthoud, hij op de opening van de voorzeide kennisgeving goed vond, dat GROTIUS aldaar mede zou gaan, en de meening van de voorzeide Heeren verstaan. Nader gevraagd: *Wat last of order hij gevangen* GROTIUS *gaf om aldaar te doen?* zegt hij, niet altoos, dan als hiervoren verhaald is. — Op de volgende vraag: *Of hij gevangen te dien tijde niet wist, tot wat einde* DE HAEN *en* HOGERBEETS *aldaar bij* LEDENBERG *waren?* geeft hij tot antwoord, dat hij uit de voorzeide boodschap niet verstond, dat LEDENBERG aldaar was, dat hij ook niet wist, tot wat einde zij aldaar vergaderd waren. Hierop gevraagd zijnde: *Of* DE HAEN, HOGERBEETS *en* GROTIUS, *of een van hen, hem gevangen' geen rapport hebben gedaan van 't geen ten huize van* UYTENBOGAERT *met* LEDENBERG *verhandeld was?* zegt hij, te meenen, dat iemand van hen hem daarvan iets heeft geopend, zonder dat hij eigenlijk kan bedenken, wat zulks geweest is, maar dat het was op de zaak van het afdanken der Waardgelderss, en dat hij ook niet weet, wie het geweest is, die hem dat gerapporteerd heeft. De volgende vraag luidt dus: *Of dezelve hem niet gerapporteerd hebben, dat zij met* LEDENBERG *veel redenen hebben gehad, ten einde die van Utrecht hunnen last niet zouden openen, maar dat zij hunne Waardgelders zouden willen aanhouden, en dat te dien einde eenigen van de afgevaardigden der acht steden bij de gezamenlijke afgevaardigden van Utrecht gaan zouden?* — Hij antwoordt hierop, zich niet te gedenken, dat de voorzeide afgevaardigden of iemand hunner in 't bijzonder iets zouden gezeid hebben omtrent het openen van den last, of niet; maar dat hij, verlangende te weten, wat het oogmerk van de Heeren van Utrecht

was, aan iemand van dezelve afgevaardigden gezegd heeft, dat de steden, in gelijke punten met die van Utrecht op 't stuk van de Waardgelders wezende, zouden willen letten, of het niet geraden ware, de afgevaardigden van Utrecht te begroeten, hunne bedenkingen en geneigdheden te openen, om te beter de meening van de Heeren van Utrecht te verstaan, wezende zijne meening geweest te vernemen, of aan de Heeren van Utrecht opening gegeven was van zijnen voorslag, aan LEDENBERG gedaan, en wat zij daarop hadden gedaan; daarbij voegende, dat hem niet gedenkt, wat verdere woordwisselingen dezen aangaande nopens 't aanhouden der Waardgelders, of niet, aan hem zouden verklaard zijn. — Hierop volgt de vraag: *Welke de redenen of bedenkingen waren, die de afgevaardigden der acht steden aan die van Utrecht zouden verklaren, en of die niet waren, om die van Utrecht over te halen tot het aanhouden van hunne Waardgelders en hunnen last niet te openen?* — Zijn antwoord luidt, dat zijne bijzondere bedenkingen geweest zijn, terwijl LEDENBERG van hem gescheiden was besluiteloos, en zonder moed, om te weten, waartoe de Heeren van Utrecht eindelijk besloten waren, opdat de steden van Holland zouden letten, of het niet oorbaar ware gelijken en eenparigen voet met die van Utrecht te gebruiken, waartoe ook zijne opening van den 13 Julij, zijnde twee of drie dagen daarna, zoo voor de steden van Holland, als Utrecht, bij vorm van voorslag, is gedaan, als hiervoren verhaald is. Voorts zegt hij, de bedenkingen van de steden geweest te zijn, dat zij hare zaken zouden in verzekering houden, 't zij bij aanhouding van de Waardgelders, of anders, zoo als zij zouden goedvinden,

en dat hij verder op dit vraagstuk niet kan antwoorden. — Hierop wordt hem gevraagd: *Of hij de afgevaardigden der acht steden of eenigen van hen niet vermaand heeft, om de Gecommitteerden van Utrecht te gaan begroeten en hen daartoe over te halen, dat zij de Waardgelders aanhouden en hunnen last niet zouden openen?* — Hij antwoordt, dat zijne meening niet anders geweest is, dan hiervoren verhaald is, en dat hij aan de afgevaardgden niet anders gezegd heeft, dan gelijk mede hiervoren verhaald is, en dat hem overzulks niet gedenkt, dat hij hen vermaand heeft met de woorden, in 't vraagstuk gesteld, alzoo hij te dien tijde hoop had, dat de zaak gevoegelijk zou zijn geschikt geworden, gelijk zijne navolgende handelingen hebben betoond. — Ten laatste vraagt men: *Of hij gevangen den Secretaris* LEDENBERG *niet steeds vermaand en geraden heeft moed te toonen, en de Waardgelders niet af te danken?* Het antwoord luidt, dat hij, naar zijn onthoud, den Secretaris LEDENBERG maar tweemaal hier in den Haag heeft gesproken, de eerste reize in 't begin van Julij, gelijk hiervoren verhaald is, en voor de tweede reize veertien dagen daarna, toen hij hem kwam zeggen, van meening te wezen om te vertrekken, en dat hij te dien tijde hem vraagde, of hij zijn' voorslag aan de afgevaardigden van Utrecht had verhaald, en wat daarop gedaan was; waarop hij zeide, dat de Heeren goedgevonden hadden, de voorzeide zaak in haar geheel te laten tot de aanstaande vergadering der Staten van Utrecht. Hierop heeft hij, die spreekt, hem verzocht, dat hij in die vergadering zou gedenken aan 't middel van minnelijke schikking, door hem, zes of zeven dagen te voren,

aan hunne Excellentie en Genade gedaan, zijnde in der daad opening van hunnen last, 't welk hij aannam alzoo te doen; en dat het wel mag wezen, dat hij, die spreekt, hem vermaand heeft, de zaak met goeden moed te willen beleiden, verstaande daarmede, dat hetgeen de Staten van Utrecht zouden goedvinden, *men hetzelve met goeden moed zoude te werk stellen, en wel op de verzekering lettende, God den Heere de zaak aanbevelen*, zonder dat hij hem bijzonder vermaand heeft tot het aanhouden der Waardgelders, anders dan voren gezegd is. Ook het verhoor, door OLDENBARNEVELT, in deze laatste zitting ondergaan, is, gelijk alle vroegere, met zijne naamteekening bekrachtigd.

Ziet daar het verslag ten einde gebragt der verhooren, door den achtbaren Staatsman, eerst voor de Gemagtigden tot het voorloopig onderzoek der drie gevangene Heeren, daarna voor de 24 Regters, ondergaan. Aan anderen hun oordeel geheel vrij latende, schroom ik voor mij niet te verklaren, dat mij daarin niets is voorgekomen, 't welk grond geeft, om hem van eenige misdaad te beschuldigen, veel min van zulk eene, die het doodvonnis eenigermate zou kunnen regtvaardigen. Vraagt iemand mijn gevoelen omtrent het gedrag van MAURITS bij deze regtspleging, ik antwoord, dat ik geenszins tot dezulken behoor, die de schuld daarvan eeniglijk op genoemden Vorst werpen, maar veeleer het daarvoor houde, dat hij door de inblazingen van op OLDENBARNEVELT, sedert bijna dertig jaren, hevig verbitterde geestelijken, en van zulke Staatslieden, die vroeger tot de door hem vooral gefnuikte Leicestersche partij behoord hadden, en hem hunne verwijde-

ring van het bewind der zaken niet konden vergeven, tegen den vroegeren vriend en leidsman zijner jeugd meer en meer ingenomen, en ten laatste door de aanneming van Waardgelders in Holland en Utrecht, welke men hem, niet zonder schijn van waarheid, als tot verkleining van zijn wettig gezag aangelegd, kon voorhouden, ganschelijk van hem verwijderd werd. Zonder te durven beslissen, of in hoe verre het in de magt van MAURITS gestaan hebbe, door zijnen invloed het vonnis des doods, over den grijzen en vroeger gewisselijk omtrent het Gemeenebest zeer verdienstelijken Staatsman gestreken, voor te komen, ben ik nogtans van gevoelen, dat het den Prins bij tijdgenooten en nakomelingen tot groote eer verstrekt zou hebben, indien hij, ook zonder eenig aanzoek, van zijn regt van *gratie* gebruik had gemaakt. Opmerkelijk komt het mij ook voor, dat de Engelsche gezant CARLETON, die zich over de scherpe wederlegging van zijne redevoering tot aanprijzing der nationale Synode, *de Weegschaal* geheeten, hoogst beleedigd gevoelende, in de meening dat OLDENBARNEVELT zich die beleediging weinig of niet aantrok, sedert aan dezen, vroeger door hem met groote lofspraken vereerd, een zeer vijandig hart toedroeg, dat, zeg ik, CARLETON, blijkens eene plaats uit zijne *Brieven* [1]), zich voorstelde, dat het vonnis zijner regteren zich slechts tot eene altijd durende opsluiting bepalen zou. Nog opmerkelijker is, in mijn oog, de hulde, door denzelfden CARLETON aan het beleid en de bekwaamheden van den door hem gehaten Advocaat, na deszelfs gevangenneming, gebragt in de volgende woorden: »ofschoon zij tot hier-

[1]) Zie de *Lettres et Negociations de* CARLETON. T. II. p. 318.

»toe niet veel gevorderd zijn, omdat een schip weinig »wegs kan afleggen, wanneer er niemand aan het roer »staat (*en dit is het geval, waarin zij zich bevinden, se-* »*dert zij* BARNEVELT *niet meer hebben*) geloof ik nogtans »enz.[1])." Op deze verklaring acht gevende, en daarbij bedenkende, dat MAURITS, na het einde van het bestand, de wapenen met minderen voorspoed, dan vroeger, gevoerd heeft, houde ik, hoezeer aan de verspreide geruchten omtrent de teekenen van hevig berouw, door den Prins over den geregtelijken moord van OLDENBARNEVELT gegeven, weinig of geen geloof slaande, het echter voor zeer waarschijnlijk, dat hij, bij den hervatten krijg, met leedwezen de krachtige ondersteuning gemist heeft, welke hij vroeger van dien Staatsman, meermalen naar het leger ontboden, had ondervonden, en dat hij hoe langs hoe duidelijker heeft leeren inzien, dat het deszelfs geestelijke en politieke vijanden meer om de bevrediging van hunne wraakzucht, dan om de handhaving van zijn gezag en eer, en de bevordering van het waarachtig welzijn des Lands, te doen was. Misschien zal deze waarschijnlijkheid tot zekerheid kunnen verheven worden, wanneer de kundige en verdienstelijke uitgever der *Archives de la maison d'Orange Nassau* tot de brieven, door MAURITS, in de laatste jaren van zijn leven aan vertrouwde vrienden geschreven, zal gevorderd zijn, daar wij van zijne waarheidsliefde vertrouwen mogen, dat hij de brieven, die van het voorgestelde de verzekering bevatten mogten, niet zal achterhouden.

---

[1]) Zie de *Lettres* etc. T. II. p. 331 et 332. Vergelijk T. III. p. 147.

